

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

Νεανική Επιχειρηματικότητα

ΕΚΠΟΝΗΣΗ:

ΚΑΡΑΚΑΝΤΑ ΧΡΥΣΑΥΓΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

Αλεξόπουλος Θωμάς

ΤΡΙΠΟΛΗ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2018

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία αποτελεί διπλωματική εργασία στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Οικονομική Ανάλυση» του τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Πριν την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής εργασίας κ. Θωμά Αλεξόπουλο για την καθοδήγηση και την άμεση και ουσιαστική βοήθεια που μου παρείχε κατά τη διάρκεια της εκπόνησης αυτής της διπλωματικής εργασίας. Επιπλέον, δεν μπορώ να μην αναφερθώ στην οικογένεια μου που ήταν δίπλα μου σε κάθε μου βήμα. Χρωστάω σε όλους ένα μεγάλο ευχαριστώ!

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία διαπραγματεύεται το θέμα της επιχειρηματικότητας των νέων, αναπτύσσοντας τους παράγοντες που σχετίζονται με τη νεανική επιχειρηματικότητα. Αρχικά ορίζεται η επιχειρηματικότητα γενικά και η νεανική επιχειρηματικότητα ειδικότερα. Στη συνέχεια, συνδέεται η επιχειρηματικότητα των νέων με την οικονομική ανάπτυξη, συσχετίζοντας τους τύπους επιχειρηματικότητας και την τεχνολογική εξέλιξη με την οικονομία. Ειδικά για την Ελλάδα, γίνεται αναφορά στις αντιλήψεις των νέων, στην τεχνολογία, στα κίνητρα και την προώθηση της επιχειρηματικότητας μέσω της εκπαίδευσης. Αναλύεται η επίδραση της ανεργίας και γίνονται προτάσεις για την ενίσχυση της νεανικής επιχειρηματικότητας μέσω εθνικής στρατηγικής, εκπαίδευσης, καινοτομιών, χρηματοδότησης και διασύνδεσης. Στο τέλος της εργασίας παρατίθενται τα συμπεράσματα από την ανάλυση που προηγήθηκε γύρω από την νεανική ανεργία και την επιχειρηματικότητα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	4
1 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	6
1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	6
1.2 ΝΕΑΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	8
1.3 ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	10
1.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	11
1.5 ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	13
1.6 ΚΙΝΗΤΡΑ ΓΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ.....	16
1.7 ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	21
2 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	22
2.1 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	22
2.2 ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	26
2.2.1 Οι επιχειρηματίες εισάγουν καινοτομίες και προκαλούν την οικονομική ανάπτυξη.....	27
2.2.2 Οι επιχειρηματίες αυξάνουν τον ανταγωνισμό.....	28
2.2.3 Επιδράσεις στην απασχόληση	28
2.2.4 Νέα ώθηση στην παραγωγικότητα των επιχειρήσεων	29
2.2.5 Η επιχειρηματικότητα ενθαρρύνει διαρθρωτικές αλλαγές	30
2.3 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	30
2.4 ΤΥΠΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ ΚΑΙ Η ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	32
2.5 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ.....	33
3 ΝΕΑΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	35

3.1 ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	35
3.2 ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΓΝΩΣΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΝΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ.....	38
3.3 ΕΠΙΛΟΓΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΙΣΘΩΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	42
3.4 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	47
3.5 ΑΝΕΡΓΙΑ.....	51
3.6 ΚΙΝΗΤΡΑ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	52
3.7 ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ	54
4 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	58
4.1 ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ	58
4.2 ΒΕΛΤΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ	59
4.3 ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ	61
4.4 ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΓΝΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ	62
4.5 ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΕ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	63
4.6 ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗΣ	64
5 ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	66
5.1 ΣΚΟΠΟΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ.....	66
5.1.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ	67
5.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	69
5.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	75
6 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	78
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	80

1 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Για την έννοια της επιχειρηματικότητας έχουν δοθεί διάφοροι ορισμοί, αλλά κανείς δεν είναι καθολικός. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το φαινόμενο του επιχειρείν είναι πολυπαραγοντικό και εξαρτάται έντονα από τη γεωγραφική περιοχή και το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης. Η πρώτη προσέγγιση για τον ορισμό της έννοιας θα μπορούσε να περιλαμβάνει το ξεκίνημα μιας επιχείρησης (start - up), αλλά οι διαστάσεις της έννοιας εμπλουτίζονται με διάφορους ορισμούς. Οι Stevenson και Jarillo (1990) αναφέρουν ότι η επιχειρηματικότητα ορίζεται ως η αξιοποίηση ευκαιριών υπό συνθήκες περιορισμένης διαθεσιμότητας πόρων. Ο Πετράκης (2008) υποστηρίζει ότι η επιχειρηματικότητα είναι «ο συγκεκριμένος στόχος που ενέχει η έννοια του επιχειρείν ως προς τη δημιουργία προϊόντων και υπηρεσιών χωρίς τη βεβαιότητα για το τελικό αποτέλεσμα».

Σύμφωνα με τους Shane και Venkataraman (2000), το φαινόμενο της επιχειρηματικότητας δεν διαθέτει εννοιολογικό πλαίσιο και γίνονται πάντα προσπάθειες για τον ορισμό της έννοιας με σύνθετο τρόπο. Ωστόσο, ο ορισμός της επιχειρηματικότητας είναι ένα σημαντικό ζήτημα. Σύμφωνα με τους Stevenson και Jarillo (1990), αν ένας ορισμός είναι πολύ στενός μπορεί να καταστήσει ανεφάρμοστα τα ευρήματα της έρευνας σε σημαντικούς τομείς, όπως η εταιρική επιχειρηματικότητα, ενώ ένας υπερβολικά ευρύς ορισμός μπορεί να κάνει την επιχειρηματικότητα ισοδύναμη με τη καλή διαχείριση, παραβλέποντας έτσι την ιδιότητα της ως ένα εξειδικευμένο πεδίο έρευνας. Μεταξύ των πολλών ορισμών, παραθέτουμε την άποψη των Papulónaa and Papulab (2015) που δήλωσαν ότι η επιχειρηματικότητα είναι η ικανότητα και προθυμία των ατόμων, από μόνοι τους, σε ομάδες, εντός και εκτός υφιστάμενων επιχειρήσεων, να αντιληφθούν και να δημιουργήσουν νέες οικονομικές ευκαιρίες (νέα προϊόντα, νέες μεθόδους παραγωγής, νέα οργανωτικά συστήματα και νέους συνδυασμούς προϊόντος-αγοράς), και να εισαγάγουν τις ιδέες τους στην αγορά, εν όψει της αβεβαιότητας και άλλων εμποδίων, με τη λήψη αποφάσεων σχετικά με την τοποθεσία, τη μορφή και τη χρήση των πόρων και των θεσμικών οργάνων.

Ο ορισμός της επιχειρηματικότητας συνδέεται συχνά με θέματα όπως η αυτο-απασχόληση, η διαχείριση μικρών επιχειρήσεων, αναπτυξιακά μοντέλα και οι οικογενειακές επιχειρήσεις (Davidsson, 2005). Η έννοια της «επιχειρηματικότητας», μας οδηγεί από την πρώτη στιγμή στον όρο «επιχειρηματίας», ο οποίος δεν είναι μόνο ο δημιουργός και κύριος παράγοντας των επιχειρηματικών ιδεών, αλλά συνήθως αποτελεί τον κύριο υπεύθυνο για την ανάπτυξη και το μέλλον της επιχείρησης (Papulová and Papulab, 2015).

Ο όρος «επιχειρηματίας» προέρχεται από το γαλλικό ρήμα "entreprendre" που σημαίνει αναλαμβάνω, προσπαθώ, δοκιμάζω, συνάπτω συμβάσεις. Για την κατανόηση και την περιγραφή του όρου «επιχειρηματίας», πρέπει να εξετάσουμε τρεις τομείς: τον τρόπο που ενεργούν οι επιχειρηματίες, το αποτέλεσμα των ενεργειών τους και τους λόγους που επιλέγουν τα άτομα να γίνουν επιχειρηματίες (Douglas και Shepherd, 2002).

Σύμφωνα με τους Papulová and Papulab (2015), η επιχειρηματικότητα μπορεί να αφορά τη δημιουργία μιας νέας επιχείρησης αλλά μπορεί επίσης να προκύψει και από τα στελέχη μιας υφιστάμενης επιχείρησης (ενδοεπιχειρηματικότητα). Ο Πετράκης (2008) υποστηρίζει ότι η επιχειρηματικότητα περιλαμβάνει εκτός των άλλων «την ανάπτυξη της καινοτομίας, την εξεύρεση τρόπων μείωσης της αβεβαιότητας για την επίτευξη κέρδους, τα προσωπικά χαρακτηριστικά του επιχειρηματία, την κοινωνία και το επιχειρηματικό και οικονομικό περιβάλλον».

Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (GEM), η επιχειρηματικότητα θα πρέπει να εξετάζεται από τρεις πλευρές: 1) τις στάσεις και αντιλήψεις των ατόμων και της κοινωνίας για την επιχειρηματικότητα, 2) την δραστηριότητα του επιχειρηματία και 3) τις φιλοδοξίες και τις προσδοκίες των ατόμων που αποφασίζουν να γίνουν επιχειρηματίες (Singer et al., 2014).

Η πρώτη διάσταση της επιχειρηματικότητας σύμφωνα με το GEM, αφορά στο κοινωνικό πλαίσιο και περιγράφει όλες τις προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν για να αποφασίσει το άτομο να δραστηριοποιηθεί επιχειρηματικά (τεχνογνωσία, φόβος, οικειότητα με την έννοια του επιχειρείν). Διαφαίνεται λοιπόν, ότι οι προσωπικές προοπτικές επηρεάζονται από την στάση της κοινωνίας απέναντι στην επιχειρηματικότητα. Η επιχειρηματική δραστηριότητα (δεύτερη διάσταση) αφορά στην καταγραφή του πλήθους των ατόμων που έχουν υλοποιήσει κάποιες ενέργειες

για την ίδρυση μίας επιχείρησης, που είναι ιδιοκτήτες νέας επιχείρησης, που είναι καθιερωμένοι επιχειρηματίες και που διακόπτουν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα. Η τρίτη διάσταση (επιχειρηματικές φιλοδοξίες) διακρίνει τις επιχειρηματικές πρωτοβουλίες που παρουσιάζουν το υψηλότερο αναπτυξιακό δυναμικό (Singer et al., 2014).

Είναι σημαντικό να τονιστεί, ότι η επιχειρηματικότητα εκδηλώνεται με διαφορετικές μορφές σε διάφορες χώρες. Η ποσότητα των νέων εγχειρημάτων που ξεκινούν σε ετήσια βάση εξαρτάται από το επίπεδο ανάπτυξης της χώρας και ιδιαίτερα από το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, χωρίς να μπορεί να περιγραφεί από αυτό πλήρως. Δεύτερη μεταβλητή μετά το ΑΕΠ αποτελεί ο βασικός χαρακτήρας της οικονομικής δραστηριότητας που επικρατεί, διακρίνοντας μεταξύ των οικονομιών που βασίζονται στην εκμετάλλευση συντελεστών παραγωγής, στην βελτίωση της αποτελεσματικότητας και στην αξιοποίηση της καινοτομίας (Singer et al., 2014).

1.2 ΝΕΑΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Σύμφωνα με τον Green (2013) δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός της «νεολαίας». Για παράδειγμα, η ανεργία των νέων συνήθως μετριέται μεταξύ εκείνων που είναι 16-24 ετών, ενώ η ΕΕ (2009) ορίζει τους νέους ως άτομα ηλικίας 15-29 ετών. Στην Ιαπωνία και την Κορέα, η νεολαία εκτείνεται ως τα 35 έτη. Για την έννοια της νεανικής αυτοαπασχόλησης (ισοδύναμη της επιχειρηματικότητας των νέων), δεν υπάρχει επίσης κοινά αποδεκτός ορισμός. Ένα μειονέκτημα της εξίσωσης της νεανικής επιχειρηματικότητας με μεγαλύτερες ηλικίες (ως 30 έτη) αντί για μικρότερες ηλικίες (ως τα 21 ή 25) είναι ότι, επειδή η αυτοαπασχόληση αυξάνει με την ηλικία εργασίας (μέχρι την ηλικία των 50 ετών), δυνητικά διογκώνεται το ποσοστό της νεανικής επιχειρηματικότητας. Ο Green (2013) ορίζει την νεανική επιχειρηματικότητα ως την επιχειρηματικότητα των ατόμων ως την ηλικία των 30 ετών. Από την άλλη πλευρά, στη μελέτη του IOBE (2015) σε συνεργασία με το GEM, ως νεανική επιχειρηματικότητα ορίζεται η επιχειρηματική δραστηριοποίηση του ηλικιακού κλιμακίου 18-34. Επίσης οι Llisterri et al. (2006) σε μελέτη για τη νεανική επιχειρηματικότητα στην Λατινική Αμερική εξετάζουν τις ηλικίες 18-24.

Η επιχειρηματική δραστηριότητα αποτελεί σημαντική πηγή εισοδήματος και απασχόλησης και, ως εκ τούτου, είναι το επίκεντρο των πολιτικών με στόχο την παροχή εναλλακτικών ευκαιριών απασχόλησης για την αντιμετώπιση της έλλειψης

επαρκών θέσεων, ώστε να απορροφηθούν οι νέοι στην αγορά εργασίας. Η νεανική επιχειρηματικότητα είναι ένα ετερογενές φαινόμενο (Papulonáa and Papulab, 2015). Οι νέοι επιχειρηματίες μπορούν να χωριστούν σε δύο μεγάλες ομάδες: σε εκείνους που γίνονται επιχειρηματίες από ανάγκη, επειδή δεν είναι σε θέση να βρουν άλλες μορφές επίσημης απασχόλησης ή να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους, και σε αυτούς που ονομάζονται «επαγγελματίες επιχειρηματίες» και οι οποίοι αδράζουν μια επιχειρηματική ευκαιρία (Llisterri et al., 2006).

Οι μελέτες που ερευνούν την επιχειρηματικότητα των νέων, ορίζουν την νεανική επιχειρηματικότητα σε διαφορετικά ηλικιακά πλαίσια. Για παράδειγμα η Riahi (2010) αποδέχεται τον ορισμό της νεανικής επιχειρηματικότητας από τον Chigunta ως εξής: «η πρακτική εφαρμογή επιχειρηματικών ιδιοτήτων, όπως η πρωτοβουλία, η καινοτομία, η δημιουργικότητα και η ανάληψη κινδύνων στο περιβάλλον εργασίας (είτε στην αυτο-απασχόληση ή η απασχόληση σε μικρές start-up επιχειρήσεις), χρησιμοποιώντας τις κατάλληλες δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την επιτυχία στο συγκεκριμένο περιβάλλον και πολιτισμό». Η μελέτη της Riahi (2010) αφορά των Καναδά και η νεανική επιχειρηματικότητα αναφέρεται σε άτομα κάτω των 30 ετών των οποίων το κίνητρο να ξεκινήσουν μια επιχειρηματική δραστηριότητα οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, μεταξύ των οποίων:

- Επιθυμία να είναι το αφεντικό του εαυτού τους
- Δημιουργία εναλλακτικού δρόμου ανάπτυξης, σε σχέση με την τωρινή τους αδιέξοδη εργασία.
- Απόκτηση περισσότερου ελέγχου επί των δραστηριοτήτων και της ζωής τους
- Παροχή καινοτόμων ή ανταγωνιστικών προϊόντων και υπηρεσιών
- Επιθυμία να αποδείξουν τις ικανότητες τους.
- Επιθυμία απόκτησης περισσότερων εσόδων.

Η Riahi (2010) τονίζει ότι η επιχειρηματικότητα δεν είναι η ιδανική λύση για όλους τους νέους. Η συγγραφέας αναφέρει τον κανόνα επιχειρηματικότητας 80-10-10 ως εξής: το 80% του πληθυσμού είναι ικανοποιημένοι με την εξαρτημένη εργασία που έχουν, το 10% του πληθυσμού θα συμμετέχουν σε επιχειρηματικές δραστηριότητες σε πολύ πρώιμο στάδιο, και το τελικό 10% του πληθυσμού έχει τη δυναμική για να επιλέξει την επιχειρηματικότητα ως σταδιοδρομία, υπό την προϋπόθεση ότι λαμβάνει τη σωστή ενθάρρυνση, εκπαίδευση και υποστήριξη από το περιβάλλον του.

Σε αυτή την εργασία, η επιχειρηματικότητα και η αυτοαπασχόληση χρησιμοποιούνται εναλλακτικά. Ενώ η αυτοαπασχόληση θεωρείται συχνά ως μια περιορισμένη εναλλακτική για την επιχειρηματικότητα, η αυτοαπασχόληση χρησιμοποιείται επειδή πολλά από τα στοιχεία για τις επιχειρηματικές επιλογές των νέων σχετίζονται με την αυτοαπασχόληση (Green, 2013).

1.3 ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η παγκόσμια επιχειρηματικότητα είναι ένα γνώρισμα ή χαρακτηριστικό στον ορισμό του όρου «παγκόσμιος ηγέτης». Οι παγκόσμιοι επιχειρηματίες είναι επαγγελματίες οι οποίοι χρησιμοποιούν την αντίληψη της παγκόσμια οικονομίας και τις διασυνδέσεις τους, με στόχο να εντοπίζουν διεθνείς και δια-πολιτιστικές ευκαιρίες και να τις μετατρέψουν σε νέα πρωτοβουλία που δημιουργεί αξία. Ενώ η επιχειρηματικότητα συνήθως ορίζεται από την οπτική της δημιουργίας μιας νέας επιχείρησης, το πεδίο των προσπαθειών πολλών παγκόσμιων ηγετών επεκτείνεται πέρα από τη δημιουργία επιχειρήσεων. Η δημιουργία αξίας συμβαίνει προφανώς σε καθιερωμένες εταιρείες κάθε μέρα και πολλοί παγκόσμιοι ηγέτες ενεργούν ως ενδοεπιχειρηματίες, επιδιώκοντας την εύρεση και αξιοποίηση ευκαιριών μέσα σε ένα οργανωτικό πλαίσιο. Επιπλέον, ο όρος παγκόσμιος επιχειρηματίας αναγνωρίζει ότι η νέα αξία δεν παράγεται μόνο μέσω των επιχειρήσεων. Ως εκ τούτου πολλοί παγκόσμιοι επιχειρηματίες λειτουργούν μέσα στα πλαίσια των μη κερδοσκοπικών διεθνών κοινωνικών επιχειρήσεων (FT, 2016).

Οι παγκόσμιοι επιχειρηματίες δημιουργούν συνήθως αξία με τρεις διαφορετικούς τρόπους:

- Ο πρώτος τρόπος είναι μέσω της σύγκλισης μεταξύ διαφορετικών αγορών και πολιτισμών. Η προσέγγιση αυτή είναι κοινή στους οργανισμούς που προσπαθούν να προωθήσουν μια μάρκα με σαφή χαρακτηριστικά σε διαφορετικές κουλτούρες, όπως παγκόσμιες μάρκες Nike ή McDonald 's. Εναλλακτικά, είναι εταιρείες όπως η Intel, που παρέχουν σε γενικές γραμμές, συγκλίνουσες τεχνολογικά λύσεις σε διαφορετικές κοινότητες.
- Αντίθετα, οι παγκόσμιοι επιχειρηματίες μπορούν να αξιοποιήσουν τις διαπολιτισμικές διαφορές, προκειμένου να έχουν πρόσβαση σε διακριτά συγκριτικά πλεονεκτήματα. Ορισμένα προϊόντα IKEA, για παράδειγμα, έχουν

σχεδιαστεί στη Σουηδία και συναρμολογούνται στην Κίνα, χρησιμοποιώντας βαμβάκι Αφρικής και κόντρα πλακέ Πολωνίας.

- Οι παγκόσμιοι επιχειρηματίες, επίσης, έχουν πρόσβαση σε δίκτυα και παράγουν αξία δημιουργώντας πλατφόρμες που επιτρέπουν συναλλαγές σε παγκόσμιο επίπεδο. Η εταιρεία Global Sources με έδρα το Χονγκ Κονγκ, για παράδειγμα, χρησιμοποιεί μια τυπική πλατφόρμα συναλλαγών για τη διευκόλυνση των συναλλαγών μεταξύ των προμηθευτών στην Ασία και τους πελάτες σε όλο τον κόσμο.

Τα πλεονεκτήματα της παγκόσμιας επιχειρηματικότητας είναι πολλαπλά. Αρχικά αναφέρουμε τις αυξημένες πωλήσεις που μπορεί να προκύψουν από επέκταση του αγοραστικού κοινού με την ενσωμάτωση άλλων νέων αγορών. Επίσης μειώνεται η εξάρτηση από τις συνθήκες μίας μόνο αγοράς. Η μεταφορά τεχνογνωσία και εξειδίκευσης μπορεί να έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο σε εναλλακτικές αγορές. Η επιχείρηση που δραστηριοποιείται σε παγκόσμιο επίπεδο μαθαίνει συνεχώς να προσαρμόζεται σε ξένες αγορές και να είναι ανταγωνιστική. Επιπλέον, εάν μια επιχείρηση υπόκειται σε εποχιακές διακυμάνσεις, ή μεταβολές λόγω οικονομικών – πολιτικών συνθηκών, στην χώρα που δραστηριοποιείται, μπορεί να επωφεληθεί από ξένες αγορές που θα αντισταθμίσουν αυτές τις μεταβολές (FT, 2016).

1.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η κοινωνική οικονομία είναι ένας τομέας της επιχειρηματικής δραστηριότητας, συμπεριλαμβανομένου του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Οι οικονομικές οντότητες που ενεργοποιούνται στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας, πραγματοποιούν δράσεις που καλύπτουν κοινωνικές ανάγκες ή / και είναι σχετικές με τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Η κοινωνική οικονομία ορίζεται ως υπολειμματική (residuals) των άλλων δυο μορφών οικονομίας ιδιωτικής και δημόσιας. Σε γενικές γραμμές, η κοινωνική επιχειρηματικότητα αποτελεί ένα πεδίο δράσης μεταξύ του δημόσιου τομέα της οικονομίας και του τομέα της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Ο δημόσιος τομέας περιλαμβάνει τόσο το κράτος, με μια μάλλον στενή έννοια (κυβέρνηση -δημόσια διοίκηση), και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα (ΝΠΔΔ, οργανισμούς ιδιωτικού δικαίου που ελέγχονται από το κράτος - δημόσιες επιχειρήσεις). Ο τομέας της ιδιωτικής πρωτοβουλίας (επιχειρήσεις ή δράσεις σε γενικές γραμμές, που οργανώνονται στα πλαίσια και τους κανόνες της οικονομίας της

αγοράς). Ο τομέας της συλλογικής δράσης περιλαμβάνει δραστηριότητες που αναπτύσσονται από συλλογικές οντότητες, όπως οι συνεταιρισμοί, επαγγελματικά επιμελητήρια, τοπικές ενώσεις και σωματεία, αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρείες ή άλλες μορφές συλλογικών, κοινωνικά προσανατολισμένων πρωτοβουλιών (Bangoli and Megali, 2011).

Ο κύριος στόχος των επιχειρήσεων ιδιωτικής πρωτοβουλίας είναι να ικανοποιήσουν το προσωπικό συμφέρον. Αντιθέτως, ο στόχος του κλάδου των δημοσίων επιχειρήσεων είναι η εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος. Ο τομέας της συλλογικής δράσης, ο χαρακτήρας, η έκταση και η οργάνωση των οποίων επηρεάζονται τόσο από το σκεπτικό του δημόσιου τομέα όσο και τη λογική της αγοράς, περιλαμβάνει οντότητες και δραστηριότητες που επιτρέπουν τη συμμετοχή και τη συλλογική προσπάθεια των πολιτών με αντίστοιχα κοινά συμφέροντα και οφέλη. Στοχεύουν στην ικανοποίηση συγκεκριμένων κοινωνικών αναγκών, παρόλο που συχνά κάνουν χρήση οργανωτικών συστημάτων των επιχειρηματικών λειτουργιών, ή παράλληλα με την κοινωνική τους πλευρά, εξακολουθούν να κατευθύνονται προς αύξηση των εσόδων ή την εξασφάλιση της οικονομικής αυτάρκειας που καταβάλλεται για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που παρέχουν. Κάθε επιδιωκόμενο κέρδος ή έσοδο, που αποτελεί δείκτη για την ορθολογική λειτουργία των επιχειρήσεων, δεν θα διατεθεί σε συγκεκριμένο επιχειρηματία ή σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, αλλά επανεπενδύεται ή χρησιμοποιείται για να καλύψει τις ανάγκες της κοινωνίας στο σύνολό της. Στον όρο της κοινωνικής οικονομίας αποδίδεται μια σειρά από εναλλακτικές έννοιες όπως είναι ο τρίτος τομέας, ο μη κερδοσκοπικός τομέας, η αλληλέγγυα οικονομία, η εναλλακτική οικονομία και η οικονομία του μη κέρδους (Chell, 2007).

Στην Ευρώπη, συνήθως σε επίπεδο πόλης, έχουν ληφθεί μέτρα για την ενίσχυση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, με στόχο την αναβίωση της οικονομίας. Την ίδια στιγμή, τα ευρωπαϊκά κράτη συνεργάζονται μεταξύ τους για την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Οι δράσεις, που περιλαμβάνονται στα προγράμματα των ευρωπαϊκών πόλεων και οι χορηγήσεις αποφασίζονται από τις τοπικές αρχές, περιλαμβάνουν προγράμματα για την υποστήριξη των επιχειρήσεων με σκοπό να διαφοροποιήσουν τις υπηρεσίες που παρέχουν, προγράμματα ενεργειακής απόδοσης για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και προγράμματα κατάρτισης για το προσωπικό των επιχειρήσεων αυτών. Επιπλέον, οι δράσεις αυτές περιλαμβάνουν

προγράμματα για την αστική ανάπτυξη και τις δημόσιες επενδύσεις, αστική στέγαση με συμφέρουσες οικονομικές συνθήκες, και προγράμματα κατάρτισης με σκοπό τη διατήρηση των εργαζομένων που απασχολούνται σε το πεδίο των κατασκευών (Defourny and Nyssens, 2010). Στον τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις υπηρεσίες μιας στάσης, που παρέχουν υπηρεσίες στους πολίτες και τους επιχειρηματίες σχετικά με την πληρωμή χρεών, τη στέγαση και την οικονομική ανάπτυξη. Οι τοπικές αρχές αποφάσισαν επίσης και προγραμματίζεται η δημιουργία νέων κοινωνικά προσανατολισμένων θέσεων εργασίας σε δημοτικές επιχειρήσεις. Έχει ενισχυθεί η δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων και έχουν δημιουργηθεί νέες υπηρεσίες για τη διαχείριση των αποβλήτων, υπό την μορφή διακριτών νομικών προσώπων (Dees and Anderson, 2006).

Για να θεωρηθεί μια επιχείρηση κοινωνική πρέπει να πληρούνται ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά όπως είναι η συμμετοχή συνεργαζόμενων μελών με έμμισθη εξαρτημένη εργασία καθώς και εθελοντών με άμισθη εργασία, και σύμπραξη διάφορων ιδιωτικών και δημόσιων οργανισμών. Ομοίως, μια κοινωνική επιχείρηση πρέπει να παρέχει υπηρεσίες που προωθούν τις κοινωνικές αξίες όπως είναι η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, η διατήρηση του πολιτιστικού περιβάλλοντος, η φροντίδα ανθρώπων με ειδικές ανάγκες, και η ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών (Chell, 2007).

1.5 ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η επιχειρηματικότητα υπό τη μορφή δημιουργίας νέων επιχειρήσεων έχει πολλαπλά πλεονεκτήματα τόσο για το ίδιο το άτομο όσο και για την κοινωνία στην οποία δραστηριοποιείται. Στα πλεονεκτήματα της επιχειρηματικότητας για το ίδιο το άτομο (επιχειρηματίας) κατατάσσονται η ανεξαρτησία, η οικονομική ανταμοιβή, η ευχαρίστηση και η πρόσκληση. Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, η επιχειρηματικότητα ενισχύει την τοπική και εθνική οικονομική ανάπτυξη, δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, και υποστηρίζει τους νέους και τις μη προνομιούχες ομάδες με κοινωνικά οφέλη την άρση της περιθωριοποίησης και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Συγκεκριμένα, τα οφέλη για το άτομο είναι τα εξής (Hisrich, 2015):

- **Ανεξαρτησία:** Ένας από τους κυριότερους λόγους, ίσως ο κυριότερος, που οδηγεί ένα άτομο στην εκκίνηση δικής του επιχείρησης, είναι η ανεξαρτησία.

Η επιχειρηματικότητα προσφέρει στα άτομα την ευκαιρία να είναι ο προϊστάμενός του εαυτού τους, να λάβουν σημαντικές αποφάσεις, να μην λογοδοτούν σε κανέναν άλλο, παρά μόνο στον εαυτό τους.

- Οικονομικές ανταμοιβές: Υπάρχει η πεποίθηση ότι ένα άτομο δεν μπορεί να αποκτήσει πολλά χρήματα έχοντας εξαρτημένη εργασία. Η προσδοκία για μεγαλύτερα εισοδήματα είναι ένας από τους πιο συνηθισμένους λόγους για τον οποίον τα άτομα φεύγουν από τη παραδοσιακή απασχόληση και αποζητούν την επιχειρηματικότητα. Οι επιχειρηματίες συχνά παρακινούνται από τη δυνατότητα να κερδίσουν υψηλότερο εισόδημα από εκείνο που κερδίζουν ως εργαζόμενοι σε κάποια εταιρεία.
- Ευχαρίστηση: Οι επιχειρηματίες φαίνεται ότι λαμβάνουν ευχαρίστηση, δραστηριοποιούμενοι επιχειρηματικά για τον εαυτό τους. Έρευνες που έγιναν, με επιτυχείς και ανεπιτυχείς επιχειρηματίες, αποδείχθηκε ότι η συντριπτική πλειοψηφία αρέσκεται στο να είναι ιδιοκτήτης μιας επιχείρησης. Στον Καναδά, πάνω από το 90 τοις εκατό των Καναδών επιχειρηματιών λένε ότι θα ξεκινούσαν και πάλι τη δική τους επιχείρηση
- Πρόκληση: Πολλοί ιδιοκτήτες επιχειρήσεων αρέσκονται να ασχολούνται με τις διάφορες προκλήσεις που συνδέονται με την επιχειρηματικότητα. Οι επιχειρηματίες δεν εφησυχάζουν σχεδόν ποτέ καθώς πιέζουν συνεχώς το σύνολο ικανοτήτων τους σε νέες και διαφορετικές κατευθύνσεις. Πολλοί επιχειρηματίες λαμβάνουν τις προκλήσεις του εξωτερικού περιβάλλοντος ως προσωπικές προκλήσεις, και ενδιαφέρονται να δουν πόσο μακριά μπορούν να φτάσουν με τις ικανότητες τους.

Οι θετικές επιδράσεις της επιχειρηματικότητας ως προς την κοινωνία είναι οι εξής (Επιχειρηματικότητα, 2006; Papulonaa and Papulab, 2015):

- Νέες θέσεις εργασίας: Οι επιχειρήσεις συμβάλλουν στην κοινωνία, τόσο με την δημιουργία νέων θέσεων εργασία, όσο και με την ενίσχυση της ποιότητας της απασχόλησης. Η ανάπτυξη της επιχείρησης, που μετρείται από τον αριθμό των θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν (σε σχέση με το μέγεθος της επιχείρησης), χρησιμοποιείται συχνά ως δείκτης της ποσότητας των θέσεων εργασίας που δημιουργούνται. Η ποιότητα της εργασίας μετράται από την άποψη της αμοιβής που προσφέρεται στους εργαζομένους. Οι πρωτογενείς δείκτες που χρησιμοποιούνται είναι τα επίπεδα των μισθών,

επιδομάτων (π.χ. ασφάλιση υγείας), καθώς και με τη χρήση του δείκτη αμοιβών που σχετίζονται με την παραγωγικότητα (productivity-related-pay, PRP).

- Η καινοτομία είναι μια ευρεία έννοια για την οποία χρησιμοποιείται ένα πλήθος δεικτών. Όσον αφορά καινοτόμες υπηρεσίες/προϊόντα μιας επιχείρησης, δηλαδή την παραγωγή καινοτομιών, χρησιμοποιούνται οι δείκτες της ποσότητας και της ποιότητας. Η ποσότητα της καινοτομίας σχετίζεται με τις δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης, τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας, και την εισαγωγή νέων προϊόντων ή τεχνολογιών. Η ποιότητα αυτών των καινοτομιών υποδεικνύεται από αναφορές των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και τη σημασία των καινοτομιών. Επιπλέον, η εμπορευματοποίηση των καινοτομιών, καθώς και η υιοθέτηση καινοτομιών χρησιμοποιούνται ως μέτρα της συνεισφοράς στην οικονομική ανάπτυξη, μέσω της καινοτομίας.
- Η παραγωγικότητα και η ανάπτυξη μετρώνται από τη συμβολή μιας επιχείρησης ή ενός τομέα, στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) ή την αύξηση του ΑΕΠ μιας χώρας. Συγκεκριμένα η συνεισφορά της επιχειρηματικότητας σε αυτά τα πλαίσια, μετράται από την παραγωγή προστιθέμενης αξίας, την παραγωγικότητα στην εργασία (συνεισφορά στο ΑΕΠ ανά εργαζόμενο) και την συνολική παραγωγικότητα, δηλαδή την παραγωγή ανά μονάδα κεφαλαίου και εργασίας.
- Η χρησιμότητα μιας επιχείρησης μετράται ως προς την ικανοποίηση των εργαζομένων από την εργασία τους, την οικονομική ανταμοιβή, δηλαδή τα εισοδήματα και το ρίσκο (αρνητικός δείκτης).

Η καινοτομία που αναφέρθηκε παραπάνω, αποτελεί ποιοτικό χαρακτηριστικό της επιχειρηματικότητας και ορίζεται ως η ενέργεια δημιουργίας ενός νέου προϊόντος ή διαδικασίας. Η ενέργεια περιλαμβάνει την εφεύρεση καθώς επίσης την εργασία που απαιτείται για να έρθει η νέα ιδέα στην τελική της μορφή. Ο οργανισμός Industry Canada ορίζει την καινοτομία ως τη διαδικασία κατά την οποία ιδέες για νέα (ή βελτιωμένα) προϊόντα, διαδικασίες ή υπηρεσίες αναπτύσσονται και εισάγονται στην αγορά. Η διαδικασία της καινοτομίας επηρεάζει όλη τη λειτουργία της επιχείρησης και όχι μόνο ορισμένα προϊόντα, υπηρεσίες ή τεχνολογίες. Σύμφωνα με τον Ο.Ο.Σ.Α. (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας & Ανάπτυξης) με τον όρο καινοτομία εννοείται η μετατροπή μίας νέας και πρωτοποριακής ιδέας σε εμπορεύσιμο προϊόν ή

υπηρεσία, νέα ή βελτιωμένη λειτουργική μέθοδο παραγωγής ή διανομής, ή ακόμα σε νέα μέθοδο παροχής κοινωνικής υπηρεσίας, το ίδιο το νέο ή βελτιωμένο προϊόν ή η υπηρεσία, καθώς και η διαδικασία προώθησής του και διακίνησής του στην αγορά προκειμένου να γίνει γνωστό και αποδεκτό από αυτή (OECD, 2016). Στην πρώτη προσέγγιση ο όρος αναφέρεται στην διαδικασία. Αντίθετα, όταν με τη λέξη «καινοτομία» υποδηλώνεται ένα νέο ή βελτιωμένο προϊόν, εξοπλισμός, η υπηρεσία που διαχέεται επιτυχώς στην αγορά, η έμφαση δίνεται στο αποτέλεσμα της διαδικασίας. Έτσι, μπορεί να χαρακτηριστεί ως καινοτόμος τόσο η επιχείρηση που σχεδιάζει ή παράγει ένα προϊόν, όσο και αυτή που επιλαμβάνεται της προώθησης και διακίνησής του στην αγορά.

1.6 ΚΙΝΗΤΡΑ ΓΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Από το σύνολο των καθοριστικών παραγόντων, όπως τα ατομικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και οι ικανότητες, προκύπτει μια μεγάλη ποικιλία στάσεων και αντιλήψεων απέναντι στην επιχειρηματικότητα. Μέσα από αυτές, αναπτύσσονται και προκύπτουν προθέσεις και κίνητρα. Τα διαφορετικά κίνητρα της επιχειρηματικότητας διαμορφώνουν και διαφορετικούς τύπους επιχειρηματιών, εμφανίζοντας διαφορετικούς βαθμούς έντασης του συνόλου των χαρακτηριστικών και των στάσεων που δημιουργούν εκκολαπτόμενους επιχειρηματίες (Wagner και Ziltener, 2008).

Μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας έχει αφιερωθεί στον εντοπισμό και την περιγραφή αυτών των επιχειρηματικών κινήτρων που απαντούν στο ερώτημα «Γιατί γίνεται κάποιος επιχειρηματίας;». Από τη σκοπιά της οικονομίας, υποστηρίζεται ότι ένα άτομο θα επιλέξει να γίνει αυτοαπασχολούμενο, εάν το αναμενόμενο όφελος από την αυτοαπασχόληση είναι μεγαλύτερο από το όφελος της εξαρτημένης εργασίας. Οι επιχειρηματίες ορίζονται ως άτομα που είναι δημιουργικοί στην εξεύρεση τρόπων ενίσχυσης του δικού τους πλούτου, της δύναμης και του κύρους. Σύμφωνα με τον Baumol (1990), τα άτομα επιλέγουν να είναι επιχειρηματίες όταν οι απολαβές τους (πλούτος, δύναμη, και κύρος) μεγιστοποιούνται με αυτόν τον τρόπο.

Υπάρχουν ενδείξεις ότι τα μη οικονομικά κίνητρα της επιχειρηματικότητας παίζουν πολύ μεγαλύτερο ρόλο από τα οικονομικά κίνητρα και δεν υπάρχει αμφιβολία σχετικά με το γεγονός ότι τα άτομα επιλέγουν κυρίως την αυτοαπασχόληση ως μέσο για την απόκτηση υψηλότερου εισοδήματος από αυτό που θα μπορούσαν να επιτύχουν ως εργαζόμενοι (Wagner και Ziltener, 2008).

Ένας μεγάλος αριθμός διαφόρων εμπειρικών μελετών (σχετικών με τα κίνητρα και τους τύπους της επιχειρηματικότητας), υποδεικνύει ότι τέσσερα είναι τα κυριότερα που οδηγούν στην επιχειρηματικότητα (Wagner και Ziltener, 2008):

1. Αυτοπραγμάτωση και ανεξαρτησία,
2. Ενίσχυση του κύρους και του εισοδήματος,
3. Οικονομική συμβολή και αντίκτυπος,
4. Συνέχιση της παράδοσης και εξασφάλιση του εισοδήματος.

Μία οικογένεια κινήτρων περιλαμβάνει τη χαρά της δημιουργίας και της αυτοπραγμάτωσης. Εδώ, η κύρια κινητήρια δύναμη πίσω από την έναρξη μιας επιχείρησης είναι η εκπλήρωση των αναγκών σε σχέση με την αυτοεκτίμηση και την υλοποίηση των ιδεών. Επίσης, πρόσφατες μελέτες επιβεβαιώνουν τη σημασία της ανεξαρτησίας, ως τον πιο σημαντικό λόγο για την επιχειρηματικότητα (Parker 2004).

Το δεύτερο κίνητρο, ενσωματώνει την επιθυμία για αυξημένο κύρος, κοινωνική κατάσταση, αύξηση των εισοδημάτων και/ ή την εκπλήρωση ορισμένων αναγκών. Το τρίτο κίνητρο έχει να κάνει με τη «θέληση για τη νίκη». Το μαχητικό πνεύμα και η επιθυμία για επιτυχία είναι σημαντικοί παράγοντες για να γίνει κάποιος αυτοαπασχολούμενος. Αυτά τα χαρακτηριστικά είναι συνδεδεμένα με το ενδιαφέρον για επιρροή στην κοινωνία και προσφορά ευκαιριών στους ανθρώπους να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής τους και να επιτύχουν μεγαλύτερη ευημερία. Αυτό το κίνητρο χαρακτηρίζεται κυρίως από τον προσανατολισμό της ανάπτυξης. Το τέταρτο κίνητρο σχετίζεται με τη διατήρηση των δομών και την προάσπιση ή τη συνέχιση ορισμένων παραδόσεων, που συχνά εκδηλώνονται με τη συνέχιση των οικογενειακών επιχειρήσεων για πολλές γενιές. Επίσης, σε αυτή την οικογένεια των κινήτρων ανήκει και η εξασφάλιση, με τη μορφή εισοδήματος. Επίσης, είναι η φύση του επαγγέλματος, με έναν τρόπο που αντανακλά το γεγονός ότι η αυτοαπασχόληση είναι ο μόνος τρόπος για απασχόληση σε ορισμένες περιοχές ή επαγγέλματα (Parker 2004).

Σύμφωνα με τον Schoof (2006), οι συνθήκες ζωής του νέου ατόμου παίζουν σημαντικό ρόλο στην απόφαση του για εκκίνηση μιας νέας επιχείρησης. Τα κίνητρα της επιχειρηματικότητας σε αυτό το πλαίσιο, διακρίνονται στην αναγκαιότητα και την ευκαιρία. Η επιχειρηματικότητα οδηγείται από την οικονομική αναγκαιότητα, όταν δεν υπάρχει άλλη εναλλακτική λύση για την παραγωγή εισοδήματος. Σύμφωνα με τη μελέτη GEM (Schoof, 2006), η επιχειρηματικότητα ανάγκης σε μια χώρα συνδέεται με παράγοντες όπως τα φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ, τα χαμηλότερα

επίπεδα συμμετοχής στην δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, τα υψηλά επίπεδα ανισότητας εισοδήματος και τα χαμηλά επίπεδα της κοινωνικής ασφάλισης. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο, ιδιαίτερα οι νέοι στις αναπτυσσόμενες και τις χώρες με χαμηλό εισόδημα, τείνουν να συμμετάσχουν στην επιχειρηματικότητα ανάγκης (π.χ. έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης, φτώχεια, συμπλήρωμα εισοδήματος). Σύμφωνα με μελέτη του IOBE (2015), η επιχειρηματικότητα ανάγκης ενισχύεται από την αντίληψη του ατόμου ότι δεν υπάρχουν άλλες επιλογές εργασίας, από τη δυσαρέσκεια με την υπάρχουσα απασχόληση, τον φόβο για την απόλυση. Το άτομο αυτό έχει ως στόχο απλά να διατηρήσει το εισόδημα του, το οποίο απειλείται με συρρίκνωση.

Σε αντίθεση, η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας είναι το αποτέλεσμα της επιθυμίας του ατόμου να ακολουθήσει μια αντιληπτή επιχειρηματική ευκαιρία, η οποία δεν είναι η μόνη επιλογή για να παράγει εισόδημα και να ζήσει. Το επίπεδο της επιχειρηματικότητας ευκαιρίας συνδέεται με μια πίστη του ατόμου ότι έχει τα προσόντα για να ξεκινήσει μια επιχείρηση, γνωρίζοντας κάποιον που έχει ξεκινήσει μια επιχείρηση τα τελευταία δύο χρόνια, βλέποντας καλές επιχειρηματικές ευκαιρίες στο μέλλον, υψηλές επενδύσεις και υποστήριξη. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας τείνει να είναι πιο κυρίαρχη στις χώρες υψηλού εισοδήματος. Ωστόσο, στην πράξη, είναι αρκετά δύσκολο να γίνει σαφής διαχωρισμός μεταξύ των δύο τύπων της επιχειρηματικότητας καθώς τα δύο αυτά κίνητρα συχνά επικαλύπτονται (Schoof, 2006). Σύμφωνα με μελέτη του IOBE, η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας «έχει ως κίνητρο την αξιοποίηση μιας επιχειρηματικής ευκαιρίας που εντοπίζεται από το άτομο και αξιολογείται στο πλαίσιο του οικονομικού περιβάλλοντός του και η οποία προκρίνεται ικανή είτε να οδηγήσει σε αύξηση του εισοδήματός του, είτε να προσφέρει εργασιακή ανεξαρτησία. Το σημαντικότερο κίνητρο της επιχειρηματικότητας ευκαιρίας, είναι τόσο η ίδια η ευκαιρία αλλά και η ανεξαρτησία.

Ωστόσο, στην πράξη, είναι αρκετά δύσκολο να γίνει σαφής διαχωρισμός μεταξύ των δύο τύπων της επιχειρηματικότητας καθώς τα δύο αυτά κίνητρα συχνά επικαλύπτονται (Schoof, 2006). Τα κίνητρα ανάγκης και ευκαιρίας αποτελούν τα δύο ακραία σημεία του εύρους των κινήτρων και τα κίνητρα των ατόμων μπορούν να κινούνται ανάμεσα σε αυτά τα σημεία.

Στον Πίνακα 1.1 παρατίθενται στοιχεία σχετικά με την κατανομή των επιχειρηματιών ανάλογα με τα κίνητρα της ανάγκης και της ευκαιρίας. Με βάση την έρευνα το IOBE (2016-2017) επιβεβαιώνεται το συμπέρασμα ότι η κατανομή σχετίζεται άμεσα με το ύψος του κατά κεφαλήν εισοδήματος κάθε χώρας.

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	Επιχειρηματικότητα ευκαιρίας για βελτίωση εισοδήματος ή/και εργασιακής ανεξαρτησίας	Επιχειρηματικότητα ανάγκης
Γερμανία	58,1	32,2
Ελλάδα	36,1	34,0
Εσθονία	59,1	20,5
Ην. Βασίλειο	50,8	21,4
Ιρλανδία	49,4	23,5
Ισπανία	48,6	31,3
Ισραήλ	39,2	18,8
Ιταλία	40,3	12,1
Λουξεμβούργο	54,1	13,2
Ολλανδία	67,5	25,3
Πορτογαλία	55,8	28,8
Σλοβενία	58,1	27,2
Σουηδία	53,5	9,3
Φινλανδία	68,6	14,5
Ομάδα Α	37,9	5,2
Ομάδα Β	46,0	3,5
Ομάδα Γ	55,8	22,8

Ομάδα Α: Χώρες Χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

Πίνακας 1-1 Κατανομή επιχειρηματιών σύμφωνα με τα κίνητρα ανάγκης και ευκαιρίας (IOBE, 2016-2017)

Εκτός από τις συνθήκες διαβίωσης, τα κίνητρα των νέων επιχειρηματιών συνδέονται με τις προσωπικές συμπεριφορές, τις προτιμήσεις και τους στόχους και τα ιδιαίτερα συμφέροντά τους, καθώς και τις μεμονωμένες δυνάμεις και ικανότητες. Σε αντίθεση με τους καθαρά οικονομικούς επιχειρηματίες, οι κοινωνικοί επιχειρηματίες έχουν μια ισχυρή επιθυμία να αλλάξουν και να βελτιώσουν την κοινωνία. Το κίνητρό τους συχνά βασίζεται στον αλτρουισμό, την ανάγκη να είναι πιστοί στις αξίες και τις

πεποιθήσεις τους, την ανάγκη να είναι κοινωνικά υπεύθυνοι και να βοηθήσουν μακροπρόθεσμα το περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιούνται σε επίπεδο υγείας, περιβάλλοντος και κοινότητας (Schoof, 2006).

Επιπλέον, στις βιομηχανικές χώρες, οι νέοι αναφέρουν διάφορα προσωπικά κίνητρα και λόγους για να ξεκινήσουν τη δική τους επιχείρηση: Η ανάγκη για ανεξαρτησία, για νέες προοπτικές εργασίας, αναζήτηση προκλήσεων, υψηλότερα εισοδήματα, να πραγματοποιήσουν μια ιδέα, να αποκτήσουν μεγαλύτερο κύρος, να συνδέσουν ένα πάθος με τη δουλειά (προκειμένου να επιτευχθεί καλύτερη ποιότητα ζωής), ή να συνεχίσουν την οικογενειακή παράδοση (Parker 2004).

Τέλος, οι ιδιαίτερες δυνάμεις και οι δεξιότητες των νέων μπορούν να είναι ένα σημαντικό κίνητρο και καταλύτης για την εκκίνηση μιας επιχείρησης. Σύμφωνα με μια μελέτη της UNECE (Schoof, 2006), οι τύποι των νέων επιχειρηματιών μπορούν να διακριθούν ως εξής:

- **Τεχνικοί επιχειρηματίες:** Αυτά τα άτομα έχουν ισχυρό τεχνικό προσανατολισμό. Αρέσκονται στο να εφευρίσκουν στοιχεία και να αναπτύσσουν νέες ιδέες και νέα προϊόντα. Η ανάπτυξη νέων αγορών και ακόμη και νέων βιομηχανιών, είναι γενικά ο στόχος των ατόμων με τεχνικό προσανατολισμό. Η δημιουργία μιας επιχείρησης είναι απλώς ένα μέσο για την επίτευξη των στόχων τους, δεν είναι αυτοσκοπός.
- **Δημιουργοί οργανισμών:** Ορισμένοι επιχειρηματίες ξεκινούν τη δική τους επιχείρηση, επειδή θέλουν να δημιουργήσουν οργανισμούς. Αυτού του τύπου οι επιχειρηματίες έχουν δεξιότητες στην διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού, την ανάπτυξη συστημάτων και δομών.
- **Dealmakers:** Αυτοί οι επιχειρηματίες αρέσκονται στην επίτευξη αρχικών συμφωνιών για να ξεκινήσει μια νέα επιχείρηση και συχνά απολαμβάνουν κάποιες δραστηριότητες εκκίνησης. Ωστόσο, σε αντίθεση με τους δημιουργούς οργανώσεων, δεν προτιμούν τη διαχείριση και δεν θα δεσμευτούν σε έναν οργανισμό μακροπρόθεσμα. Αυτοί είναι οι άνθρωποι που συνήθως εμπλέκονται σε οικονομικές ή εμπορικές συναλλαγές

1.7 ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Οι τρεις βασικοί δείκτες κατά τους Singer et al. (2014) παρέχουν καλή εικόνα για το επίπεδο επιχειρηματικότητας μιας οικονομίας:

- **Επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων (total early-stage entrepreneurial activity –TEA):** Ποσοστό των ατόμων ηλικίας 18-64 ετών το οποίο βρίσκεται στο στάδιο εκκίνησης μιας νέας επιχείρησης. Ο δείκτης αυτός μπορεί να ενισχυθεί επιπλέον με την παροχή πληροφοριών που σχετίζονται με την ένταξη (φύλο, ηλικία), τις επιπτώσεις (ανάπτυξη των επιχειρήσεων, καινοτομία, διεθνοποίηση) και τη βιομηχανία (τομείς). Μπορεί να γίνει περαιτέρω διαχωρισμός του δείκτη αυτού, στους επίδοξους επιχειρηματίες που βρίσκονται στη φάση του σχεδιασμού και στους νέους επιχειρηματίες που έχουν ξεκινήσει μια νέα επιχείρηση αλλά δεν έχουν υπερβεί σε διάρκεια του 42 μήνες (IOBE, 2016-2017).
- **Επιχειρηματική Δραστηριότητα Υπαλλήλων:** Ποσοστό συμμετοχής των εργαζομένων στις επιχειρηματικές δραστηριότητες, όπως η ανάπτυξη και προώθηση νέων προϊόντων ή υπηρεσιών, ή η δημιουργία μιας νέας επιχειρηματικής μονάδας, με νέες ή θυγατρικές εγκαταστάσεις.
- **Κοινωνική Επιχειρηματική Δραστηριότητα:** Ποσοστό των ατόμων που ασχολούνται με επιχειρηματικές δραστηριότητες με κοινωνικό στόχο.

Υπολογίζονται επίσης και άλλοι δείκτες επιχειρηματικότητας όπως είναι η καθιερωμένη και η συνολική επιχειρηματικότητα. Η καθιερωμένη επιχειρηματικότητα σχετίζεται με τα άτομα που έχουν αναπτύξει επιχειρηματική δραστηριότητα εδώ και τουλάχιστον 42 μήνες. Η συνολική επιχειρηματικότητα, συνθέτει τα δεδομένα της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων και της καθιερωμένης επιχειρηματικότητας δίνοντας πληροφορίες για τα καθολικά επίπεδα επιχειρηματικότητας σε μια χώρα (IOBE, 2016-2017).

Άλλος δείκτης επιχειρηματικότητας είναι το ποσοστό του πληθυσμού που δηλώνουν ότι έχουν διακόψει ή αναστείλει την επιχειρηματική τους δραστηριότητα στο υπό μελέτη χρονικό πλαίσιο. Τέλος, σημαντικός δείκτης επιχειρηματικότητας είναι η εξέλιξη της κατανομής της επιχειρηματικότητας ανάλογα με τα κίνητρα της ανάγκης και της ευκαιρίας όπως παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη παράγραφο (IOBE, 2015).

2 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

2.1 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Πολλοί ερευνητές έχουν μελετήσει τους παράγοντες που ενισχύουν και συντηρούν τις οικονομικές επιδόσεις. Χρησιμοποιώντας διαφορετικά εννοιολογικά και μεθοδολογικά πλαίσια, αυτές οι μελέτες έχουν δώσει έμφαση σε ένα διαφορετικό σύνολο επεξηγηματικών παραμέτρων και προσφέρουν διάφορες ιδέες με τους παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης (Arvanitidis et al., 2009).

Οι επενδύσεις είναι ο πιο θεμελιώδης καθοριστικός παράγοντας για την οικονομική ανάπτυξη και προσδιορίζεται τόσο από τη νεοκλασική όσο και από την ενδογενή θεωρία ανάπτυξης. Ωστόσο, στη νεοκλασική θεωρία, οι επενδύσεις έχουν επιπτώσεις κατά τη μεταβατική περίοδο, ενώ τα μοντέλα ενδογενούς ανάπτυξης υποστηρίζουν πιο μόνιμα αποτελέσματα. Η σημασία που αποδίδεται στις επενδύσεις έχει οδηγήσει σε ένα τεράστιο αριθμό εμπειρικών μελετών που εξετάζουν τη σχέση μεταξύ των επενδύσεων και της οικονομικής ανάπτυξης. Παρ' όλα αυτά, τα ευρήματα δεν είναι πειστικά (Marglin, 2014).

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) έχουν παίξει πρόσφατα κρίσιμο ρόλο στη διεθνοποίηση της οικονομικής δραστηριότητας και είναι μια πρωταρχική πηγή για τη μεταφορά τεχνολογίας και οικονομικής ανάπτυξης. Η εμπειρική βιβλιογραφία που εξετάζει την επίδραση των ΑΞΕ στην οικονομική ανάπτυξη έχει παράσχει περισσότερο ή λιγότερο συνεπή ευρήματα επιβεβαιώνοντας μια σημαντική θετική σχέση μεταξύ των δύο παραγόντων. Το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι η κύρια πηγή ανάπτυξης σε διάφορα μοντέλα ενδογενούς ανάπτυξης, καθώς και μία από τις βασικές προεκτάσεις του νεοκλασικού μοντέλου. Δεδομένου ότι ο όρος «ανθρώπινο κεφάλαιο» αναφέρεται κυρίως στην απόκτηση δεξιοτήτων και τεχνογνωσίας μέσω της εκπαίδευσης και της κατάρτισης των εργαζομένων, η πλειοψηφία των μελετών έχουν μετρήσει την ποιότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου με τη χρήση δεικτών που σχετίζονται με την εκπαίδευση (όπως, τα ποσοστά σχολικής εγγραφής). Ένας μεγάλος αριθμός μελετών έχει βρει στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι η μόρφωση του πληθυσμού αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της οικονομικής ανάπτυξης. Ωστόσο, υπάρχουν επιστήμονες που αμφισβητούν τα ευρήματα και, ως εκ τούτου, τη σημασία

του ανθρώπινου κεφαλαίου ως σημαντικό παράγοντα της οικονομικής ανάπτυξης (Barro, 1996).

Η καινοτομία και η έρευνα και ανάπτυξη μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην οικονομική πρόοδο και την αύξηση της παραγωγικότητας. Αυτό οφείλεται στην αυξανόμενη χρήση της τεχνολογίας που επιτρέπει την εισαγωγή νέων και ανώτερων διαδικασιών και προϊόντων. Ο ρόλος αυτός έχει τονιστεί από διάφορα μοντέλα ενδογενούς ανάπτυξης, και η ισχυρή σχέση μεταξύ της καινοτομίας, της έρευνας και ανάπτυξης και της οικονομικής ανάπτυξης έχει εμπειρικά επιβεβαιωθεί από πολλές μελέτες (Arvanitidis et al., 2009).

Ο ανταγωνισμός είναι ένας κρίσιμος παράγοντας για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης. Πρώτον, τοποθετεί πίεση στις επιχειρήσεις ώστε να αυξήσουν την αποτελεσματικότητά τους. Δεύτερον, εξασφαλίζει ότι οι πιο παραγωγικές επιχειρήσεις θα αυξήσουν το μερίδιο αγοράς τους εις βάρος των λιγότερο παραγωγικών. Οι επιχειρήσεις με χαμηλή παραγωγικότητα μπορεί τότε να αποσυρθούν από την αγορά, για να αντικατασταθούν από επιχειρήσεις με υψηλότερη παραγωγικότητα. Τρίτον, με την παρουσία του ανταγωνισμού, οι επιχειρήσεις θα έχουν ως στόχο να καινοτομούν για να αποκτήσουν ένα πλεονέκτημα κόστους, για να διαφοροποιήσουν τα προϊόντα τους ή για να φέρουν νέα προϊόντα στην αγορά. Ο ανταγωνισμός συμβάλλει επίσης στην οικονομική ανάπτυξη με άλλους τρόπους. Υπάρχουν ενδείξεις ότι μειώνει τα ποσοστά πληθωρισμού, τόσο σε τομεακό και συνολικό επίπεδο. Αποτελεί επίσης άμυνα ενάντια στα κατεστημένα συμφέροντα και τον προστατευτισμό, ενισχύει το άνοιγμα των αγορών σε νεοεισερχόμενους και αυξάνει την ελκυστικότητα της χώρας ως αποδέκτη ξένων άμεσων επενδύσεων. Ο ρόλος του ανταγωνισμού για την ώθηση της οικονομικής ανάπτυξης είναι ιδιαίτερα σημαντικός στο σημερινό οικονομικό κλίμα. Με μακροοικονομικά μέσα που ενδέχεται να αποδειχθούν ανεπαρκή, τα μικροοικονομικά μέσα (όπως η αφαίρεση των περιττών κανονιστικών επιβαρύνσεων και η προστασία και η προώθηση του ανταγωνισμού) γίνονται όλο και πιο σημαντικά (Ciccone and Jarocinski, 2008).

Οι οικονομικές πολιτικές και μακροοικονομικές συνθήκες έχουν προσελκύσει πολλή προσοχή ως καθοριστικοί παράγοντες της οικονομικής απόδοσης, δεδομένου ότι μπορούν να καθορίζουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα η οικονομική ανάπτυξη. Οι οικονομικές πολιτικές μπορούν να επηρεάσουν πολλές πτυχές της

οικονομίας μέσω των επενδύσεων σε ανθρώπινο κεφάλαιο και υποδομές, τη βελτίωση των πολιτικών και νομικών θεσμών και ούτω καθεξής (αν και υπάρχει διαφωνία αναφορικά με τις πολιτικές που ενισχύουν την ανάπτυξη). Οι μακροοικονομικές συνθήκες θεωρούνται ως αναγκαίες αλλά όχι επαρκείς προϋποθέσεις για την οικονομική ανάπτυξη. Σε γενικές γραμμές, ένα σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον μπορεί να ευνοήσει την ανάπτυξη, μέσω της μείωσης της αβεβαιότητας, ενώ η μακροοικονομική αστάθεια μπορεί να έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη μέσω της επίδρασής της στην παραγωγικότητα και τις επενδύσεις (π.χ. υψηλότερος κίνδυνος). Αρκετοί μακροοικονομικοί παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη έχουν εντοπιστεί στη βιβλιογραφία, αλλά ιδιαίτερη προσοχή έχει δοθεί στον πληθωρισμό, τη δημοσιονομική πολιτική, τα δημοσιονομικά ελλείμματα και τις φορολογικές επιβαρύνσεις (Barro, 1996).

Η διαφάνεια στις εμπορικές συναλλαγές είναι άλλος ένας δυνητικά σημαντικός παράγοντας της ανάπτυξης. Υπάρχει μια ισχυρή και θετική σχέση μεταξύ της διαφάνειας και της οικονομικής ανάπτυξης. Η διαφάνεια επιτρέπει την εκμετάλλευση του συγκριτικού πλεονεκτήματος, τη μεταφοράς τεχνολογίας και τη διάδοση της γνώσης, αύξηση των οικονομιών κλίμακας και την έκθεση στον ανταγωνισμό. Ένας μεγάλος αριθμός μελετών έχουν επιβεβαιώσει μια τέτοια θετική σχέση, αλλά έχουν υπάρξει αρκετές μελετητές που έχουν επικρίνει την ευρωστία των ευρημάτων αυτών, ιδίως σχετικά με τους τρόπους μέτρησης (Marglin, 2014).

Ο σημαντικός ρόλος του θεσμικού περιβάλλοντος στην οικονομική ανάπτυξη αναγνωρίστηκε συστηματικά τη δεκαετία του 90 και έχει εξετασθεί εμπειρικά με διάφορους τρόπους. Οι σχετικές μελέτες επιβεβαιώνουν ότι υπάρχουν πέντε κύρια ρυθμιστικά πλαίσια (δικαιώματα ιδιοκτησίας, ρυθμιστικά όργανα, όργανα για τη μακροοικονομική σταθεροποίηση, ιδρύματα κοινωνικής ασφάλισης και θεσμικά όργανα διαχείρισης συγκρούσεων), τα οποία όχι μόνο ασκούν άμεση επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη, αλλά και επηρεάζουν και άλλους παράγοντες ανάπτυξης όπως το φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο, τις επενδύσεις, τις τεχνικές αλλαγές και τις διαδικασίες της οικονομικής ανάπτυξης. Για τους λόγους αυτούς υποστηρίζεται ότι κανένας από τους προηγούμενους παράγοντες δεν θα έχει καμία επίπτωση στις οικονομικές επιδόσεις αν δεν αναπτυχθεί ένα σταθερό και αξιόπιστο θεσμικό περιβάλλον (Arvanitidis et al., 2009).

Το πολιτικό περιβάλλον παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη. Οι ερευνητές συνήθως αξιολογούν το πολιτικό περιβάλλον χρησιμοποιώντας μεταβλητές όπως η πολιτική σταθερότητα και το επίπεδο δημοκρατίας. Στην πιο βασική του μορφή, η πολιτική σταθερότητα θα μειώσει την αβεβαιότητα, θα προκαλέσει την ενθάρρυνση των επενδύσεων και, τελικά, την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης. Ο βαθμός της δημοκρατίας συνδέεται επίσης με την οικονομική ανάπτυξη, αν και η σχέση είναι πολύ πιο περίπλοκη, δεδομένου ότι η δημοκρατία μπορεί τόσο να καθυστερήσει όσο και να ενισχύσει την οικονομική ανάπτυξη, ανάλογα με τα διάφορα κανάλια που χρησιμοποιούνται (Dritsakis et al., 2010).

Εκτός από τους πολιτικούς παράγοντες, διάφοροι κοινωνικο-πολιτισμικοί παράγοντες μπορεί επίσης να επηρεάσουν την οικονομική ανάπτυξη. Η εμπιστοσύνη είναι ένας σημαντικός καθοριστικός τέτοιος παράγοντας. Οι οικονομίες που εμπνέουν εμπιστοσύνη, αναμένεται να δίνουν ισχυρότερα κίνητρα σχετικά με την καινοτομία, να συσσωρεύουν φυσικό κεφάλαιο και να εμφανίζουν πιο πλούσιο ανθρώπινο δυναμικό, τα οποία ενισχύουν την οικονομική ανάπτυξη (Marglin, 2014).

Αρκετοί άλλοι κοινωνικο-πολιτισμικοί παράγοντες έχουν εξεταστεί στη βιβλιογραφία, όπως η εθνοτική σύνθεση και ο κατακερματισμός, η γλώσσα, η θρησκεία, οι πεποιθήσεις, οι στάσεις και οι κοινωνικές ή ηθικές συγκρούσεις, αλλά η σχέση τους με την οικονομική ανάπτυξη φαίνεται να είναι έμμεση και ασαφής. Ο σημαντικός ρόλος της γεωγραφικής θέσης στην οικονομική ανάπτυξη έχει αναγνωρισθεί εδώ και καιρό. Στα τέλη της δεκαετίας του 90 οι γεωγραφικοί παράγοντες μοντελοποιήθηκαν ώστε να συμμετέχουν και επίσημα στα οικονομικά μοντέλα. Οι ερευνητές έχουν χρησιμοποιήσει πολλές σχετικές μεταβλητές, όπως το γεωγραφικό πλάτος, η αναλογία της γης κοντά στην ακτή, οι μέσες θερμοκρασίες και οι βροχοπτώσεις, η ποιότητα του εδάφους κλπ. Πρόσφατες μελέτες επιβεβαιώνουν ότι οι φυσικοί πόροι, το κλίμα, η τοπογραφία έχουν άμεσο αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη και επηρεάζουν τη (γεωργική) παραγωγικότητα, την οικονομική δομή, το κόστος μεταφοράς και την ανταγωνιστικότητα (Dritsakis et al., 2010).

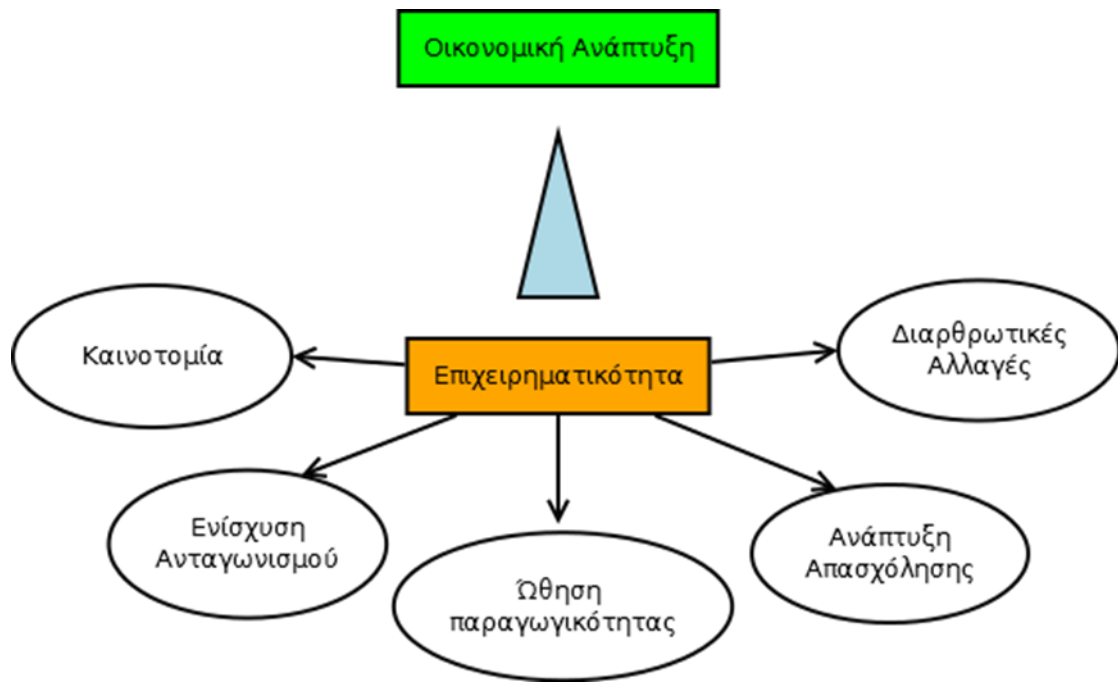
Η σχέση μεταξύ της δημογραφίας και της οικονομικής ανάπτυξης έχει προσελκύσει μεγάλο ενδιαφέρον ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, όμως πολλές δημογραφικές πτυχές παραμένουν μέχρι και σήμερα ανεξερεύνητες. Από αυτές που εξετάστηκαν, η αύξηση του πληθυσμού, η πυκνότητα του πληθυσμού, η σύνθεση του πληθυσμού και η

μετανάστευση φαίνεται να παίζουν το σημαντικότερο ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη. Η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού, για παράδειγμα, θα μπορούσε να έχει αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη επηρεάζοντας το δείκτη εξάρτησης, τις επενδύσεις, την συμπεριφορά εξοικονόμηση και τη ποιότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου. Η πυκνότητα του πληθυσμού, με τη σειρά της, μπορεί να είναι θετικά συνδεδεμένη με την οικονομική ανάπτυξη, ως αποτέλεσμα της αυξημένης εξειδίκευσης, της διάχυσης της γνώσης και ούτω καθεξής. Ορισμός της επιχειρηματικότητας στα πλαίσια της οικονομικής ανάπτυξης (Arvanitidis et al., 2009).

2.2 ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Οι επιχειρηματίες, οι δημιουργοί των νέων επιχειρήσεων, είναι ένα σπάνιο είδος. Ακόμη και σε οικονομίες με γνώμονα την καινοτομία, μόνο το 1-2% του εργατικού δυναμικού ξεκινά μια επιχείρηση ανά έτος. Ωστόσο, οι επιχειρηματίες, ιδιαίτερα οι καινοτόμοι επιχειρηματίες, είναι ζωτικής σημασίας για την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και μπορούν να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας. Τα οφέλη της επιχειρηματικότητας μπορούν να πραγματοποιηθούν μόνο, αν το επιχειρηματικό περιβάλλον είναι δεκτικό στην καινοτομία. Επιπλέον, αυτοί που χαράσσουν την πολιτική, πρέπει να προετοιμαστούν για τις πιθανές απώλειες θέσεων εργασίας που μπορεί να προκύψουν μεσοπρόθεσμα μέσω της «δημιουργικής καταστροφής», καθώς οι επιχειρηματίες προσπαθούν για την αύξηση της παραγωγικότητας.

Η επιχειρηματικότητα είναι σημαντική για την οικονομική ανάπτυξη. Τα οφέλη για την κοινωνία είναι μεγαλύτερα στις οικονομίες όπου οι επιχειρηματίες μπορούν να λειτουργούν με ευελιξία, να αναπτύξουν τις ιδέες τους, και να καρπώνονται τα οφέλη. Οι επιχειρηματίες ανταποκρίνονται στα υψηλά ρυθμιστικά εμπόδια με τη μετακίνηση σε πιο φιλικές προς την καινοτομία χώρες ή με τη στροφή από τις παραγωγικές δραστηριότητες σε δραστηριότητες μη δημιουργίας πλούτου. Στη συνέχεια θα αναπτυχθούν οι ειδικές επιδράσεις της επιχειρηματικότητας στην οικονομία.

Εικόνα 2 -2 Ειδικές επιδράσεις επιχειρηματικότητας στην οικονομική ανάπτυξη

2.2.1 Οι επιχειρηματίες εισάγουν καινοτομίες και προκαλούν την οικονομική ανάπτυξη

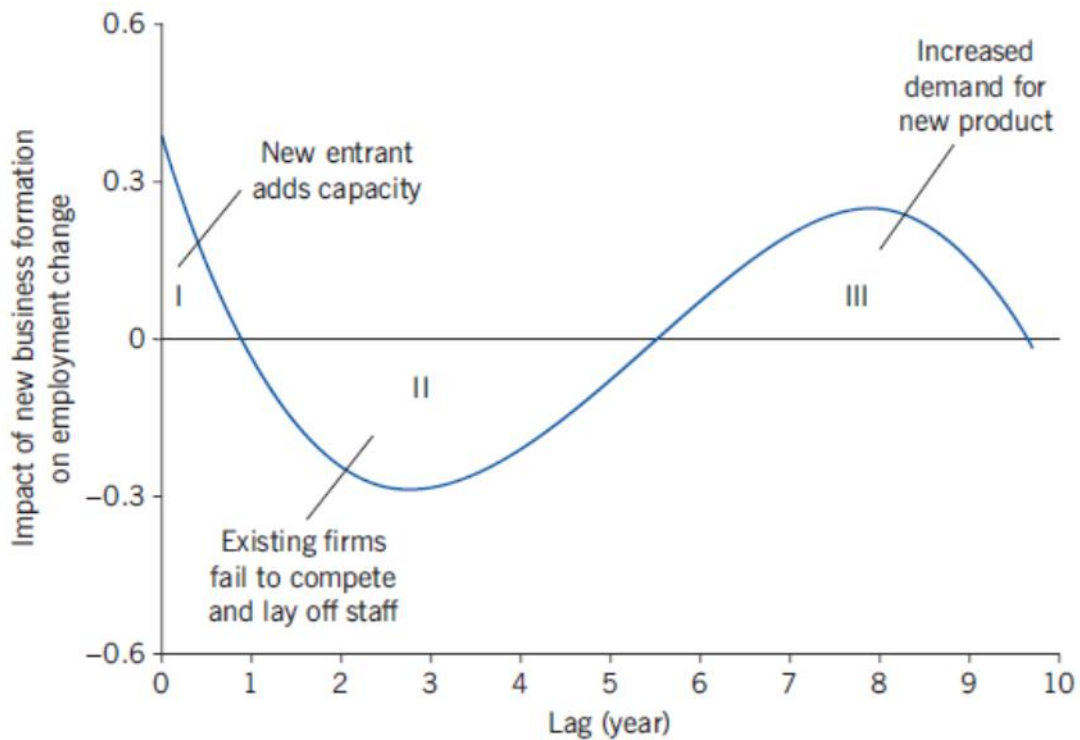
Οι επιχειρηματίες δημιουργούν νέες τεχνολογίες, αναπτύσσουν νέα προϊόντα ή καινοτομίες διαδικασίας, και ανοίγουν νέες αγορές. Οι ριζοσπαστικές καινοτομίες συχνά οδηγούν σε οικονομική ανάπτυξη. Οι επιχειρηματίες που εισάγουν καινοτομίες στην αγορά προσφέρουν μια σημαντική συνεισφορά που παράγει αξία και ενισχύει την οικονομική πρόοδο. Σε σύγκριση με τις υφιστάμενες επιχειρήσεις, οι νέες επιχειρήσεις επενδύουν περισσότερο στην αναζήτηση νέων ευκαιριών. Οι υφιστάμενες επιχειρήσεις είναι λιγότερο πιθανό να καινοτομήσουν λόγω της οργανωτικής αδράνειας, που καθυστερεί το βαθμό ανταπόκρισής τους στις αλλαγές της αγοράς, ή λόγω του ότι τα νέα προϊόντα θα ανταγωνιστούν με την καθιερωμένη γκάμα των προϊόντων τους. Οι υφιστάμενες επιχειρήσεις πολλές φορές μπορεί να μην υιοθετήσουν σκόπιμα μια νέα ιδέα, λόγω του φόβου δημιουργίας υψηλού ανταγωνισμού στην αγορά που δραστηριοποιούνται. Οι εφευρέτες και οι καινοτόμοι (που μερικές φορές προέρχονται από υφιστάμενες επιχειρήσεις) δημιουργούν τη δική τους επιχείρηση ως το μόνο τρόπο για να εμπορευματοποιήσουν τις ιδέες τους.

2.2.2 Οι επιχειρηματίες αυξάνουν τον ανταγωνισμό

Με τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων, οι επιχειρηματίες εντείνουν τον ανταγωνισμό για τις υφιστάμενες επιχειρήσεις. Οι καταναλωτές επωφελούνται από τις προκύπτουσες χαμηλότερες τιμές και τη μεγαλύτερη ποικιλία προϊόντων. Οι ερευνητές έχουν αναπτύξει ένα μέτρο κινητικότητας της αγοράς, το οποίο προσδιορίζει τις επιδράσεις της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων στις υφιστάμενες επιχειρήσεις. Η αλλαγή στην κατάταξη των υφιστάμενων επιχειρήσεων με βάση τον αριθμό των εργαζομένων υποδεικνύει τη μεταφορά του μεριδίου αγοράς και μεγαλύτερη κινητικότητα στην αγορά. Αυτή η επίδραση είναι ιδιαίτερα ισχυρή κατά την εξέταση της επιχειρηματικής δραστηριότητας πέντε ετών πριν από την έναρξη λειτουργίας των νέων επιχειρήσεων (startups), η οποία οδηγεί σε μια σημαντική χρονική υστέρηση στην επίδραση των νεοσύστατων επιχειρήσεων σχετικά με την κινητικότητα της αγοράς. Επιπλέον, η δημιουργία νέων επιχειρήσεων έχει έμμεση επίδραση στην ενίσχυση του ανταγωνισμού, καθώς οι υφιστάμενες επιχειρήσεις πιέζονται να βελτιώσουν τις επιδόσεις τους (Valliere and Peterson, 2009).

2.2.3 Επιδράσεις στην απασχόληση

Οι επιχειρηματίες ενισχύουν την ανάπτυξη της απασχόλησης με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας κατά την είσοδό τους στην αγορά. Η έρευνα έχει δείξει ότι πέρα από αυτό το άμεσο αποτέλεσμα, υπάρχει μια πιο περίπλοκη επίδραση με την πάροδο του χρόνου (Fritsch, 2008). Υπάρχει μια άμεση επίδραση στην απασχόληση από τις νέες επιχειρήσεις που προκύπτει από τις νέες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται. Μετά από αυτή την αρχική φάση, υπάρχει συνήθως μια φάση στασιμότητας ή ακόμα και μια ύφεση, καθώς οι νέες επιχειρήσεις κερδίζουν μερίδιο αγοράς από τις υπάρχουσες επιχειρήσεις που δεν είναι σε θέση να ανταγωνιστούν.

Εικόνα 2-3 Επίδραση επιχειρηματικότητας στην απασχόληση (Fritsch, 2008)

Μετά από αυτή την ενδιάμεση φάση της πιθανής αποτυχίας και του εκτοπισμού των υφιστάμενων επιχειρήσεων, η αύξηση της ανταγωνιστικότητας οδηγεί σε θετικά οφέλη στην απασχόληση για άλλη μια φορά. Περίπου δέκα χρόνια μετά την εκκίνηση, ο αντίκτυπος της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων για την απασχόληση έχει τελικά αποσβεστεί. Αυτός ο τύπος επίδρασης, σε μοτίβο κύματος, έχει βρεθεί ότι ισχύει για την οικονομία των ΗΠΑ και πολλών Ευρωπαϊκών χωρών (Fritsch, 2008).

2.2.4 Νέα ώθηση στην παραγωγικότητα των επιχειρήσεων

Ο ανταγωνισμός μεταξύ νέων και υφιστάμενων επιχειρήσεων οδηγεί ιδανικά στην επιβίωση του ισχυρότερου. Ακόμα κι αν η συνολική απασχόληση μπορεί να μειωθεί, οι νέες επιχειρήσεις μπορούν να ενισχύσουν την παραγωγικότητα. Η επίδραση της ενίσχυσης της παραγωγικότητας με το σχηματισμό νέων επιχειρήσεων εμφανίζεται σε μεσοπρόθεσμη βάση, όταν η επίδραση της απασχόλησης κυριαρχείται από τη μετατόπιση των υφιστάμενων επιχειρήσεων (περιοχή II του διαγράμματος της Εικόνας 2-1). Αυτό συμβαίνει για δύο λόγους. Κατ' αρχάς, οι νέες επιχειρήσεις αυξάνουν τον ανταγωνισμό στην αγορά και ως εκ τούτου μειώνουν την ισχύ στην αγορά των υφιστάμενων επιχειρήσεων, αναγκάζοντάς τες να γίνουν πιο αποτελεσματικές ή να φύγουν από την αγορά. Δεύτερον, μόνο οι επιχειρήσεις με ένα

ανταγωνιστικό πλεονέκτημα ή επιχειρήσεις που είναι πιο αποτελεσματικές από τις υφιστάμενες, θα εισέλθουν στην αγορά. Η διαδικασία επιλογής αναγκάζει τις λιγότερο αποδοτικές επιχειρήσεις (νεοεισερχόμενες και υφιστάμενες) να βγουν εκτός αγοράς.

Οι εισοδοι, έξοδοι, και οι αναταράξεις (το άθροισμα των εισόδων και εξόδων των επιχειρήσεων σε ένα δεδομένο έτος) έχει αποδειχθεί ότι έχουν θετική συνολική επίδραση στην παραγωγικότητα, όπως μετράται από διάφορους δείκτες παραγωγικότητας σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες. Κατά τα πρώτα χρόνια μετά την έναρξη, η επίδραση της παραγωγικότητας μπορεί μερικές φορές να είναι αρνητική, πιθανώς ως αποτέλεσμα των προσαρμογών στις στρατηγικές για την αντιμετώπιση των νεοεισερχομένων. Η συνολική θετική σχέση είναι ιδιαίτερα ισχυρή για τους επιχειρηματίες με φιλοδοξίες υψηλής ανάπτυξης και υψηλό βαθμό καινοτομίας. Η επίδραση στην παραγωγικότητα είναι ασθενέστερη για τους επιχειρηματίες με φιλοδοξίες χαμηλής ανάπτυξης. Αυτό το σχέδιο δείχνει ότι οι επιχειρηματίες γενικά αυξάνουν την παραγωγική χρήση των σπάνιων πόρων σε μια οικονομία, και η ισχυρότερη επίδραση προέρχονται από τους καινοτόμους επιχειρηματίες (Carree and Thurik, 2008).

2.2.5 Η επιχειρηματικότητα ενθαρρύνει διαρθρωτικές αλλαγές

Υφιστάμενες επιχειρήσεις συχνά δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες της αγοράς και τις μόνιμες αλλαγές, καθώς εγκλωβίζονται σε καθιερωμένες θέσεις. Αποτυγχάνουν να κάνουν τις απαραίτητες εσωτερικές προσαρμογές και δεν έχουν την ικανότητα για "δημιουργική καταστροφή". Η είσοδος νέων επιχειρήσεων και η έξοδος των φθαρμένων επιχειρήσεων μπορούν να συμβάλουν στην απελευθέρωση των επιχειρήσεων από τις κατεστημένες θέσεις τους. Επιπλέον, οι επιχειρηματίες μπορούν να δημιουργήσουν εντελώς νέες αγορές και βιομηχανίες που γίνονται οι κινητήριες δυνάμεις των μελλοντικών διαδικασιών ανάπτυξης.

2.3 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι νέοι ηλικίας μεταξύ 15 και 24 αποτελούν σχεδόν το ένα πέμπτο του παγκόσμιου πληθυσμού (17%). Στην Αφρική, η νεολαία αποτελεί το ένα πέμπτο του πληθυσμού (20%), στην Ασία το 18%, στη Λατινική Αμερική και την

Καραϊβική το 17%, στην Ωκεανία το 15%, στη Βόρεια Αμερική το 14% και στην Ευρώπη (12%) (ΟΗΕ, 2012). Όσον αφορά την κατανομή των δύο φύλων, σε παγκόσμιο επίπεδο, οι γυναίκες υπερτερούν αριθμητικά από τους άνδρες στο ίδιο ηλικιακό φάσμα. Η πλειοψηφία των νέων ανθρώπων σε όλο τον κόσμο ζουν σε αστικές περιοχές, αλλά υπάρχουν διαφορές ανά περιφέρεια. Στην Αφρική, για παράδειγμα, ένα μεγάλο ποσοστό των νέων ανθρώπων ζουν σε αγροτικές περιοχές.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι νέοι αντιμετωπίζουν τεράστιες προκλήσεις, κυρίως, τα πρωτοφανή επίπεδα ανεργίας, τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες, τα οποία προκλήθηκαν από την οικονομική κρίση του 2008.

Από την κρίση του 2008, ο αριθμός των ανέργων νέων έχει αυξηθεί σε κατ' εκτίμηση στα 73,4 εκατομμύρια δηλαδή το 12,6 τοις εκατό του συνολικού πληθυσμού της νεολαίας, που αντιπροσωπεύει αύξηση κατά 3,5 εκατομμύρια μεταξύ του 2007 και του 2013, και αναμένεται να ανέλθει σε 12,8% του συνόλου των νέων το 2018 (ILO, 2013).

Επιπλέον, το ποσοστό των νέων που βρίσκονται εκτός εργασίας, εκπαίδευσης ή σε κατάρτισης έχει αυξηθεί σημαντικά. Στις χώρες του ΟΟΣΑ, για παράδειγμα, ο αριθμός των νέων αυτών αυξήθηκε κατά 2,1% για να φθάσει το 15,8% μεταξύ 2008 και 2010, ενώ στη Λατινική Αμερική, ο αριθμός έχει παραμείνει σε υψηλά επίπεδα (19,8%) από το 2006, τοποθετώντας τη νεολαία της περιοχής σε μεγαλύτερο κίνδυνο αγοράς εργασίας και κοινωνικού αποκλεισμού (ILO, 2013).

Η υψηλή ανεργία μεταξύ των νέων δεν περιορίζεται σε άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Σε πολλές χώρες, μεγάλο ποσοστό των νέων που αποφοιτούν από το πανεπιστήμιο δεν είναι σε θέση να βρουν εργασία, με αποτέλεσμα πολλά άτομα υψηλής μόρφωσης να εγκαταλείπουν τις χώρες τους αναζητώντας ευκαιρίες αλλού. Η διαρροή ταλαντούχων ατόμων, η μετανάστευση των δεξιοτήτων, αποτελεί μια σημαντική πρόκληση για όλο τον αναπτυσσόμενο κόσμο. Είναι ιδιαίτερα έντονη στην Αφρική, τη Νότια Ασία και τα μικρά νησιωτικά αναπτυσσόμενα κράτη, αλλά πλέον παρατηρείται έντονα και στην Ελλάδα. Οι χώρες αυτές, χάνουν χιλιάδες νέους με υψηλό μορφωτικό επίπεδο και εξειδίκευση προς τις ανεπτυγμένες χώρες κάθε χρόνο, συμβάλλοντας σε μια σοβαρή έλλειψη ειδικευμένου εργατικού δυναμικού, συχνά με αρνητικές συνέπειες στις οικονομίες τους.

Παρατηρείται υψηλότερο ποσοστό ανεργίας των γυναικών σε σχέση με το ποσοστό των ανδρών. Επιπλέον, οι νέες γυναίκες είναι πιο πιθανό να έχουν μικρότερες απολαβές σε σύγκριση με τους άνδρες συναδέλφους τους, και σε ορισμένες αναπτυσσόμενες χώρες, οι νέες γυναίκες είναι επίσης πιο πιθανό να εμπλακούν σε μη αμειβόμενη οικογενειακή εργασία. Επιπλέον, άλλες ομάδες νέων, όπως τα άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, οι νέοι με αναπηρίες, καθώς και οι νέοι που κατοικούν σε αγροτικές περιοχές είναι πιθανό να παρουσιάσουν αύξηση της ανεργίας σε ορισμένα πλαίσια.

Οι νέοι έχουν την πλειοψηφία των θέσεων εργασίας χαμηλής ποιότητας, τείνουν να κερδίζουν χαμηλές αμοιβές, και είναι πιο πιθανό να είναι στην άτυπη οικονομία. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι νέοι είναι πιθανό να είναι υποαπασχολούμενοι και φτωχοί, και είναι πιο πιθανό να είναι μεταξύ των φτωχών εργαζομένων που κατά κύριο λόγο ασχολούνται με τη γεωργία (ILO, 2012).

Η προώθηση της επιχειρηματικότητας των νέων έχει τη δυνατότητα να συμβάλει στην κοινωνική ανάπτυξη, δεδομένου ότι προσφέρει στους νέους μια ευκαιρία να αυξήσουν τα κέρδη τους μέσω της αυτοαπασχόλησης, και να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας για τους άλλους, αυξάνοντας έτσι το βιοτικό τους επίπεδο ενώ ταυτόχρονα μειώνεται η φτώχεια και δημιουργούνται νέα μέσα διαβίωσης (YBI, 2013).

2.4 ΤΥΠΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ ΚΑΙ Η ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο Smith (1967) ήταν ένας από τους πρώτους ερευνητές που επιδίωξαν να κατηγοριοποιήσουν τους επιχειρηματίες σε τυπικές ομάδες. Ο Smith μελέτησε τους επιχειρηματίες ανάλογα με την προσωπικότητά τους, το υπόβαθρο, και τη συμπεριφορά. Ο ίδιος προσδιόρισε δύο τύπους: τους «τεχνίτες» και τους ευκαιριακούς επιχειρηματίες. Οι τεχνίτες προέρχονται συνήθως από χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο, δεν αναλαμβάνουν κινδύνους και συνήθως δεν έχουν μακροπρόθεσμα επιχειρηματικά σχέδια, αλλά επικεντρώνονται στο να επιτύχουν άνετη διαβίωση. Από την άλλη πλευρά, οι ευκαιριακοί επιχειρηματίες έχουν συνήθως ένα υπόβαθρο μεσαίας τάξης και υψηλό μορφωτικό επίπεδο και τείνουν να επικεντρώνονται στην ανάπτυξη των επιχειρήσεων και των κερδών. Με βάση την τυπολογία του Smith, οι ερευνητές έχουν πραγματοποιήσει παρόμοιες μελέτες με παρόμοια αποτελέσματα (Berger and Bronson, 1981). Επίσης, έχουν

εντοπισθεί επιπλέον τύποι επιχειρηματιών. Για παράδειγμα, οι Filley και Aldag (1978) προσδιόρισαν τρεις τύπους, τους επιχειρηματίες «τεχνίτες», του επιχειρηματίες προώθησης και τους διοικητικούς, ενώ οι Dunkelberg και Cooper (1982) προσδιορίζουν τους τεχνίτες, τους επιχειρηματίες που είναι προσανατολισμένη στην ανάπτυξη και τους και ανεξάρτητους επιχειρηματίες. Οι Berger και Bronson (1981) πρόσθεσαν ένα επιπλέον τύπο, τους ανθρωπιστικούς επιχειρηματίες, που χαρακτηρίζονται από υψηλή επιθυμία να αλληλεπιδρούν με τους ανθρώπους και μια πραγματική ανησυχία για τους εργαζόμενους.

Τα χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών που σχετίζονται με την καινοτομία, τη συνεκτίμηση των κινδύνων, τη πρωτοβουλία, την επιθυμία για ανάληψη ευθυνών, (όπως συνοψίζονται από τους Carland et al., 1984), και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, έχουν αποδειχθεί καλές μεταβλητές στην κατανόηση των επιχειρηματιών. Για παράδειγμα, ο Jogaratnam (2002) κατατάσσει τους ιδιοκτήτες επιχειρήσεων, στην συντηρητική ή την επιχειρηματική κατηγορία, δηλαδή, την καινοτομία, την ανάληψη κινδύνων και προνοητικότητα. Επίσης, πρότεινε ότι όταν το επιχειρηματικό περιβάλλον γίνεται εχθρικό, οι άνθρωποι των επιχειρήσεων έχουν την τάση να υιοθετούν συντηρητικές στρατηγικές και να αποφεύγουν την καινοτομία και την ανάληψη κινδύνων. Τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ενός ατόμου είναι στενά συνδεδεμένα με την επιχειρηματική συμπεριφορά του. Οι μελετητές έχουν υιοθετήσει ως εκ τούτου διάφορα ψυχολογικά πλαίσια, όπως τις διαστάσεις Big Five της προσωπικότητας, τη κατάταξη προσωπικών αξιών του Rokeach, ή την τυπολογία Myers-Briggs ώστε να αποκτήσουν μεγαλύτερη κατανόηση των επιχειρηματιών.

2.5 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

Η τεχνολογική επιχειρηματικότητα (technology entrepreneurship) βρίσκεται στο επίκεντρο πολλών σημαντικών συζητήσεων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων σχετικά με τις νεοεισερχόμενες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, την περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη, την επιλογή των κατάλληλων ενδιαφερόμενων φορέων να αναλάβουν την εμπορευματοποίηση των ιδεών, και την εκπαίδευση των διαχειριστών, μηχανικών και επιστημόνων. Εκτός αν είναι εγκατεστημένος ένας γενικά αποδεκτός ορισμός της τεχνολογίας της επιχειρηματικότητας, όμως, αυτές οι συζητήσεις χάνουν την εστίασή τους.

Ο Bailetti (2012) υποστηρίζει ότι η τεχνολογική επιχειρηματικότητα είναι μια επένδυση που συγκεντρώνει και αναπτύσσει εξειδικευμένα άτομα και ετερογενές ενεργητικό για να δημιουργήσει αξία και δέσμευση για την επιχείρηση. Αυτό που διακρίνει την τεχνολογική επιχειρηματικότητα από τα άλλα είδη της επιχειρηματικότητας (π.χ., την κοινωνική επιχειρηματικότητα, διαχείριση μικρών επιχειρήσεων και αυτοαπασχόληση) είναι ο συνεργατικός πειραματισμός και η παραγωγή νέων προϊόντων, το ενεργητικό και τα χαρακτηριστικά του, τα οποία είναι περίπλοκα και σχετίζονται με τις νεότερες επιστημονικές και τεχνολογικές γνώσεις και τα δικαιώματα ιδιοκτησίας των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης.

3 ΝΕΑΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

3.1 ΑΝΤΙΑΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το ενδιαφέρον για την εκκίνηση μιας επιχείρησης μπορεί να επηρεαστεί από πολλούς παράγοντες. Μερικοί από τους παράγοντες είναι γενικοί και σχετίζονται με τη συνολική κατάσταση στην οικονομία ή με συγκεκριμένες επιχειρηματικές συνθήκες και προϋποθέσεις για την επιτυχία της επιχείρησης. Αν εξετασθεί το θέμα από τη πλευρά της νέας γενιάς, υπάρχουν που παράγοντες που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα και σχετίζονται με τη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα.

Όχι μόνο στη χώρα μας αλλά και σε ολόκληρο τον κόσμο, το θέμα «επιχειρηματικότητα» είναι το πιο πολυσυζητημένο θέμα μεταξύ των επαγγελματιών και του ευρύ κοινού. Σε αυτό το θέμα, υπάρχει αρκετή βιβλιογραφία, στην οποία οι συγγραφείς προτείνουν τρόπους διαχείρισης μιας επιχείρησης με στόχο την επιτυχία της. Ομοίως, υπάρχουν επίσης πολλοί συγγραφείς που εξηγούν τη θεωρία της επιχειρηματικότητας και την αξιολόγηση της επιχείρησης στο επιχειρηματικό περιβάλλον (Papulova and Papula, 2015).

Ο αργός ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης στην Ευρώπη και την Ελλάδα ειδικότερα. συνοδεύεται από υψηλό ποσοστό ανεργίας, ιδίως μεταξύ των νέων (Eurostat, 2015). Από την νέα γενιά αναμένεται ότι μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους, θα γεμίσουν τις θέσεις εργασίας, μερικοί ακόμη και σε διευθυντική θέση ή μπορούν να αποδείξουν τις ικανότητές τους ως επιχειρηματίες. Για πολλές δεκαετίες οι προηγούμενες γενιές που ζούσαν και εργάζονταν σε μια σχεδιασμένη οικονομία, έχασαν την επαφή με τις επιχειρήσεις και το επιχειρηματικό περιβάλλον. Η νέα γενιά βρίσκεται σε μια διαφορετική κατάσταση και έχει δυνατότητες, αλλά εξακολουθεί να είναι χαμηλή δραστηριότητα.

Για αυτό το θέμα, έχουν συνταχθεί πολλές επιστημονικές μελέτες και έχει προταθεί μια ποικιλία λύσεων. Η πιο σημαντική λύση είναι η προετοιμασία των νέων για τη μελλοντική τους σταδιοδρομία. Ένας τρόπος να αντιμετωπιστούν οι οικονομικές προκλήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι να υποστηριχθούν οι ταλαντούχοι φοιτητές, οι νέοι επιχειρηματίες και οι νεοσύστατες επιχειρήσεις. Η υποστήριξη αυτή θα συμβάλει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, στην αύξηση του ανταγωνισμού

στην αγορά, στην ανάδειξη καινοτόμων προϊόντων και λύσεων για μια μεγαλύτερη ανάπτυξη. Εκτός από αυτά τα μακροοικονομικά οφέλη, η υποστήριξη μπορεί να βοηθήσει τους νέους να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους και τις προσωπικές ιδιότητες και ικανότητες, γεγονός που θα έχει χρήσιμα αποτελέσματα για όλη τους τη ζωή (Papulova and Papula, 2015).

Η επιχειρηματικότητα γίνεται αντιληπτή θετικά από τους νέους, ως ένας τρόπος για την αύξηση της απασχόλησης, την αύξηση του βιοτικού επιπέδου, την πρόωση κοινωνικών συμφερόντων και στόχων. Μέσω της επιχειρηματικότητας μπορούν να αναπτυχθούν όλες οι δεξιότητες και οι ικανότητες των νέων και να δημιουργηθούν καλές συνθήκες ώστε να προετοιμαστούν οι νέοι για μελλοντική ανάπτυξη. Από αυτή την άποψη, οι μεγάλες προκλήσεις και οι ευθύνες είναι στους ώμους των εκπαιδευτικών που έχουν την άμεση δυνατότητα να επηρεάσουν τους νέους και την επόμενη γενιά. Η υποστήριξη από το κράτος και άλλους φορείς θεωρείται επίσης απαραίτητη, καθώς θα μπορούσαν να δημιουργήσουν καλύτερες συνθήκες και την υποστήριξη της νέας γενιάς. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ήδη αρχίσει να υποστηρίζει την νεανική επιχειρηματικότητα με διάφορα προγράμματα και πρωτοβουλίες υποστήριξης για να βοηθήσει τη νέα γενιά με την εκπαίδευση, την κατάρτιση, την απασχόληση και την επιχειρηματικότητα.

Όσον αφορά τη νέα γενιά, είναι σημαντικό να προσδιορίσουμε τι είναι η επιχειρηματικότητα και τι μπορούν να περιμένουν οι νέοι από αυτή. Σύμφωνα με τους Shane και Venkataraman (2000), το φαινόμενο της επιχειρηματικότητας δεν έχει ένα εννοιολογικό πλαίσιο και γίνονται πάντα προσπάθειες καθορισμού της επιχειρηματικότητας με σύνθετο τρόπο. Τα κίνητρα της επιχειρηματικότητας ομαδοποιούνται σε τέσσερις κατηγορίες.

Στην πρώτη ομάδα βρίσκονται τα κίνητρα που συνδέονται με το κέρδος. Είναι φυσικό, εφόσον ο επιχειρηματίας επενδύει στην επιχείρηση ίδια κεφάλαια και εργασία να επιθυμεί την απόδοση του επενδυμένου κεφαλαίου. Σύμφωνα με πρόσφατες απόψεις για τα οικονομικά κίνητρα της επιχειρηματικότητας, αυτά δεν περιλαμβάνουν μόνο την εστίαση του επιχειρηματία στο κέρδος, αλλά είναι ευρύτερα κίνητρα που έχουν ως στόχο να αυξήσουν την αξία της εταιρείας. Δεύτερη ομάδα κινήτρων περιλαμβάνουν επαγγελματικούς παράγοντες, συναισθηματικά κίνητρα και την αυτοπραγμάτωση. Στην πράξη, είναι δυνατόν να ανταποκριθούν οι

επιχειρηματίες οι οποίοι, όταν αποφασίζουν να ξεκινήσουν μια επιχείρηση, δεν υποκινούνται από το κέρδος άμεσα. Οι εξειδικευμένοι επαγγελματίες, μπορούν να λάβουν πλήρη ικανοποίηση με το να είναι μόνο οι εργαζόμενοι στην εταιρεία. Αλλά δεν είναι πάντα οι εργαζόμενοι ικανοποιημένοι με τη διαχείριση και την κατεύθυνση των ηγετών και των διαχειριστών τους. Θέλοντας να αποδείξουν τις ικανότητές τους στη διαχείριση μιας επιχείρησης και τα επαγγελματικά τους κίνητρα τους οδηγούν στην εκκίνηση νέας επιχείρησης (Stacho et al., 2013).

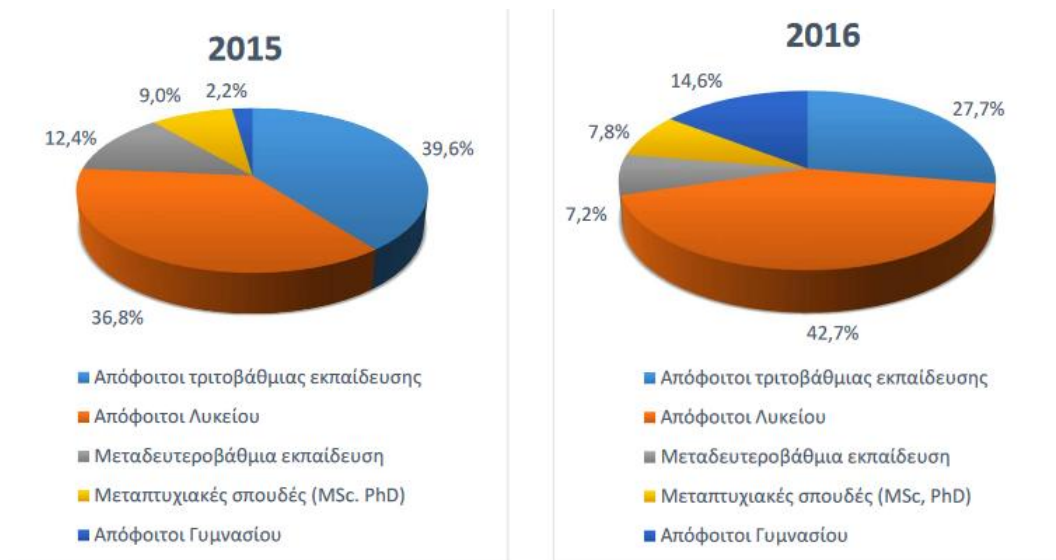
Αλλά κίνητρα μπορούν να συνδεθούν με την αυτοπραγμάτωση ή με τα συναισθήματα και την προσπάθεια να επιτευχθεί κάτι και να πείσουν τους άλλους ότι έχουν περισσότερες δεξιότητες και ικανότητες. Η τρίτη ομάδα των κινήτρων περιλαμβάνει κοινωνικά κίνητρα. Ειδικά όταν υπάρχει ένα σχετικά υψηλό ποσοστό ανεργίας στη χώρα ή στην περιοχή, δημιουργείται μια κατάλληλη ευκαιρία για να ξεκινήσει κανείς τη δική του επιχείρηση. Οι νεοσύστατες επιχειρήσεις, δεν μπορούν να είναι η μόνη λύση για ένα άτομο, αλλά ο επιχειρηματίας μπορεί να δημιουργήσει θέσεις εργασίας για τους άλλους, τους συγγενείς, τους φίλους, τους συνεργάτες και ούτω καθεξής. Αυτά τα κίνητρα θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση για τη δημιουργία μιας «οικογενειακής επιχείρησης», η εταιρείας. Η τελευταία ομάδα των κινήτρων συνδέεται με εξωτερικά ερεθίσματα για την ανάπτυξη της εταιρείας. Σήμερα, μεταξύ των κοινών κίνητρα που ενεργοποιούν τους δυνητικούς επιχειρηματίες στην εκκίνηση μιας επιχείρησης είναι τα εξωτερικά ερεθίσματα. Υπάρχει πάντα ένα ενδιαφέρον για την προώθηση της επιχειρηματικότητας και τη στήριξη της επιχειρηματικότητας σε διάφορους τομείς. Σήμερα υπάρχει υποστήριξη από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις τοπικές κυβερνήσεις και τα επιχειρηματικά κέντρα. Αυτοί οι φορείς, υποστηρίζουν τις επιχειρήσεις, ιδίως τις νέες επιχειρήσεις, με κεφάλαια, συμβουλευτικές δραστηριότητες ή με την δημιουργία εκκολαπτηρίων επιχειρήσεων. Κατά τα τελευταία χρόνια, αυτό το είδος της υποστήριξης διαφορετικής φύσης θα μπορούσε να αποτελεί το βασικό κίνητρο για πολλούς νέους που φοβόντουσαν να ξεκινήσουν μια επιχείρηση παλαιότερα (Papulova and Papula, 2015).

Όσον αφορά τους νέους, ένα από τα κίνητρα για την εκκίνηση μιας επιχείρησης και την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων είναι η αξιοποίηση των ευκαιριών που δημιουργεί το περιβάλλον. Αν υπάρχει υποστήριξη από την κυβέρνηση και άλλους φορείς, οι κίνδυνοι μειώνονται και δημιουργούνται καλύτερες προϋποθέσεις για την επιχειρηματική δραστηριότητα. Σήμερα, οι νέοι έχουν πολλές ευκαιρίες να

βελτιώσουν τις δεξιότητές τους και να συμμετάσχουν στην επιχειρηματικότητα. Υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον από τους νέους σχετικά με την επιχειρηματικότητα και πολλοί από αυτούς είναι πρόθυμοι να αναλάβουν τους κινδύνους και τις προκλήσεις της επιχειρηματικότητας. Η δημοτικότητα των νεοσύστατων επιχειρήσεων (startups) και οι δυνατότητες επιδοτήσεων προσελκύει φοιτητές να αρχίσουν επιχειρήσεις και να συμμετάσχουν σε επιχειρηματικές δραστηριότητες. Οι νέοι επίσης αναζητούν ποικιλομορφία εταιρών και για τις δημιουργικές θέσεις μπορούν να ξεκινήσουν τη συνεργασία και την αναζήτηση για επιχειρηματική υποστήριξη (Blank, 2012).

3.2 ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΓΝΩΣΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΝΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ

Στην Ελλάδα, η κατανομή των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων, ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης παρουσιάζεται στην Εικόνα 3-1. Η κατανομή αφορά 5 επίπεδα εκπαίδευσης: α) μέχρι απόφοιτοι Γυμνασίου, β) απόφοιτοι λυκείου, γ) απόφοιτοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (δηλαδή κάποιου είδους ΙΕΚ, ΚΕΚ, κτλ), δ) απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ, ΤΕΙ) και ε) άτομα με μεταπτυχιακές σπουδές. Το 2016 σχεδόν ο ένας στους τρεις επιχειρηματίες (35%) έχει τουλάχιστον ένα πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, με το 7,8% μάλιστα να έχει κάποιου είδους μεταπτυχιακή ειδίκευση. Σχεδόν το 42,7% (ή 2 στους 5) όμως είναι απλώς Απόφοιτοι Λυκείου, ποσοστό μάλιστα που έχει ενισχυθεί σε σχέση με το 2015. Η κατανομή αυτή είναι ένα συστηματικό εύρημα των ερευνών του GEM διαχρονικά και υπό μία έννοια είναι στοιχείο προβληματικό για την εγχώρια επιχειρηματικότητα, καθώς δεν φαίνεται να κινητοποιούνται στην επιχειρηματικότητα άτομα από δεξαμενές υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου (όπως π.χ άτομα με διδακτορικό, που ενδεχομένως να προσπαθούσαν να αξιοποιήσουν εμπορικά κάποιο στοιχείο από την έρευνά τους) (IOBE, 2016-20117).

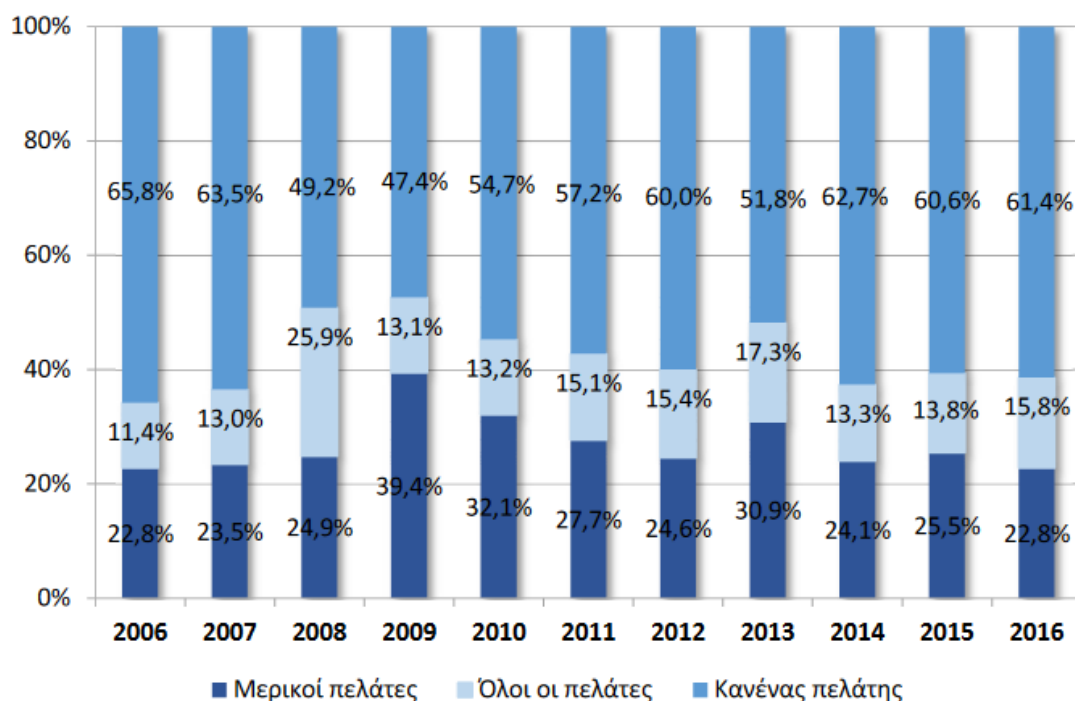

Εικόνα 3-1 Ποσοστιαία κατανομή επιχειρηματικότητας αρχικών-σταδίων ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο (IOBE, 2016)

Καθώς η αναπτυξιακή δυναμική των επιχειρήσεων είναι η κινητήριος δύναμη της επιτυχίας των ίδιων των επιχειρήσεων και της οικονομικής ανάπτυξης, είναι σημαντικό να εξετασθούν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων. Σημειώνεται εδώ, ότι τα περισσότερα κρατικά και Ευρωπαϊκά προγράμματα για την επιχειρηματικότητα στοχεύουν απλά στην αύξηση των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών, κάτι που από μόνο του δεν έχει τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Η παγκόσμια οικονομική κρίση έχει αναδείξει την ανάγκη για δημιουργία επιχειρήσεων υψηλής ποιότητας και δυναμικής, με ικανότητα επιβίωσης και ανάπτυξης στις αντίξοες συνθήκες του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Σύμφωνα με τον IOBE (2015) «στην πραγματικότητα η ποιότητα των νεοσύστατων επιχειρήσεων και όχι η ποσότητα έχει μεγαλύτερη σημασία για τη συμβολή των νέων επιχειρήσεων στην οικονομική ανάπτυξη και την απασχόληση. Ένα υψηλό ποσοστό επιχειρηματικής δραστηριοποίησης σε μια χώρα δεν εγγυάται την καινοτομία και την επίτευξη ταχύτερων ρυθμών ανάπτυξης».

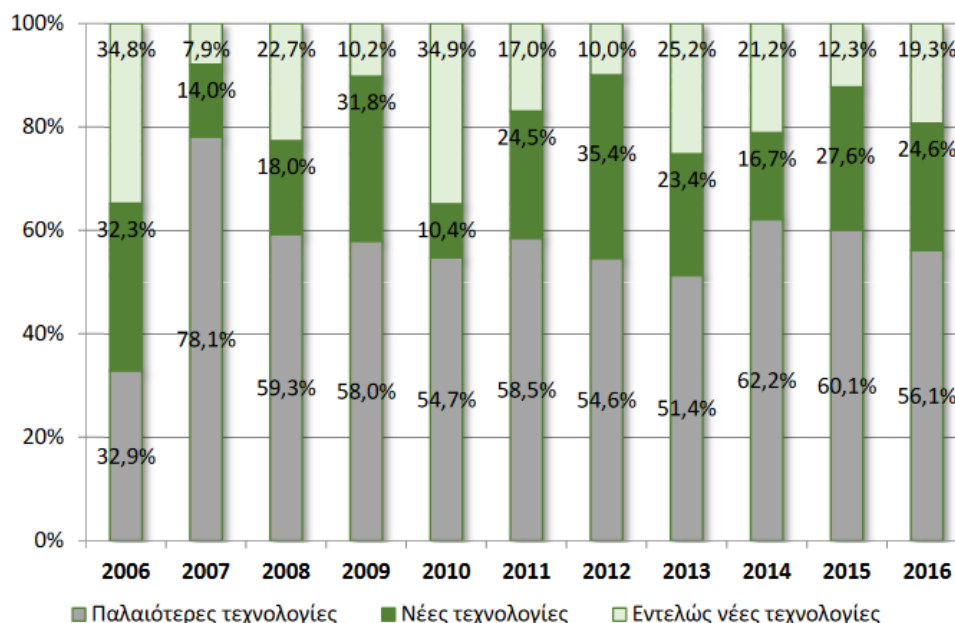
Επομένως η ανάλυση θα πρέπει να στραφεί από την πεποίθηση ότι «όλες οι μορφές επιχειρηματικότητας είναι καλές» στην «επιχειρηματικότητα υψηλών δυνατοτήτων», και σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να προσαρμοστεί και η υποστήριξη από τους διάφορους φορείς προς νέους επιχειρηματίες που έχουν την δυναμική να αναπτύξουν επιχειρηματικές δράσεις υψηλής ποιότητας (IOBE, 2015).

Ο βαθμός καινοτομίας της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων στην Ελλάδα παρουσιάζεται στην Εικόνα 3-2. Ο βαθμός καινοτομίας εξετάζεται ως εκροή, δηλαδή εξετάζεται αν το προϊόν ή η υπηρεσία που παράγει ή παρέχει η επιχείρηση γίνονται αντιληπτά ως καινοτόμα. Ο βαθμός καινοτομίας εξετάζεται καθώς αποτελεί ένα πολύ σημαντικό ποιοτικό χαρακτηριστικό για τη βελτίωση της παραγωγικότητας, την δημιουργία νέων προϊόντων και την εισαγωγή νέων διεργασιών στην αγορά. Με αυτόν τον τρόπο, οι καινοτόμες επιχειρήσεις συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη. Τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στην Εικόνα 3-2 σχετίζονται με τις αντιλήψεις των πελατών των επιχειρήσεων οι οποίοι ερωτήθηκαν εάν «θεωρούν το προϊόν/υπηρεσία της επιχείρησης νέο και πρωτοποριακό» (IOBE, 2016-2017). Το ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων που δηλώνει πως μερικοί ή όλοι οι πελάτες θεωρούν το προϊόν/υπηρεσία της επιχείρησης νέο και πρωτοποριακό κινείται στα περυσινά επίπεδα, στο 38,6%, έναντι 39,3% το 2015. Η χαμηλή καινοτομικότητα των νέων εγχειρημάτων σίγουρα συνδέεται και με το γεγονός ότι οι νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες εντοπίζονται πρωτίστως στους τομείς υπηρεσιών προς τον καταναλωτή, όπου η καινοτομία προϊόντος ή διεργασιών είναι εκ φύσεως αρκετά πιο περιορισμένη.

Εικόνα 3-2 Διαχρονική εξέλιξη του βαθμού καινοτομίας των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων στην Ελλάδα (% επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων) (IOBE, 2016)

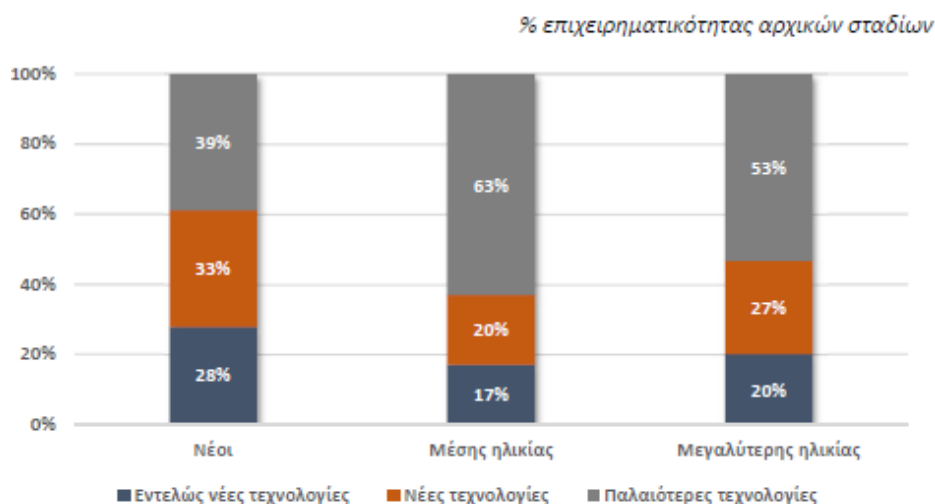
Η εξέταση της καινοτομίας ως εισροή, σχετίζεται με το τεχνολογικό επίπεδο των επιχειρηματικών δράσεων αρχικού σταδίου, και τα στοιχεία της μελέτης του IOBE (2016-2017) παρουσιάζονται στην Εικόνα 3-3.

Εικόνα 3-3 Διαχρονική εξέλιξη του τεχνολογικού επιπέδου των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων στην Ελλάδα (% επιχειρηματικότητας αρχικών-σταδίων) (IOBE, 2016)

Παρατηρούμε ότι με την πάροδο του χρόνου οι επιχειρηματίες αρχικών-σταδίων, ενώ ακόμα χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό παλαιότερες τεχνολογίες/διεργασίες υπάρχουν χρονιές που καταγράφεται μία έντονη τάση «εκσυγχρονισμού». Το 2016 το ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών- σταδίων στην Ελλάδα που αξιοποιεί γνωστές τεχνολογίες/διεργασίες φαίνεται να εξασθενεί σε 56,1% από 60,1% το 2015 . Ταυτόχρονα, σχεδόν 2 στους 5 επιχειρηματίες από τις υψηλότερες επιδόσεις δηλώνουν ότι χρησιμοποιούν εντελώς νέες τεχνολογίες.

Στην Εικόνα 3-4 παρουσιάζεται η χρήση πρόσφατων τεχνολογιών στις δραστηριότητες νεανικής επιχειρηματικότητας σε σχέση με τους μέσους επιχειρηματίες. Η χρήση σύγχρονης τεχνολογίας συνδέεται με την καινοτομία του προϊόντος που τελικά παράγεται από την επιχείρηση καθώς και το επίπεδο εκπαίδευση του επιχειρηματία, καθώς όσο υψηλότερο είναι το τελευταίο τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα να γίνεται χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας και να παράγονται προηγμένα προϊόντα και υπηρεσίες.

Εικόνα 3-4 Τεχνολογικό επίπεδο των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων ανά ηλικιακή ομάδα (2016) (IOBE, 2016-2017)

Σύμφωνα με την Εικόνα 3-4, η Ελλάδα καταγράφει υψηλές επιδόσεις (από τις υψηλότερες διεθνώς) στη χρήση της πλέον πρόσφατης τεχνολογίας. Είναι γεγονός που οι νεότεροι επιχειρηματίες χρησιμοποιούν περισσότερο τη σύγχρονη τεχνολογία σε σχέση με τις μεγαλύτερες ηλικίες επαγγελματιών. Αυτό εξηγείται από το γεγονός, ότι ναι μεν οι νέοι είναι πιο εξοικειωμένοι με τη τεχνολογία λόγω της πρόσφατης σχέσης τους με την εκπαίδευση, αλλά και οι παλαιότεροι επιχειρηματίες έχουν εξοικείωση λόγω της χρήσης της τεχνολογίας στην εργασία τους.

3.3 ΕΠΙΛΟΓΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΙΣΘΩΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η αυτοαπασχόληση είναι μια μορφή της κατάστασης στην αγορά εργασίας, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα διαφορετικών δραστηριοτήτων. Τα άτομα μπορούν να επιλέξουν να είναι αυτοαπασχολούμενοι για πολλούς και διάφορους λόγους, και ως εκ τούτου οι αυτοαπασχολούμενοι ως ομάδα μπορεί να είναι εξαιρετικά ετερογενής. Από μία πλευρά, ένα πιθανό μέρος του φάσματος των αυτοαπασχολούμενων, μπορεί να χαρακτηριστεί ως επιχειρηματικό, αφού περιλαμβάνει άτομα που είναι ιδιοκτήτες και οι μόνιμοι υπάλληλοι στις επιχειρήσεις τους. Ένα σημαντικό σώμα της έρευνας διερευνά τους αυτοαπασχολούμενους ως επιχειρηματίες, χρησιμοποιώντας την αυτοαπασχόληση ως παρατηρήσιμη κατηγορία η οποία, αν και ατελώς, προσδιορίζει το απόθεμα του επιχειρηματικού ταλέντου στην

οικονομία. Στο άλλο άκρο αυτού του φάσματος, η αυτοαπασχόληση μπορεί να περιλαμβάνει μια πολύ λιγότερο επιθυμητή κατάσταση που επιλέγει απρόθυμα τα άτομα που αδυνατούν να βρουν κατάλληλη αμειβόμενη απασχόληση υπό τις σύγχρονες συνθήκες της αγοράς εργασίας. Έτσι, για παράδειγμα, τα άτομα που επιθυμούν ευέλικτο ωράριο εργασίας θα μπορούσαν να επιλέξουν την αυτοαπασχόληση, αν δεν είναι διαθέσιμη μια σύμβαση εργασίας που προσφέρει επαρκή ευελιξία. Η αυτοαπασχόληση μπορεί να επιλεγεί ως η μόνη διαθέσιμη εναλλακτική λύση για την ανεργία. Πράγματι, σε πολλές αναπτυσσόμενες οικονομίες η αυτοαπασχόληση μπορεί να θεωρηθεί ως μια μορφή δραστηριότητας για την απασχόληση στον τομέα της άτυπης εργασίας (Dawson et al., 2009).

Για να γίνουν κατανοητοί οι «θετικοί» λόγοι για τους οποίους τα άτομα θα μπορούσαν να επιλέξουν να γίνουν αυτοαπασχολούμενοι, για να δημιουργήσουν μια νέα επιχείρηση, θα μπορούσε να θεωρηθεί μια σειρά υποκείμενων κίνητρα. Αυτά μπορεί να περιλαμβάνουν, για παράδειγμα, την ανάγκη για αυτο-έκφραση, ανεξαρτησία, το κύρος, ή για περιουσιακό όφελος. Εκτενής βιβλιογραφία έχει ασχοληθεί με τη διαδικασία του σχηματισμού της επιχειρηματικής πρόθεσης (Kueger et al., 2000). Η εμπειρική ανάλυση αναπτύσσει συνήθως μια σειρά από θεωρίες που σχετίζονται με τη διαμόρφωση της επιχειρηματικής πρόθεσης χρησιμοποιώντας λεπτομερή ερωτηματολόγια σε δείγματα ατόμων και συσχετίζει τη θεωρία με την καταγεγραμμένη αναφερόμενη δύναμη του συναισθήματος για την αυτοαπασχόληση ή η επιχειρηματικότητα. Σε αυτές τις μελέτες τα επίπεδα του ενδιαφέροντος για την επιχειρηματικότητα είναι συχνά πολύ υψηλά, ιδιαίτερα αν οι ερωτήσεις διατυπώνονται αόριστα σχετικά με γενικές φιλοδοξίες σταδιοδρομίας (Blanchflower et al, 2001). Τέτοια υψηλά επίπεδα είναι δύσκολο να συμβιβαστούν με πολύ χαμηλότερα επίπεδα της πραγματικής αυτοαπασχόλησης σε πολλές χώρες. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι οι προθέσεις για αυτοαπασχόληση είτε εμποδίζονται, ή ότι οι αυτο-αναφερόμενες φιλοδοξίες είναι ασαφείς και κακώς σχηματίζονται.

Περαιτέρω βιβλιογραφία στο πεδίο της οικονομίας αντιμετωπίζει την επιλογή της αυτοαπασχόλησης ως απόφαση επαγγελματικής επιλογής, εστιάζοντας στη σημασία του υποβάθρου και των δημογραφικών στοιχείων. Βασικός στόχος αυτής της βιβλιογραφίας, είναι να προσδιορίσει αν η επιλογή της αυτοαπασχόλησης μπορεί να υποκινείται από την αναμενόμενη διαφορά εισοδήματος μεταξύ αυτοαπασχόλησης και της απασχόλησης για ένα δεδομένο άτομο (Dawson et al., 2009).

Η έρευνα δεν έχει ασχοληθεί εκτενώς με το ερώτημα γιατί όσοι έχουν πράγματι επιλέξει την αυτοαπασχόληση, έκαναν αυτή την επιλογή. Οι αυτοαπασχολούμενοι μπορούν να ταξινομηθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: εκείνους που έχουν εισέλθει εθελοντικά για λόγους όπως η ανεξαρτησία, η ικανοποίηση από την εργασία ή αναμενόμενα υψηλότερα εισοδήματα, και εκείνους που έχουν κατέλθουν ως αυτοαπασχολούμενοι λόγω της απουσίας οποιασδήποτε άλλης ελκυστικής εναλλακτικής λύσης. Αν τα κίνητρα πίσω από την απόφαση της αυτοαπασχόλησης είναι αυτά, τότε η αυτοαπασχόληση μπορεί να αντιμετωπισθεί θετικά, παρέχοντας την ευκαιρία βελτίωσης της ποιότητας της ζωής και/ή εξερευνώντας δημιουργικές επιχειρηματικές ευκαιρίες. Η δημόσια πολιτική που στηρίζει τη μετάβαση στην αυτοαπασχόληση μπορεί συνεπώς να έχει ευρύτερα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη. Από την άλλη πλευρά, εάν ένας σημαντικός αριθμός επιλέγει την αυτοαπασχόληση για «αρνητικούς» λόγους, τότε τα κίνητρα που δίνονται μέσω της δημόσιας πολιτικής μπορούν να ενθαρρύνουν κάποιους να ξεκινήσουν επιχειρηματικές δραστηριότητες για τις οποίες είναι απροετοίμαστοι με ανεπαρκείς πόρους. Έτσι, η επιχειρηματικότητα μπορεί να είναι σύντομη και απογοητευτική, και σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί απλά να οδηγήσει σε καθυστερημένη μετάβαση στην ανεργία (Dawson et al., 2009).

Οι Carree & Thurik (2002) αναπτύσσουν ένα απλό μοντέλο επαγγελματικής επιλογής στο οποίο η επίδραση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων αναλύεται λαμβάνοντας υπόψη τη συνέπεια του να μην επιτρέπεται στις επιχειρήσεις να εισέλθουν ή να επεκτείνουν (ή να περιορίσουν) τις δραστηριότητές τους. Διακρίνουμε τρία οικονομικά «συστήματα», την «οικονομία της αγοράς», την «ημι-σχεδιασμένη οικονομία» και τη «σχεδιασμένη οικονομία». Το μοντέλο στηρίχθηκε σε τρεις μελέτες που εξετάζουν την διαχρονική σχέση μεταξύ της επαγγελματικής επιλογής και της οικονομικής ανάπτυξης.

Οι μελέτες των Banerjee και Newman (1993), Iyigun και Owen (1999) και Lloyd-Ellis και Bernhardt (2000) έχουν ασχοληθεί με το περίπλοκο ζήτημα της αμφίδρομης αλληλεπίδρασης μεταξύ της επαγγελματικής επιλογής και της οικονομικής ανάπτυξης. Από τη μία πλευρά, τόσο ο αριθμός των ατόμων που επιλέγουν να γίνουν αυτοαπασχολούμενοι, όσο και οι επιχειρηματικές τους δεξιότητες, επηρεάζουν την οικονομική ανάπτυξη. Από την άλλη πλευρά, η διαδικασία της οικονομικής

ανάπτυξης επηρεάζει τις αποδόσεις από την επαγγελματική επιλογή. Μεταμορφώνει τη φύση των κινδύνων και τις δυνατότητες καινοτομίας.

Οι Banerjee και Newman (1993) αναπτύσσουν ένα μοντέλο στο οποίο η κατανομή του πλούτου διαδραματίζει κεντρικό ρόλο. Υποθέτουν ότι οι επαγγελματικές αποφάσεις εξαρτώνται από την κατανομή του πλούτου λόγω των ατελειών της αγοράς κεφαλαίων, λόγω των οποίων οι λιγότερο δυνατοί παίκτες μπορούν να επιλέξουν μόνο που εργάζονται για ένα μισθό και πιο δυνατοί παίκτες επιχειρηματίες. Η αρχική κατανομή του πλούτου καθορίζει εάν μακροπρόθεσμα μια οικονομία συγκλίνει σε μια περίπτωση αποκλειστικής αυτοαπασχόλησης στην παραγωγή μικρής κλίμακας («στασιμότητα») ή σε ένα πεδίο όπου επικρατούν μια ενεργή αγορά εργασίας και η παραγωγή μεγάλης και μικρής κλίμακας («ευημερίας»). Οι Banerjee και Newman τονίζουν ότι το μοντέλο υπονοεί ότι η αρχική ύπαρξη ενός πληθυσμού του οποίου η καλύτερη επιλογή είναι να εργαστεί για ένα μισθό, είναι η προϋπόθεση που απαιτείται για να επιτευχθεί σε μια οικονομία το στάδιο του ευημερούντος καπιταλισμού.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι Banerjee και Newman (1993) επικεντρώνονται στις οικονομικές απαιτήσεις ως καθοριστικό χαρακτηριστικό της επιχειρηματικότητας, οι Iyigun και Owen (1999) επικεντρώνονται στο στοιχείο του κινδύνου. Οι Iyigun και Owen κάνουν διάκριση μεταξύ των δύο τύπων του ανθρώπινου κεφαλαίου: επιχειρηματικό και επαγγελματικό. Οι επιχειρηματικές δραστηριότητες θεωρείται ότι είναι πιο επικίνδυνες από τις επαγγελματικές δραστηριότητες. Οι επιχειρηματίες στο μοντέλο συσσωρεύουν ανθρώπινο κεφάλαιο μέσω εργασιακής εμπειρίας εντατικής διαδικασίας, ενώ η συσσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου από τους επαγγελματίες σχετίζεται με την εκπαίδευση. Το μοντέλο προβλέπει ότι, καθώς η τεχνολογία βελτιώνεται, τα άτομα αφιερώνουν λιγότερο χρόνο στη συσσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου μέσω εργασιακής εμπειρίας και περισσότερο στη συσσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου μέσω της επαγγελματικής κατάρτισης. Η κατανομή του αυξανόμενου μεριδίου του χρόνου στην τυπική εκπαίδευση συνεχίζεται έως ότου επιτευχθεί σταθερή κατάσταση. Ως εκ τούτου, οι επιχειρηματίες θα παίξουν ένα σχετικά πιο σημαντικό ρόλο σε χώρες μέσου εισοδήματος και οι επαγγελματίες είναι σχετικά περισσότεροι στις πλούσιες χώρες. Ωστόσο, τόσο η επιχειρηματικότητα και οι επαγγελματικές δραστηριότητες είναι σημαντικές και οι χώρες που έχουν αρχικά πολύ περιορισμένο είτε επιχειρηματικό ή επαγγελματικό ανθρώπινο δυναμικό μπορεί

να καταλήξουν σε μια παγίδα ανάπτυξης. Οι Iyigun και Owen επεσήμαναν ότι σε πρώην κομμουνιστικές χώρες είναι παράδειγμα των οικονομιών που έχουν εργατικό δυναμικό με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, αλλά ότι ακόμα η επίτευξη του υψηλού εισοδήματος σταθερής κατάστασης δεν είναι εφικτή λόγω έλλειψης των επιχειρηματιών.

Οι Lloyd-Ellis και Bernhardt (2000) επισημαίνουν ότι η έλλειψη ή αφθονία των επιχειρηματικών δεξιοτήτων αποτελεί τη καθοριστική μεταβλητή πίσω από τη διαδικασία ανάπτυξης ισορροπίας. Στο μοντέλο τους, τα άτομα μπορούν να επιλέξουν μεταξύ της εργασίας ως επιχειρηματίες, μισθωτοί εργαζόμενοι στη βιομηχανία ή τη γεωργία. Ακριβώς όπως στο μοντέλο του Banerjee και Newman οι επιχειρηματίες είναι αντιμέτωποι με μια περιορισμένη αγορά κεφαλαίων και ο πλούτος είναι απαραίτητος για να καταστεί δυνατή η επιχειρηματική δραστηριότητα και η επέκτασή της. Η οικονομία στο μοντέλο περνά μέσα από τέσσερις διαφορετικές φάσεις. Μια ενδιαφέρουσα έκβαση του μοντέλου είναι ότι το μέσο μέγεθος της επιχείρησης αυξάνεται γρήγορα στα πρώτα στάδια της αναπτυξιακής διαδικασίας, αλλά στη συνέχεια πέφτει στα μεταγενέστερα στάδια της διαδικασίας ανάπτυξης. Ο αριθμός των επιχειρηματιών (εκτός γεωργίας) ως ένα κλάσμα του πληθυσμού μπορεί να αυξηθεί σε καθένα από τα στάδια.

Οι Carree & Thurik (2002) παρουσιάζουν ένα απλό νέο μοντέλο επαγγελματικής επιλογής στο οποίο η επίδραση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων αναλύεται λαμβάνοντας υπόψη τη συνέπεια του να μην επιτρέπεται στις επιχειρήσεις να εισέλθουν (ή ένα εξέλθουν) ή να επεκτείνουν (ή να περιορίσουν) τις δραστηριότητές τους. Διακρίνουν ανάμεσα σε τρία πιθανά οικονομικά «συστήματα». Το πρώτο σύστημα, που ονομάζεται «οικονομία της αγοράς», υπάρχει πλήρης ελευθερία εισόδου και εξόδου και προσαρμογής των εισροών των επιχειρήσεων ώστε να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη. Σε αυτό το σύστημα υπάρχει πλήρης επιχειρηματική και διαχειριστική ελευθερία. Στο δεύτερο σύστημα, που ονομάζεται «ημι-σχεδιασμένη οικονομία», δεν υπάρχει ελευθερία εισόδου ή εξόδου. Ωστόσο, οι επιχειρήσεις είναι ελεύθερες να προσαρμόσουν τις ποσότητες των εισροών τους, έτσι ώστε να επιτευχθεί το μέγιστο κέρδος. Σε ένα τέτοιο οικονομικό σύστημα οι μεγάλες κατεστημένες επιχειρήσεις θεωρούνται ως οι κινητήριες δυνάμεις της οικονομικής προόδου. Η έναρξη νέων επιχειρήσεων δυσχεραίνεται από τους κανονισμούς και από σχετικά χαμηλή αυτοεκτίμηση της ιδιοκτησίας μιας επιχείρησης. Το τρίτο οικονομικό

σύστημα, που ονομάζεται «σχεδιασμένη οικονομία», δεν έχει επίσης την ελευθερία της προσαρμογής των εισόδων ώστε να μεγιστοποιηθούν τα κέρδη. Οι επιχειρήσεις οφείλουν να παράγουν αποτελέσματα χρησιμοποιώντας ένα ορισμένο ποσό εργασίας, ακόμη και αν αυτό μπορεί να οδηγήσει κάποιες επιχειρήσεις να είναι ασύμφωρες. Σαφώς, τα τρία οικονομικά «συστήματα» είναι ακραία. Ωστόσο, η σύγκριση της οικονομικής απόδοσης αυτών των εικονικών συστημάτων μπορεί να ενισχύσει την κατανόηση της συνολικής συνεισφοράς της επιχειρηματικής δραστηριότητας για την μακροπρόθεσμη και βραχυπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη. Επιπλέον, οι συνθήκες στα τρία συστήματα μπορούν να προσεγγίζουν τις πραγματικές συνθήκες στα υπάρχοντα οικονομικά συστήματα. Για παράδειγμα, η οικονομία της αγοράς των Ηνωμένων Πολιτειών δίνει στους επιχειρηματίες μεγάλη ελευθερία με ελάχιστη κρατική παρέμβαση. Σε αντίθεση, οι οικονομίες της ηπειρωτικής Ευρώπης, όπως η Γαλλία και η Γερμανία και οι Σκανδιναβικές χώρες, έχουν ένα πολύ μεγαλύτερο ρόλο για την κυβέρνηση. Σε αυτές τις χώρες η κυβέρνηση έχει ενεργά παρέμβει για να στηρίξει τις μεγάλες επιχειρήσεις κατά το πρόσφατο παρελθόν. Τα σοβιετικά οικονομικά συστήματα είναι το χαρακτηριστικό παράδειγμα του σχεδιαζόμενου συστήματος της οικονομίας.

3.4 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η επιχειρηματικότητα συχνά θεωρείται ως μια κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας, καθώς και ως ένα μέσο για να γίνουν οι οικονομίες πιο ανταγωνιστικές και καινοτόμες. Ωστόσο, η υποστήριξη της επιχειρηματικότητας πηγαίνει πέρα από την απλή παροχή βοήθειας στους επιχειρηματίες ή τους επίδοξους επιχειρηματίες, και την παροχή διοικητικών και χρηματοοικονομικών συνθηκών που ευνοούν την δημιουργία επιχειρήσεων. Περιλαμβάνει επίσης την ανάπτυξη και την τόνωση του επιχειρηματικού πνεύματος σε ολόκληρη την κοινωνία, ιδίως μεταξύ των νέων, την τόνωση της δημιουργικότητάς τους, την πρωτοβουλία και το αίσθημα ευθύνης, καθώς και την παροχή των δεξιοτήτων και των γνώσεων που απαιτούνται για τη δημιουργία και λειτουργία μιας επιχείρησης. Ως εκ τούτου, η εκπαίδευση και η κατάρτιση είναι ζωτικής σημασίας για την αλλαγή των πολιτισμών και την ανάφλεξη της επιχειρηματικής νοοτροπίας σε νεαρή ηλικία. Η σημασία που οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής αποδίδουν σε αυτό το θέμα είναι επίσης κρίσιμη.

Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα παραδοσιακά επικεντρώνεται στη διδασκαλία εν δυνάμει και υφιστάμενων επιχειρηματιών, συγκεκριμένων επιχειρηματικών δεξιοτήτων, όπως η εκπόνηση επιχειρηματικών σχεδίων, διαχείριση των ταμειακών ροών, και την προετοιμασία των οικονομικών καταστάσεων. Η κατανόηση του τι μπορεί να συμπεριληφθεί έχει διευρυνθεί με την πάροδο του χρόνου, ιδίως εντός της ΕΕ, όπου έχει γίνει ένα βασικό στοιχείο για τη δια βίου μάθηση.

Η ανακοίνωση της Επιτροπής του 2006 σχετικά με την προώθηση της επιχειρηματικής νοοτροπίας μέσω της εκπαίδευσης και της μάθησης, ορίζουν το πλαίσιο μιας εκτεταμένης έννοιας της επιχειρηματικότητας, παρουσιάζοντάς τη ως «την ικανότητα ενός ατόμου να μετατρέπει τις ιδέες σε δράση». Αυτός ο ορισμός περιλαμβάνει τη δημιουργικότητα, την καινοτομία, την ανάληψη κινδύνων, καθώς και την ικανότητα σχεδιασμού και διαχείρισης έργων, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι. Τα οφέλη που προκύπτουν από την προώθηση της επιχειρηματικότητας μπορεί να περιλαμβάνουν την υποστήριξη της καθημερινής ζωής των ατόμων στο σπίτι και στην κοινωνία, καθιστώντας τους εργαζόμενους περισσότερο γνώστες του πλαισίου της εργασίας τους και σε καλύτερη θέση να αξιοποιούν τις ευκαιρίες και να παρέχουν μια βάση για τους επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται σε κοινωνική ή εμπορική δραστηριότητα. Η επιχειρηματικότητα μπορεί επίσης να παρουσιάζονται ως εξαρτώμενη από (EPRS, 2013):

- Τη γνώση, όπως είναι η ικανότητα εντοπισμού των ευκαιριών για προσωπικές, επαγγελματικές ή/και επιχειρηματικές δραστηριότητες,
- Δεξιότητες που σχετίζονται με την ενεργό διαχείριση έργου (που αφορούν για παράδειγμα την ικανότητα σχεδιασμού, ηγεσίας και συνεργασίας, ανάλυσης και επικοινωνίας), την εκπροσώπηση, τη διαπραγμάτευση, και την εργασία σε ομάδες.
- Τη στάση, που χαρακτηρίζεται για παράδειγμα από την ανεξαρτησία και την καινοτομία τόσο στην προσωπική και κοινωνική ζωή, όσο και στο χώρο εργασίας, τα κίνητρα και την αποφασιστικότητα επίτευξης στόχων.

Αυτή η ευρεία έννοια της εκπαίδευσης και της κατάρτισης στην επιχειρηματικότητα απαιτεί την κατανόηση του πώς μπορεί καλύτερα να παρασχεθεί υποστήριξη σε

συγκεκριμένο επίπεδο (από το δημοτικό έως το πανεπιστήμιο ή/και μέσω της επαγγελματικής κατάρτισης), εντός ή εκτός της επίσημης εκπαίδευσης, για ποιο είδος κοινού (π.χ. μαθητές, φοιτητές, εργαζόμενοι ή άνεργοι, κλπ).

Μερικοί συγγραφείς έχουν προσπαθήσει να κατηγοριοποιήσουν την εκπαίδευση στην επιχειρηματική κατάρτιση κάνοντας διάκριση μεταξύ της εκπαίδευσης για, σχετικά με και στην επιχειρηματικότητα (EPRS, 2013):

- Η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα σημαίνει αντιμετώπιση των σημερινών και των εν δυνάμει επιχειρηματιών προκειμένου να παραχθούν τα εργαλεία για να διευθύνουν μια επιχείρηση.
- Η εκπαίδευση σχετικά με την επιχειρηματικότητα αποτελείται από την παροχή μιας γενικής κατανόησης σε ένα πιο ευρύ πλαίσιο σχετικά με την επιχειρηματικότητα ως ένα φαινόμενο.
- Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα στοχεύει στο να καταστήσει τους ανθρώπους πιο επιχειρηματικούς ή καινοτόμους στις υπάρχουσες επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Ενώ μερικοί συγγραφείς υποστηρίζουν ότι αυτή η διάκριση δεν είναι σαφείς και ορισμένοι στόχοι συμπίπτουν, το να έχει κανείς μια ιδέα για το κοινό και τους στόχους της εκπαίδευσης επιχειρηματικότητας, βοηθά στον καθορισμό των μεθόδων διδασκαλίας, καθώς και τον αναμενόμενο αντίκτυπο/αποτελέσματα που προκύπτουν από την εκπαίδευση και την κατάρτιση στην επιχειρηματικότητα.

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι παροχής της εκπαίδευσης και της κατάρτισης στην επιχειρηματικότητα για τους διάφορους επιδιωκόμενους στόχους, όπως η προώθηση της αυτοαπασχόλησης, ή η δημιουργικότητα σε νεαρή ηλικία.

Σύμφωνα με μια μελέτη από το Global Entrepreneurship Monitor (GEM), η μέθοδος που λειτουργεί καλύτερα εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, και ιδίως:

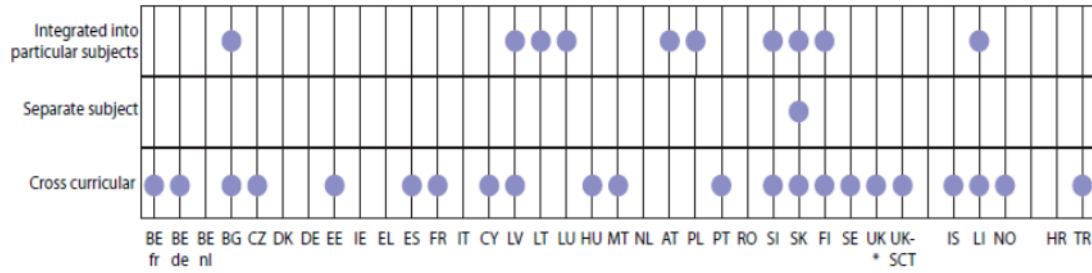
- Το εκπαιδευτικό πλαίσιο, ιδίως αν η εκπαίδευση γίνεται στο σχολείο ή με εξωσχολικά προγράμματα κατάρτισης
- Το περιεχόμενο της διδασκαλίας, σε ένα πλαίσιο όπου η επιχειρηματική εκπαίδευση και κατάρτιση συνεπάγεται περισσότερο την ανάπτυξη των συγκεκριμένων επιχειρηματικών δεξιοτήτων.

- Ο τόπος διεξαγωγής της διδασκαλίας, μέσα στα σχολεία ή εκτός και αν οι εκπαιδευτικοί και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα είναι εξοπλισμένα για να διδάξουν την επιχειρηματικότητα. Η βιωματική μάθηση, τείνει να είναι πιο αποτελεσματική από τις παραδοσιακές διαλέξεις.

Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα στις μέρες μας προωθείται στα περισσότερα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αν και οι προσεγγίσεις που ακολουθούνται διαφέρουν σημαντικά. Σύμφωνα με μια μελέτη του Δικτύου Ευρυδίκη (2012), τα ακόλουθα κράτη μέλη και οι περιφέρειες έχουν ξεκινήσει συγκεκριμένες στρατηγικές για την εφαρμογή της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα στην πρωτοβάθμια και γενική δευτεροβάθμια εκπαίδευση: η Δανία, η Εσθονία, η Λιθουανία, οι Κάτω Χώρες, η Σουηδία, η Ουαλία (UK) και η Φλαμανδική Κοινότητα (Βέλγιο). Σε άλλες χώρες, οι στόχοι της εκπαίδευσης επιχειρηματικότητας μπορεί να είναι μέρος των ευρύτερων εθνικών στρατηγικών - για παράδειγμα της δια βίου μάθησης, της γενικής εκπαίδευσης ή της νεολαίας, της οικονομικής ανάπτυξης και της ανάπτυξης - και να προωθείται μέσω αυτόνομων ή συνδεδεμένων δραστηριοτήτων που σχετίζονται με την εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα. Η επιχειρηματικότητα, καθώς και άλλες βασικές ικανότητες, μπορεί να ενσωματωθεί στην γενική εκπαίδευση με διάφορους τρόπους (EPRS, 2013):

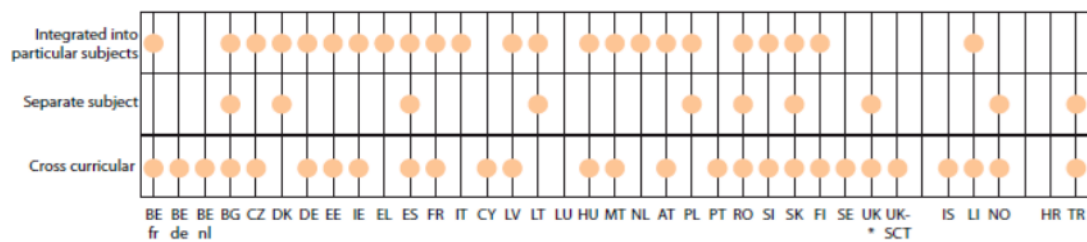
- Μετά από μια διαθεματική προσέγγιση σύμφωνα με την οποία οι στόχοι της επιχειρηματικότητας θεωρούνται ως εγκάρσιοι και αποτελούν μέρος των αξιών και των ικανοτήτων που πρέπει να αναπτυχθούν σε όλα τα θέματα και τις δραστηριότητες του προγράμματος σπουδών
- Να ενσωματωθούν σε υφιστάμενα μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος
- Να εισαχθούν ως ξεχωριστό μάθημα του προγράμματος σπουδών.

Τα σχήματα 2 και 3 δείχνουν την προσέγγιση που ακολουθείται από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής ένωσης και άλλες χώρες. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Εικόνα 3-6) οι περισσότερες χώρες ακολουθούν μια διαθεματική προσέγγιση με πολύ μικρή ενσωμάτωση της επιχειρηματικότητας σε συγκεκριμένα θέματα, ενώ στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Εικόνα 3-7), η αφομοίωση αυτής της τελευταίας επιλογής είναι πιο διαδεδομένη.

Εικόνα 3- 5 Εκπαίδευση επιχειρηματικότητας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (EPRS, 2013).

Όταν ενσωματωθεί σε υπάρχοντα θέματα του προγράμματος σπουδών, η επιχειρηματικότητα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση απευθύνεται σε γενικές γραμμές στις κοινωνικές επιστήμες. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση οι θεματικές περιοχές που μπορούν να ενσωματώσουν την επιχειρηματικότητα είναι τα οικονομικά, η διοίκηση επιχειρήσεων και η σταδιοδρομία της εκπαίδευσης.

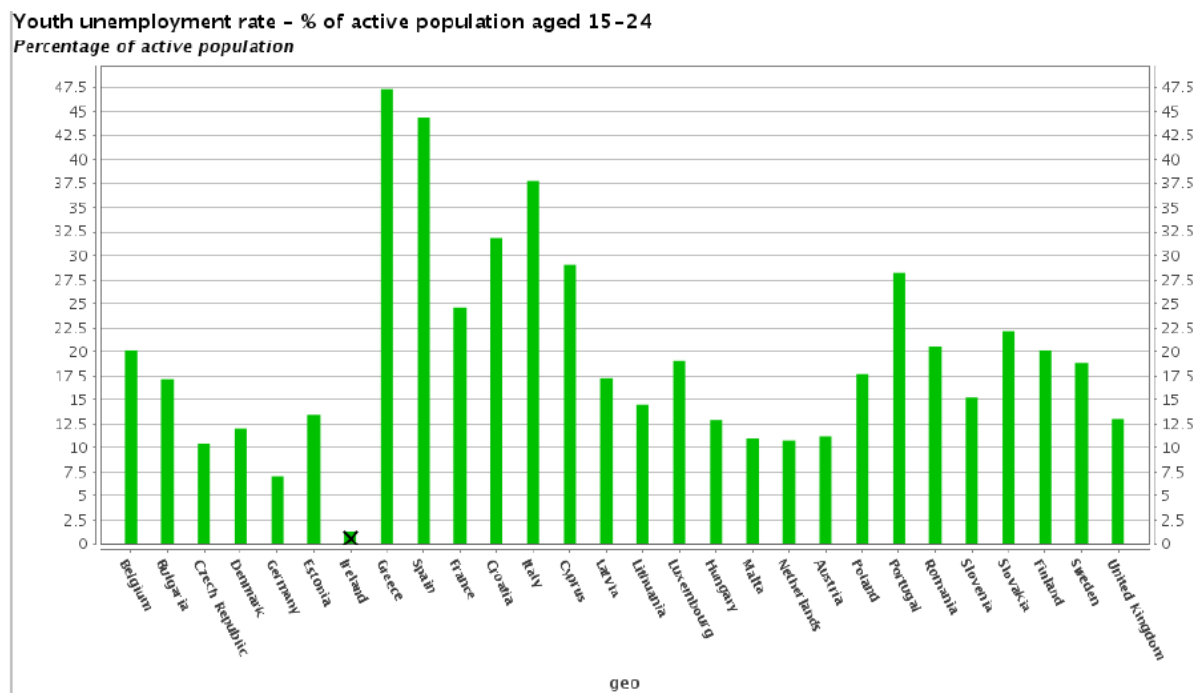
Εικόνα 3 -6 Εκπαίδευση επιχειρηματικότητας στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση (EPRS, 2013).

3.5 ΑΝΕΡΓΙΑ

Ως προς την ηλικιακή διάρθρωση των ανέργων , παρουσιάζεται πτώση του ποσοστού ανεργίας σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες. Επισημαίνεται ότι στους νέους (άτομα 20 - 24 ετών και 25 - 29 ετών) και στην ηλικιακή κατηγορία 30- 44 ετών η ανεργία είναι σε πτωτική τροχιά από τα μέσα του 2014. Παρά αυτή την τάση, τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας εμφανίζονται κυρίως σε αυτές τις ηλικιακές ομάδες. Στα άτομα ηλικίας 20 - 24 ετών το ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε το 2017 στο 42,1% από 48% ένα έτος νωρίτερα και στην ηλικιακή κατηγορία 25 - 29 ετών στο 30,1% από 32,6%. Στα άτομα 30- 44 ετών το ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε κάτω από το επίπεδο του εθνικού ποσοστού, στο 20,3%, από 21,5% πριν ένα χρόνο.

Στην εικόνα 3-9 βλέπουμε τα ποσοστά ανεργίας για τις ηλικίες 15-24 που έχουν προκύψει για το έτος 2016 για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρατηρούμε ότι

σύμφωνα με τα δεδομένα της Eurostat το ποσοστό ανεργίας αγγίζει το 47,3%, ένα μεγάλο ποσοστό σε σχέση με τις άλλες χώρες της ΕΕ.

Εικόνα 3 -7 Ποσοστό ανεργίας στις ηλικίες 15-24 (Eurostat 2016)

3.6 ΚΙΝΗΤΡΑ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Το 99% του συνόλου των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων έχουν λιγότερους από 250 εργαζομένους. Επομένως οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) αποτελούν την «πραγματική ραχοκοκαλιά» της οικονομίας, τη κινητήρια δύναμη της καινοτομίας, της ανταγωνιστικότητας και της ανάπτυξης. Απασχολούν τα δύο τρίτα του συνόλου των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα, παράγουν περίπου το 58% του κύκλου εργασιών της ΕΕ και έχουν την υψηλότερη αύξηση στη δημιουργία θέσεων εργασίας. Οι πολιτικές της ΕΕ για την επιχειρηματικότητα θεμελιώνονται στην αντίληψη ότι η Ευρώπη χρειάζεται περισσότερους επιχειρηματίες, περισσότερη καινοτομία και περισσότερες ΜΜΕ υψηλής ανάπτυξης. Οι πολιτικές για τη νεολαία προωθούν την ιδέα ότι η εκπαίδευση (από το δημοτικό έως το πανεπιστήμιο και μετά) είναι απαραίτητη για την τόνωση του επιχειρηματικού πνεύματος των νέων (Pantea, 2014).

Το Erasmus για νέους επιχειρηματίες ξεκίνησε το 2007, ως μέρος του Small Business Act. Είναι ένα διασυνοριακό πρόγραμμα ανταλλαγής για τους επιχειρηματίες που σκοπεύουν να ξεκινήσουν μια επιχείρηση ή που έχουν ξεκινήσει πρόσφατα μια

επιχείρηση, και υποστηρίζεται ως δράση από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Κατά τη διάρκεια της παραμονής με τον επιχειρηματία υποδοχής, αποκτούν δεξιότητες για τη λειτουργία μιας μικρής επιχείρησης, μαθαίνουν νέες αγορές και μπορούν να αναπτύξουν ξένες συνεργασίες. Το Small Business Act για την Ευρώπη (2008) αναγνωρίζει τον κεντρικό ρόλο των ΜΜΕ στην οικονομία της ΕΕ και για πρώτη φορά καθιερώνει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο πολιτικής για τις ΜΜΕ (Pantea, 2014).

Η «Απασχόληση και Επιχειρηματικότητα» αποτελεί ένα από τα οκτώ πεδία δράσης της στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Νεολαία (2010 -2018). Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα θεωρείται ως ένα μέσο για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και νέων θέσεων εργασίας, καθώς και μια πηγή δεξιοτήτων, συμμετοχής στα κοινά, αυτονομίας και αυτοεκτίμησης. Τα κράτη μέλη καλούνται να ενισχύσουν το επιχειρηματικό πνεύμα μεταξύ όλων των νέων, να παρέχουν κεφάλαια «εκκίνησης» και να ενθαρρύνουν την αναγνώριση των νέων επιχειρήσεων. Η στρατηγική της ΕΕ για τη νεολαία αναγνωρίζει το ρόλο της εργασίας των νέων για την προώθηση των ευκαιριών ανάπτυξης της αυτονομίας και των βασικών ικανοτήτων των νέων, όπως η αίσθηση πρωτοβουλίας και επιχειρηματικότητας.

Η Στρατηγική της Ευρώπης για το 2020 (Europe 2020 Strategy) βλέπει την επιχειρηματικότητα και την αυτοαπασχόληση ως κλειδί για την επίτευξη έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης. Προτείνει εμβληματικές πρωτοβουλίες που σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα: Νεολαία σε κίνηση (Youth on the Move), Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας (Agenda for new skills and jobs) και την Ένωση Καινοτομίας (innovation Union). Το σχέδιο δράσης για το 2020 (2013) καλεί τα κράτη μέλη να διασφαλίσουν ότι πριν από το 2015, τα προγράμματα σπουδών από το δημοτικό σχολείο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και εκπαίδευση ενηλίκων, ενσωματώνουν τις δεξιότητες της επιχειρηματικότητας. Η αίσθηση της πρωτοβουλίας και της επιχειρηματικότητας, που ορίζεται ως «η ικανότητα του ατόμου να μετατρέπει τις ιδέες σε δράση» είναι μία από τις οκτώ βασικές ικανότητες για τη διά βίου μάθηση που πλαισιώνουν την εκπαίδευση και την κατάρτιση του σχεδίου δράσης για το 2020. Η ενίσχυση των επιχειρηματικών δεξιοτήτων των νέων είναι ένα υποστηρικτικό μέτρο για την ένταξη στην αγορά εργασίας. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) παρέχει οικονομικούς και επιχειρηματικούς πόρους για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας (συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών

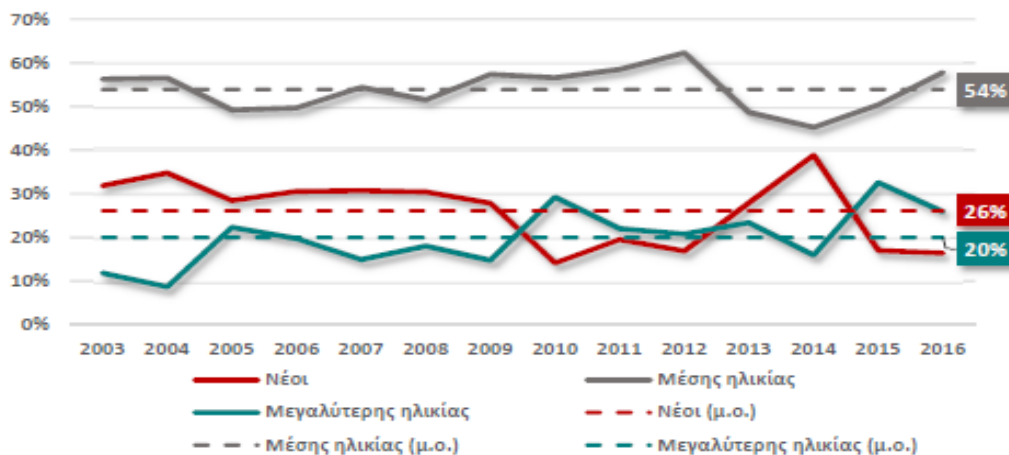
επιχειρήσεων) μεταξύ των γυναικών, των μακροχρόνια ανέργων και άλλων μειονεκτούντων ομάδων (Pantea, 2014).

3.7 ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

Η συζήτηση για την επιχειρηματικότητα των νέων είναι πολύ ενδιαφέρον θέμα. Μια βασική πρόκληση, όμως, είναι ο κίνδυνος υποβολής των νέων σε μια αδικαιολόγητη πίεση για να αποδίδουν καλά οικονομικά, σε κατά τα άλλα εχθρικές συνθήκες που είναι έξω από τον έλεγχό τους. Αυτό θα συνέβαινε, αν η επιχειρηματικότητα προτεινόταν ως λύση απασχόλησης, στα πλαίσια της υψηλής ανεργίας, χωρίς να διασφαλίζεται ότι το άτομο έχει επιχειρηματικό πνεύμα και τις κατάλληλες δεξιότητες. Υπάρχουν, επίσης, ηθικές ανησυχίες που σχετίζονται με τους μειονεκτούντες νέους και την καθοδήγησή τους να γίνουν επιχειρηματίες, χωρίς να γνωρίζουν πλήρως τις κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες για τους ίδιους και τους εξαρτώμενους από αυτούς. Έτσι, οι πολιτικές πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις διαρθρωτικές προϋποθέσεις που απαιτούνται για την εισαγωγή στην επιχειρηματικότητα από επιλογή και όχι από ανάγκη. Οι όροι αυτοί αφορούν την «υποδομή της επιχειρηματικότητας»: ένα φιλικό οικονομικό κλίμα, η εξασφάλιση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, μια ζωντανή τοπική οικονομία, ένα γραφειοκρατικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα που ανταποκρίνεται στη νεολαία, αποτελεσματικές πολιτικές για την καταπολέμηση της διαφθοράς κ.λπ. (Pantea, 2014).

Σύμφωνα με την έκθεση του IOBE (2015), η ηλικία στην οποία αποφασίζει κανείς να εισέλθει στον επιχειρηματικό στίβο αποτελεί παράγοντα κρίσιμο για το επιχειρηματικό δυναμισμό μια κοινωνίας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι η μόνη ένδειξη επιχειρηματικού δυναμισμού. Οι νεότερες ηλικίες έχουν μεγαλύτερη διάθεση πειραματισμού και τόλμη για να δράσουν επιχειρηματικά καθώς το κόστος ευκαιρίας (τι διακινδυνεύεται να χαθεί) είναι χαμηλό. Από την άλλη πλευρά οι μεγαλύτερες ηλικίες έχουν μεγαλύτερη εμπειρία και γνωρίζουν τις πραγματικές συνθήκες της αγοράς. Σε αυτό το πλαίσιο, η ύπαρξη νεανικής επιχειρηματικότητας δεν μπορεί να θεωρηθεί ως θετικό γεγονός αν δεν εξετασθούν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της.

Στον Εικόνα 3-9 παρουσιάζεται η εξέλιξη της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων των νέων και μεγαλύτερων ηλικιών ως ποσοστό του γενικού πληθυσμού της αντίστοιχης ηλικιακής ομάδας στην Ελλάδα.

Εικόνα 3-8 % Διαχρονική εξέλιξη ποσοστού ατόμων που εμπλέκονται σε επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων ανά ηλικιακή ομάδα (2003-2016) % επιχειρηματικότητας (IOBE, 2016-2017)

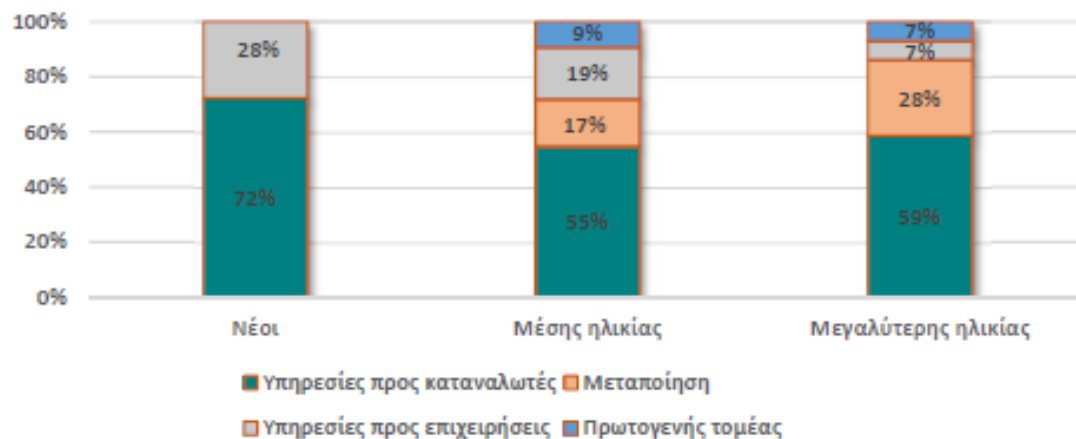
Παρατηρείται ότι όσον αφορά τους νέους, ο δείκτης μετά από μια υψηλή άνοδο το 2014, ακολούθησε πτωτική πορεία (20% το 2015 από 39% το 2014), ενώ φαίνεται να σταθεροποιείται το 2016 στην περιοχή του 16,5%. Όσον αφορά στον μακροχρόνιο μέσο όρο, οι μεγαλύτερης ηλικίας επιχειρηματίες αρχικών σταδίων αποτελούν κατά μέσο όρο το 20% του συνόλου αυτών έναντι 26% και 54% των νέων και μέσης ηλικίας, αντίστοιχα. Συνεπώς μόλις το 1/5 βρίσκεται σε νεαρή ηλικία.

Άλλο ένα ζήτημα που είναι αξιοσημείωτο για την Ελλάδα είναι η διάκριση μεταξύ επιχειρηματικότητας ανάγκης και ευκαιρίας. Η επιχειρηματικότητα ανάγκης συνδέεται άμεσα με την απασχόληση και την ανεργία και όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η Ελλάδα είναι μια χώρα με υψηλή ανεργία, γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει σε αύξηση της επιχειρηματικότητας ανάγκης. Σε ότι αφορά τα κίνητρα των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων, αυτά φαίνεται να είναι μικτά, με το ποσοστό των νέων που εντάσσεται στην επιχειρηματικότητα ευκαιρίας να προσεγγίζει το 37%. (Πίνακας 1-2) Από την άλλη, παρόμοια φαίνεται να είναι τα ποσοστά που αφορούν την επιχειρηματικότητα ανάγκης, με τους νέους και της μεγαλύτερης ηλικίας άτομα να διαμορφώνονται στην περιοχή του 37-39%. Συνεπώς, και σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, οι επιχειρηματίες νεότερης και μεγαλύτερης ηλικίας φαίνεται να επιχειρούν νέα εγχειρήματα από ανάγκη σε μεγαλύτερο βαθμό, ενώ στον αντίποδα, οι επιχειρηματίες μέσης ηλικίας να οδηγούνται σε επιχειρηματικές δραστηριότητες λόγω ευκαιριών βελτίωσης εισοδήματος και εργασιακού περιβάλλοντος.

	Επιχειρηματικότητα ευκαιρίας για βελτίωση του εισοδήματος ή/και εργασιακής ανεξαρτησίας (% επιχειρηματιών αρχικών σταδίων)	Επιχειρηματικότητα ανάγκης (% επιχειρηματιών αρχικών σταδίων)	Άλλοι παράγοντες ή συνδυασμός ανάγκης και ευκαιριών
Νέοι	36,8%	38,9%	24,3%
Μέσης ηλικίας	40,9%	31,8%	27,3%
Μεγαλύτερης ηλικίας	24,1%	36,7%	39,2%

Πίνακας 1-2 Κίνητρα έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας ανά ηλικιακή ομάδα (IOBE, 2016-2017)

Σύμφωνα με την μελέτη του IOBE (2015), η επιχειρηματικότητα των νέων (είτε ευκαιρίας ή ανάγκης) «επικεντρώνεται σε δύο ακραίους κλάδους από απόψεως δυναμισμού: της παροχής προϊόντων και υπηρεσιών προς τον τελικό καταναλωτή –ως του λιγότερου δυναμικού- και της παροχής υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις –ως του περισσότερο δυναμικού». Η έμφαση σε εγχειρήματα που εστιάζουν στις Υπηρεσίες προς τους καταναλωτές είναι διαστρωματική ανεξαρτήτως ηλικίας, αν και η τάση είναι πιο έντονη στην περίπτωση των νέων.

Εικόνα 3-9 Επιχειρηματική δραστηριότητα κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας ανά ηλικιακή ομάδα (2016) (IOBE, 2016-2017)

Τα σημαντικά συμπεράσματα είναι ότι οι νέοι στην Ελλάδα, αν και παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά επιχειρηματικότητας ανάγκης, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι καταλήγουν στην επιχειρηματικότητα λόγω ανάγκης, καθώς παρατηρείται ότι οι νέοι σε πολύ μεγαλύτερα διαχρονικά ποσοστά από τους μεγαλύτερους, βρίσκουν επιχειρηματικές ευκαιρίες. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο είναι ότι οι νέοι που

δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά έχουν τουλάχιστον τριτοβάθμια εκπαίδευση, λόγω της υψηλής ανεργίας των πτυχιούχων. Τα παραπάνω στοιχεία δηλώνουν ότι ο επιχειρηματικός δυναμισμός των νέων στην Ελλάδα είναι σχετικά υψηλός, δεδομένων των συνθηκών.

Η μεγαλύτερη πρόκληση που αναδεικνύεται μέσα από τα στοιχεία του IOBE (2016-2017) είναι τα πολύ υψηλά επίπεδα του φόβου αποτυχίας. Η Ελλάδα είναι πρώτη στον δείκτη του φόβου αποτυχίας στους νέους επιχειρηματίες από τις χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα του GEM που παρουσιάζει ο IOBE (2016-2017) μαζί με τις αιτίες: «το βάρος του στίγματος της αποτυχίας που εξακολουθεί να συνοδεύει την επιχειρηματική δραστηριότητα στη χώρα μας, ή η ακαμψία του ασφαλιστικού συστήματος που δυσχεραίνει εξαιρετικά την μετακίνηση μεταξύ εξαρτημένης εργασίας και επιχειρηματικής δραστηριότητας» και «σε συνθήκες ασφυκτικής έλλειψης ρευστότητας, όπως οι σημερινές, η χρηματοδότηση των νέων επιχειρηματιών εξαρτάται σε τεράστιο βαθμό από τη συσσωρευμένη αποταμίευση της οικογένειας». Επομένως διαφαίνεται ότι οι νέοι μέσα σε ένα εχθρικό οικονομικό και ρυθμιστικό περιβάλλον, φοβούνται να αναλάβουν τον κίνδυνο που ενέχει η επιχειρηματική δραστηριότητα, καθώς το κόστος μιας ενδεχόμενης αποτυχίας θα είναι μεγάλο, ενώ δεν υπάρχει στήριξη ειδικά από το χρηματοπιστωτικό σύστημα.

4 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

4.1 ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

Παρά τη σημασία της επιχειρηματικότητας των νέων στην τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης, μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας, της καινοτομίας και της ανταγωνιστικότητας, σε πολλές χώρες, το δυναμικό της δεν έχει ακόμη αξιοποιηθεί πλήρως. Κατά το σχεδιασμό μιας πολιτικής για την επιχειρηματικότητα των νέων, ένα μέγεθος δεν ταιριάζει σε όλους καθώς το εθνικό κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο και οι ειδικές αναπτυξιακές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η χώρα, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη συνολική προσέγγιση για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας των νέων. Η ενότητα αυτή διερευνά τα βασικά στοιχεία για τη διαμόρφωση μιας εθνικής στρατηγικής για την επιχειρηματικότητα που στοχεύει τους νέους, καθώς και την ακολουθία των βημάτων που απαιτούνται για την εφαρμογή μιας τέτοιας στρατηγικής από θεσμική και λειτουργική άποψη (Matsumoto et al, 2012).

Το πρώτο βήμα για τη διαμόρφωση μιας εθνικής στρατηγικής είναι να γίνει καταγραφή των προκλήσεων που σχετίζονται με τη χώρα, καταγράφοντας την παρούσα κατάσταση, τις επιχειρηματικές ευκαιρίες και προκλήσεις και τις ανάγκες κάθε ομάδας νέων. Στο δεύτερο βήμα γίνεται ο προσδιορισμός των στόχων και των προτεραιοτήτων, καθορίζονται οι ανάλογες στρατηγικές για την επίτευξη των στόχων και αναπτύσσονται οι δράσεις με σειρά προτεραιότητας. Στο τρίτο βήμα θα πρέπει να διασφαλιστεί ότι η στρατηγική αυτή δεν αντιτίθεται σε άλλες εθνικές πολιτικές. Επίσης η δημιουργία ενός οργανισμού που αναλαμβάνει να φέρει σε πέρας τη στρατηγική και να συντονίζει τις δράσεις είναι σημαντική, καθώς έτσι μπορεί να ιδρυθεί μια συμβουλευτική υπηρεσία για τους νέους που επιθυμούν να γίνουν επιχειρηματίες. Τέλος, οι δείκτες ποιότητας και απόδοσης πρέπει να καθορίζονται ξεκάθαρα από την αρχή και να μετρούνται σε κάθε βήμα, ενώ παράλληλα ενισχύεται η διαδικασία συλλογής δεδομένων σχετικά με την νεανική επιχειρηματικότητα με εθνικές έρευνες (Poonan & Smita, 2009).

Στην Ελλάδα ο IOBE υλοποιεί τέτοιες μελέτες που, όπως παρουσιάστηκε και στην παρούσα εργασία, καταγράφουν διάφορους δείκτες επιχειρηματικότητας των νέων. Μια σημαντική βελτίωση θα ήταν η πιο λεπτομερής καταγραφή ανά ομάδα νέων,

βάσει της εκπαίδευσης τους και λοιπών δημογραφικών στοιχείων. Η νεολαία δεν είναι μια ομοιογενής ομάδα. Οι συνθήκες στους νέους ποικίλλουν ευρέως ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα, το φύλο, την εκπαίδευση και τη γεωγραφική θέση, μεταξύ άλλων κοινωνικο-οικονομικών παραγόντων. Επιπλέον, οι νέοι όχι μόνο έχουν διαφορετικές ανάγκες, ικανότητες και προσδοκίες, αλλά αντιμετωπίζουν διάφορα εμπόδια στην αγορά εργασίας. Τα νεαρά κορίτσια και οι γυναίκες, τα άτομα με ειδικές ανάγκες καθώς και οι μετανάστες και οι μειονότητες, είναι πιθανό να αντιμετωπίσουν πρόσθετες δυσκολίες. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να κατανοήσουν τις ανάγκες των διαφορετικών ομάδων της νεολαίας στο πλαίσιο τους και να αναπτύξουν συγκεκριμένες πολιτικές για την αντιμετώπιση των περιορισμών τους. Επίσης θα είχε ενδιαφέρον να καταγραφούν σε εθνικό επίπεδο, τα διαφορετικά αίτια που οδηγούν τους νέους στην επιχειρηματικότητα, ανά ομάδα και γενικά, ώστε να μπορέσουν να σχεδιαστούν εξειδικευμένες δράσεις (UNCTAD, 2015).

4.2 ΒΕΛΤΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ

Τα εμπόδια στο επιχειρηματικό περιβάλλον, όπως πολύπλοκες διαδικασίες εγγραφής των επιχειρήσεων, υψηλό κόστος που συνδέεται με τις επιχειρήσεις, τους φόρους και τις άδειες και σύνθετες φορολογικές ρυθμίσεις αποτελούν εμπόδια που συχνά αποθαρρύνουν νέους επίδοξους επιχειρηματίες, ιδίως στις αναπτυσσόμενες χώρες, από την έναρξη καθώς και την εγγραφή των επιχειρήσεων τους. Η λειτουργία άτυπων επιχειρήσεων οδηγεί σε σημαντική απώλεια φορολογικών εσόδων για τις κυβερνήσεις, και παρεμποδίζει την ικανότητα των επιχειρήσεων να αναπτυχθούν (UNCTAD, 2015).

Επομένως θα πρέπει να διερευνηθούν τα βασικά στοιχεία και οι απαραίτητες ενέργειες για τη βελτιστοποίηση του ρυθμιστικού περιβάλλοντος για όλους τους επιχειρηματίες, συμπεριλαμβανομένων των νέων επιχειρηματιών. Τα μέτρα που σχετίζονται με τη βελτιστοποίηση του κανονιστικού πλαισίου είναι οριζόντια και πρέπει να εφαρμόζονται σε όλους τους επιχειρηματίες, προκειμένου να διατηρηθεί ένα πεδίο ίσων όρων ανταγωνισμού. Ως εκ τούτου, η ανάληψη δράσης δεν πρέπει να αφορά ειδικά τους νέους. Ωστόσο, οι πτυχές που σχετίζονται με τη νεολαία, καθώς και μέτρα διευκόλυνσης μπορούν να διευκολύνουν την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο μπορεί ένας νέος να ξεκινήσει και να αναπτύξει μια επιχείρηση (Roopan & Smita, 2009).

Η Ετήσια Έκθεση του 2014 για την κατάσταση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος στη Ελλάδα, ανέδειξε τα ουσιαστικά προβλήματα του θεσμικού περιβάλλοντος και γενικότερα της οργάνωσης και λειτουργίας του κράτους, το οποίο προκαλεί σημαντικά εμπόδια στις επιχειρήσεις και στρεβλώνει την αγορά. Τα εμπόδια αυτά ιεραρχούνται ανάλογα με τη δυσκολία που προκαλούν στις επιχειρήσεις, όπως φαίνεται στην Εικόνα 4-1.

Εικόνα 3-10 Ιεράρχηση εμποδίων στην επιχειρηματικότητα ανά θεματική περιοχή (taxheaven.gr, 2014)

Παρατηρούμε ότι η εγκατάσταση και αδειοδότηση των επιχειρήσεων αποτελεί τη μέγιστη δυσκολία, ενώ δεν υπάρχει εύκολη πρόσβαση σε χρηματοδότηση. Καθώς η μελέτη αναφέρεται στο έτος 2014, θα πρέπει εδώ να προσθέσουμε και τις επιπλέον δυσκολίες που προκύπτουν από τους ελέγχους κεφαλαίων. Επίσης παρατηρούμε ότι η φορολογία των επιχειρήσεων αποτελεί σημαντικό εμπόδιο μαζί με την απονομή δικαιοσύνης και ακολουθούν τα αναπτυξιακά κίνητρα και η δημόσιες συμβάσεις.

Όσον αφορά το θέμα της διαχείρισης των επιχειρήσεων από την πλευρά του κράτους, η χρήση της τεχνολογίας σε διάφορες υπηρεσίες θα μπορούσε να διευκολύνει τη λειτουργία των φορέων, να απλοποιήσει τη διαδικασία και να μειώσει τους χρόνους για την επίτευξη του κάθε στόχου (Matsumoto et al, 2012).

Ένα διαφανές ρυθμιστικό σύστημα το οποίο έχει σαφείς κανόνες σχετικά με τη συμμόρφωση και την αφερεγγυότητα και αποτελεσματικούς μηχανισμούς για την

επίλυση των διαφορών μπορεί να χτίσει την εμπιστοσύνη των επιχειρηματιών στο κανονιστικό περιβάλλον και να τους ενθαρρύνει να συμμετάσχουν στην οικονομική δραστηριότητα. Διαφανείς και καθολικοί κανόνες μπορούν επίσης να βελτιώσουν το επιχειρηματικό οικοσύστημα για τους νέους και την τόνωση της νεανικής επιχειρηματικότητας (UNCTAD, 2015).

4.3 ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ

Λόγω της έλλειψης εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα στα προγράμματα σπουδών πολλών εκπαιδευτικών συστημάτων, οι νέοι συχνά δεν μαθαίνουν για την επιχειρηματικότητα και δεν αποκτούν τις ανάλογες δεξιότητες στον τομέα της επιχειρηματικότητας. Όταν η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα είναι διαθέσιμη, η επιχειρηματικότητα συχνά παρέχεται ως μόνο ένα μέρος άλλων θεμάτων. Επιπλέον, η αναντιστοιχία των δεξιοτήτων που αποκτούν οι νέοι, καθώς φοιτούν στο σχολείο με εκείνες που απαιτεί η αγορά εργασίας, συμβάλλει στην υψηλή ανεργία των νέων. Η ενίσχυση της ικανότητας των νέων να αποκτήσουν επιχειρηματικές ικανότητες μπορεί να δημιουργήσει ένα ευνοϊκό περιβάλλον, την οικοδόμηση μιας επιχειρηματικής κουλτούρας μεταξύ των νέων και την προετοιμασία τους για την προσαρμογή για τις θέσεις εργασίας που δεν υπάρχουν ακόμη (Poonam & Smita, 2009).

Η ενσωμάτωση της επιχειρηματικότητας στην τυπική και άτυπη εκπαίδευση είναι ένα απαραίτητο βήμα για την εξασφάλιση ότι οι νέοι άνθρωποι αποκτούν τις κατάλληλες ικανότητες και δεξιότητες ώστε να μπορέσουν να γίνουν επιχειρηματίες. Για να είναι αποτελεσματική η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα, πρέπει να είναι ένα αναπόσπαστο μέρος της εμπειρίας του μαθητή και όχι ένα πρόσθετο μάθημα, και θα πρέπει να επικεντρωθεί στην διαμόρφωση μιας επιχειρηματικής νοοτροπίας και την προώθηση της αυτοαπασχόλησης ως βιώσιμη επιλογή σταδιοδρομίας. Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα πρέπει να ξεκινήσει σε μικρή ηλικία, και το πρόγραμμα σπουδών να προσαρμόζεται σε διαφορετικά επίπεδα του εκπαιδευτικού συστήματος - πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση. Σε επίπεδο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, η επιχειρηματικότητα θα πρέπει να επικεντρωθεί στις κοινωνικές δεξιότητες, την ανάληψη κινδύνων, και την ομαδική εργασία. Οι μαθητές θα πρέπει επίσης να ενθαρρυνθούν να είναι δημιουργικοί και να συμμετάσχουν σε πρακτικές

δραστηριότητες. Στο επίπεδο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα θα πρέπει να επικεντρωθεί στην ενημέρωση των φοιτητών σχετικά με την αυτοαπασχόληση ως επιλογή σταδιοδρομίας. Επιπλέον, θα πρέπει να συμμετάσχουν σε έργα της πραγματικής ζωής που τους παρέχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν ηγετικές ικανότητες και ικανότητες επίλυσης προβλημάτων, καθώς και την κατανόηση του κινδύνου και της ανταμοιβής. Επιπλέον, οι επιχειρηματικές δεξιότητες πρέπει να ενσωματωθούν σε όλα τα μαθήματα (Matsumoto et al, 2012)

Στο τριτοβάθμιο επίπεδο και στα δύο περιβάλλοντα, πανεπιστήμια και επαγγελματική κατάρτιση, η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα θα πρέπει να επικεντρωθεί στην παροχή κατάρτισης στους φοιτητές σε ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών κλάδων, συμπεριλαμβανομένης της επιστήμης και της τεχνολογίας. Όπως και οι μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι φοιτητές πρέπει να διδάσκονται μη-γνωστικές δεξιότητες όπως η επινοητικότητα, η δημιουργικότητα, η ευελιξία, η αποφασιστικότητα, η κριτική σκέψη, η λήψη αποφάσεων, η ηγεσία και η εστίαση, καθώς και το πώς να λειτουργούν σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο χώρο εργασίας (Poonam & Smita, 2009).

Στο τριτοβάθμιο επίπεδο και στα δύο περιβάλλοντα, πανεπιστήμια και επαγγελματική κατάρτιση, η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα θα πρέπει να επικεντρωθεί στην παροχή κατάρτισης στους φοιτητές σε ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών κλάδων, συμπεριλαμβανομένης της επιστήμης και της τεχνολογίας. Όπως και οι μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι φοιτητές πρέπει να διδάσκονται μη-γνωστικές δεξιότητες όπως η επινοητικότητα, η δημιουργικότητα, η ευελιξία, η αποφασιστικότητα, η κριτική σκέψη, η λήψη αποφάσεων, η ηγεσία και η εστίαση, καθώς και το πώς να λειτουργούν σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο χώρο εργασίας (Poonam & Smita, 2009).

4.4 ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΓΝΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ

Οι πρωτοφανείς εξελίξεις στην τεχνολογία και την καινοτομία, ιδίως, η ταχεία ανάπτυξη των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας (ΤΠΕ) και των δυνατοτήτων τους, δημιουργεί νέες και ενδιαφέρουσες ευκαιρίες για τους νέους. Οι ΤΠΕ αναφέρονται σε υπολογιστές, κινητά τηλέφωνα, καθώς και ευρυζωνικές τεχνολογίες. Με τη χρήση αυτών των τεχνολογιών οι νέοι μπορούν να αποκτήσουν νέες δεξιότητες που θα ενισχύσουν την απασχολησιμότητά τους, αλλά και την

ανάπτυξη νέων προϊόντων με τη χρήση των ΤΠΕ υπηρεσιών και διαδικασιών ή τη βελτίωση των υφισταμένων. Η χρήση των νέων ΤΠΕ για τη δημιουργία μερικών από τα πιο καινοτόμα προϊόντα και τις υπηρεσίες του 21ου αιώνα είναι καλά τεκμηριωμένη. Η πρόσβαση σε οικονομικά προσιτή και κατάλληλη τεχνολογία στα σχολεία (software και hardware), η πρόσβαση στην κατάρτιση, καθώς και η διαθεσιμότητα των υποδομών (αξιόπιστες και προσιτές στο διαδίκτυο), είναι απαραίτητοι παράγοντες για τη διασφάλιση ότι οι νέοι άνθρωποι μπορούν να επωφεληθούν πλήρως από αυτές τις τεχνολογίες. Όταν η πρόσβαση διευκολύνεται, οι ΤΠΕ μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη μείωση των ανισοτήτων και την προώθηση της κοινωνικής ένταξης. Ωστόσο, η περιορισμένη πρόσβαση στις ΤΠΕ από τους νέους είναι η αιτία του αυξανόμενου ψηφιακού χάσματος (Matsumoto et al, 2012).

4.5 ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΕ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ

Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση αποτελεί βασικό εμπόδιο για έναν επιχειρηματία, και πολύ περισσότερο, για έναν επίδοξο νέο επιχειρηματία που ενδιαφέρεται για την έναρξη μιας επιχείρησης. Οι δανειστές συχνά βλέπουν τους νέους ως ριψοκίνδυνες επενδύσεις, διότι συνήθως δεν διαθέτουν τραπεζικούς λογαριασμούς, δεν έχουν πιστωτικό ιστορικό, και γενικά έχουν ανεπαρκείς εξασφαλίσεις ή εγγυήσεις για εξασφάλιση δανείων ή πιστωτικών γραμμών. Οι επίδοξοι νέοι επιχειρηματίες που μεταφέρουν τα χρέη φοίτησης, έχουν την τάση να αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσκολίες όταν προσπαθούν να εξασφαλίσουν χρηματοδότηση (Poonam & Smita, 2009).

Οι νέοι επιχειρηματίες συνήθως βασίζονται σε προσωπικές αποταμιεύσεις και περιουσιακά στοιχεία, ή τους μισθούς τους, καθώς και την απόκτηση κεφαλαίων από τους φίλους και την οικογένεια για να ξεκινήσουν τις επιχειρήσεις τους. Σε αντίθεση με την αντίληψη ότι οι νέοι είναι ριψοκίνδυνες επενδύσεις, υπάρχουν άφθονες αποδείξεις ότι οι νέοι είναι διαπραγματεύσιμοι. Σύμφωνα με μια μελέτη για ιδρύματα μικρο-χρηματοδότησης στην Ινδονησία, το ποσοστό αποπληρωμής των δανείων των νέων ήταν υψηλότερο σε σύγκριση με τους άλλους πελάτες. Η εξασφάλιση της πρόσβασης σε σχετικές οικονομικές υπηρεσίες θα ενισχύσει το επιχειρηματικό οικοσύστημα για τους νέους επιχειρηματίες. Είναι απαραίτητη η παροχή στους νέους σχετικών οικονομικών προϊόντων, που είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες της

επιχείρησής τους. Για παράδειγμα, οι νέοι που λειτουργούν μικρές επιχειρήσεις πρέπει να έχουν πρόσβαση σε δάνεια με ευνοϊκούς όρους, επιχορηγήσεις και επιδοτήσεις, ενώ οι επιχειρήσεις που λειτουργούν με υψηλό δυναμικό ανάπτυξης απαιτούν επιχορηγήσεις καινοτομίας, δάνεια για την έρευνα και την ανάπτυξη. Επίσης, υπάρχουν διαφορές μεταξύ των φύλων όσον αφορά τις ανάγκες χρηματοδότησης, καθώς οι γυναίκες επιχειρηματίες ζητούν επιχορηγήσεις και πρόσβαση σε ιεράρχηση των επιχορηγήσεων, ενώ οι άνδρες, είναι πιο πιθανό να δώσουν προτεραιότητα σε φορολογικές ελαφρύνσεις και πρωτοβουλίες που σχετίζονται με την εκπαίδευση (Ernst and Young, 2013).

Παραδοσιακές πηγές χρηματοδότησης, όπως τα δάνεια, διασφαλίζουν ότι οι νέοι έχουν κεφάλαια για να ξεκινήσουν και να λειτουργούν τις επιχειρήσεις τους. Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα θα πρέπει να προσφέρουν μια γκάμα προϊόντων δανείων σε νέους ανθρώπους, συμπεριλαμβανομένων των εξασφαλίσεων, καθώς και προϊόντα χωρίς εξασφαλίσεις, τα οποία είναι ιδανικά για τους νέους οι οποίοι συχνά δεν μπορούν να καλύψουν τις απαιτήσεις εξασφάλισης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων (Matsumoto et al, 2012).

4.6 ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗΣ

Οι αντιλήψεις των νέων σχετικά με την επιχειρηματικότητα διαμορφώνονται από το περιβάλλον στο οποίο ζουν, τον τρόπο που οι νέοι αντιλαμβάνονται το περιβάλλον, και το ρόλος τους στην αγορά εργασίας, μεταξύ άλλων παραγόντων. Σύμφωνα με μια πρόσφατη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το πρόγραμμα Youth Business International, οι νέοι ηλικίας 18-34 σε όλες τις γεωγραφικές περιοχές αντιλαμβάνονται την επιχειρηματικότητα ως μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας, και πάνω από το 70 τοις εκατό της νεολαίας στη Λατινική Αμερική, τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αμερική και την Αφρική, 65 τοις εκατό στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το 62 τοις εκατό στην Ασία και τον Ειρηνικό και τη Νότια Ασία, έχει θετικές απόψεις για την επιχειρηματικότητα ως επιλογή σταδιοδρομίας (Poonam & Smita, 2009).

Είναι σημαντικό λοιπόν μέσω των στρατηγικών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, να γνωστοποιηθούν οι θετικές επιδράσεις της επιχειρηματικότητας στην κοινωνία, και να προσδιοριστούν οι αρνητικές αντιλήψεις. Επίσης θα πρέπει να ενισχυθεί η αντίληψη των επιχειρηματικών ευκαιριών και οι

πρωτοβουλίες του ιδιωτικού τομέα, ενώ παράλληλα να ενισχυθούν τα δίκτυα επικοινωνίας μεταξύ των επιχειρηματιών (Matsumoto et al, 2012).

5 ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

5.1 ΣΚΟΠΟΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ

Η παρούσα εμπειρική ανάλυση έχει ως σκοπό να διερευνηθούν οι παράγοντες που επηρεάζουν επιχειρηματικότητα και την νεανική ανεργία στην Ευρώπη. Τα εμπειρικά ευρήματα και τελικά συμπεράσματα της έρευνας έχουν ως απώτερο στόχο τη διατύπωση προτάσεων πολιτικής σχετικά με την μείωση της νεανικής ανεργίας. Για τους σκοπούς αυτούς η εμπειρική ανάλυση επικεντρώνεται στους νέους που είναι κάτω από 25 ετών αξιοποιώντας τα διαθέσιμα δεδομένα του GEM και της Eurostat για τις 26 χώρες της Ευρώπης για τη χρονική περίοδο 2005-2015.

Οι μεταβλητές που ενσωματώνονται στο οικονομετρικό υπόδειγμα για τις εκτιμήσεις της παρούσας εμπειρικής ανάλυσης έχουν επιλεγεί με βάση τη διαθεσιμότητα των δεδομένων και τα ερευνητικά ερωτήματα που εξετάζονται, σε συνδυασμό με το θεωρητικό και εμπειρικό υπόβαθρο που έχει αναπτυχθεί από τη διεθνή βιβλιογραφία για τη διερεύνηση παραγόντων που επηρεάζουν την νεανική επιχειρηματικότητα.

Ως εξαρτημένη μεταβλητή στη συγκεκριμένη ανάλυση χρησιμοποιούμε την νεανική ανεργία. Λόγω έλλειψης δεδομένων στη διάσταση του χρόνου χρησιμοποιήθηκε η νεανική ανεργία σαν εξαρτημένη μεταβλητή όντας κατά κάποιο τρόπο το αντίστροφο της νεανικής επιχειρηματικότητας. Τα αποτελέσματα που θα προκύψουν θα είναι ποιες μεταβλητές επηρεάζουν την νεανική ανεργία και κατά επέκταση τη νεανική επιχειρηματικότητα με σκοπό στην πορεία να κατανοήσουμε ποιες μεταβλητές τελικά επηρεάζουν την νεανική επιχειρηματικότητα.

Ως ανεξάρτητες μεταβλητές στο οικονομετρικό μας υπόδειγμα χωρίζονται σε δυο κατηγορίες την επιχειρηματική συμπεριφορά και το επιχειρηματικό οικοσύστημα. Στην επιχειρηματική συμπεριφορά περιλαμβάνονται οι αντιληπτές ευκαιρίες, οι αντιληπτές δυνατότητες, ο φόβος της αποτυχίας, η επιχειρηματική πρόθεση, η επιχειρηματική δραστηριότητα, η συνολική επιχειρηματική δραστηριότητα σε πρώιμο στάδιο, το καθιερωμένο ποσοστό ιδιοκτησίας επιχειρήσεων, ο δείκτης κινήτρων, η καινοτομία, η υψηλή προσδοκία θέσεων εργασίας, ο τομέας επιχειρηματικών υπηρεσιών, η υψηλή κατάσταση σε επιτυχημένους επιχειρηματίες, η επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή καριέρας. Στο επιχειρηματικό οικοσύστημα περιλαμβάνονται τα κυβερνητικά επιχειρηματικά προγράμματα, η κυβερνητική

πολιτική, οι φόροι, η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα, η έρευνα και ανάπτυξη, η εμπορική και νομική υποδομή, η δυναμική της εσωτερικής αγοράς, το άνοιγμα της εσωτερικής αγοράς, η φυσική υποδομή και τα πολιτιστικά και κοινωνικά πρότυπα

5.1.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ

Επιχειρηματική Συμπεριφορά	
Αντιληπτές ευκαιρίες (Perceived opportunities)	Το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18 έως 64 ετών που βλέπει καλές ευκαιρίες να ξεκινήσει μια επιχείρηση στην περιοχή όπου ζει.
Αντιληπτές δυνατότητες (Perceived capabilities)	Το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18 έως 64 ετών που πιστεύει ότι διαθέτει τις απαιτούμενες δεξιότητες και γνώσεις για να ξεκινήσει μια επιχείρηση
Φόβος αποτυχίας (Fear of failure rate)	Το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών που αντιλαμβάνεται τότε είναι η κατάλληλη στιγμή να ανοίξει μια επιχείρηση και που ο φόβος της αποτυχίας θα τους εμπόδιζε να ιδρύσουν μια επιχείρηση.
Επιχειρηματική πρόθεση (Entrepreneurial intentions)	Το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών (τα άτομα που συμμετέχουν σε οποιοδήποτε στάδιο επιχειρηματικής δραστηριότητας εξαιρούνται) οι οποίοι είναι λανθάνων επιχειρηματίες και σκοπεύουν να ξεκινήσουν μια επιχείρηση εντός τριών ετών.
Συνολική επιχειρηματική δραστηριότητα σε πρώιμο στάδιο (Total early-stage Entrepreneurial Activity - TEA)	Ποσοστό του ενήλικου πληθυσμού ηλικίας μεταξύ 18 και 64 ετών που είναι στη διαδικασία έναρξης μιας επιχείρησης (ένας νεοσύστατος επιχειρηματίας) ή ιδιοκτήτης-διευθυντής μιας νέας επιχείρησης ηλικίας κάτω των 42 μηνών.
Καθιερωμένο ποσοστό ιδιοκτησίας επιχειρήσεων (Established Business Ownership)	Το ποσοστό του ενήλικου πληθυσμού ηλικίας μεταξύ 18 και 64 ετών που είναι επί του παρόντος ιδιοκτήτης-διαχειριστής μιας καθιερωμένης επιχείρησης για περισσότερο από 42 μήνες..
Επιχειρηματική δραστηριότητα (Entrepreneurial Employee Activity – EEA)	Ποσοστό του ενήλικου πληθυσμού ηλικίας μεταξύ 18 και 64 ετών, οι οποίοι ως υπάλληλοι έχουν εμπλακεί σε επιχειρηματικές δραστηριότητες
Δείκτης κινήτρων (Motivational Index)	Δείκτης Κινήτρων
Υψηλή κατάσταση σε επιτυχημένους επιχειρηματίες (High Status to Successful Entrepreneurs)	Ποσοστό του ενήλικου πληθυσμού ηλικίας μεταξύ 18 και 64 ετών που πιστεύουν ότι το υψηλό στάτους παρέχεται στους επιτυχείς επιχειρηματίες

Η επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή καριέρας (Entrepreneurship as a Good Career Choice)	Ποσοστό του ενήλικου πληθυσμού ηλικίας μεταξύ 18 και 64 ετών που πιστεύουν ότι η επιχειρηματικότητα είναι μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας.
Καινοτομία (Innovation)	Ποσοστό των ατόμων που είναι στη διαδικασία έναρξης μιας επιχείρησης και δηλώνουν ότι το προϊόν ή η υπηρεσία τους είναι καινούργιο για τουλάχιστον ορισμένους πελάτες και ότι λίγες / καμία επιχείρηση δεν προσφέρει το ίδιο προϊόν
Η υψηλή προσδοκία θέσεων εργασίας (High Job Creation Expectation)	Ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας μεταξύ 18 και 64 που είναι στη διαδικασία έναρξης μιας επιχείρησης και αναμένουν να δημιουργήσουν 6 ή περισσότερες θέσεις εργασίας σε 5 χρόνια.
Ο τομέας επιχειρηματικών υπηρεσιών (Business Service Sector)	Ποσοστό των ατόμων που είναι στη διαδικασία έναρξης μιας επιχείρησης στον τομέα των Υπηρεσιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας, Χρηματοοικονομικής Διαμεσολάβησης και Ακίνητης Περιουσίας, Επαγγελματικών Υπηρεσιών ή Διοικητικών Υπηρεσιών, όπως ορίζεται από τον Κωδικό του Τύπου Επιχειρήσεων του ISIC 4.0

Το επιχειρηματικό οικοσύστημα	
Κυβερνητική πολιτική (Governmental support and policies/Taxes and bureaucracy)	1. Ο βαθμός στον οποίο οι δημόσιες πολιτικές υποστηρίζουν την επιχειρηματικότητα - το επιχειρηματικό πνεύμα ως οικονομικό ζήτημα 2. Φόροι και γραφειοκρατία: Ο βαθμός στον οποίο οι δημόσιες πολιτικές υποστηρίζουν την επιχειρηματικότητα - οι φόροι ή οι κανονισμοί είναι είτε ουδέτεροι ως προς το μέγεθος είτε ενθαρρύνουν τις νέες και τις ΜΜΕ
Κυβερνητικά επιχειρηματικά προγράμματα (Governmental programs)	Η παρουσία και η ποιότητα των προγραμμάτων που βοηθούν άμεσα τις ΜΜΕ σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης (εθνικά, περιφερειακά, δημοτικά)
Εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα (Basic school entrepreneurial education and training/Post school entrepreneurial education and training)	1. Βασική σχολική επιχειρηματική εκπαίδευση και κατάρτιση: Ο βαθμός στον οποίο η κατάρτιση στη δημιουργία ή τη διαχείριση ΜΜΕ ενσωματώνεται στο σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης σε πρωτοβάθμιο και

	<p>δευτεροβάθμιο επίπεδο</p> <p>2. Επιχειρησιακή εκπαίδευση και κατάρτιση μετά τη σχολική φοίτηση: Ο βαθμός στον οποίο η κατάρτιση στη δημιουργία ή τη διαχείριση ΜΜΕ ενσωματώνεται στο σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όπως οι επαγγελματικές σχολές, οι σχολές επιχειρήσεων, οι σχολές επιχειρήσεων κλπ.</p>
Έρευνα και ανάπτυξη (R&D transfer)	Ο βαθμός στον οποίο η εθνική έρευνα και ανάπτυξη θα οδηγήσει σε νέες εμπορικές ευκαιρίες και θα είναι διαθέσιμη στις ΜΜΕ
Εμπορική και νομική υποδομή (Commercial and professional infrastructure)	Η παρουσία δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, εμπορικών, λογιστικών και άλλων νομικών υπηρεσιών και υπηρεσιών αξιολόγησης και ιδρύματα που υποστηρίζουν ή προωθούν τις ΜΜΕ
Η δυναμική της εσωτερικής αγοράς (Internal market dynamics)	Το επίπεδο αλλαγών στις αγορές από έτος σε έτος
Άνοιγμα της εσωτερικής αγοράς (Internal market openness)	Ο βαθμός στον οποίο οι νέες επιχειρήσεις είναι ελεύθερες να εισέλθουν στις υπάρχουσες αγορές
Φυσική υποδομή (Physical and services infrastructure)	Ο βαθμός στον οποίο τα κοινωνικά και πολιτισμικά πρότυπα ενθαρρύνουν ή επιτρέπουν ενέργειες που οδηγούν σε νέες επιχειρηματικές μεθόδους ή δραστηριότητες που μπορεί να αυξήσουν τον προσωπικό πλούτο και το εισόδημα
Πολιτιστικά και κοινωνικά πρότυπα (Cultural and social norms)	Ο βαθμός στον οποίο τα κοινωνικά και πολιτισμικά πρότυπα ενθαρρύνουν ή επιτρέπουν ενέργειες που οδηγούν σε νέες επιχειρηματικές μεθόδους ή δραστηριότητες που μπορεί να αυξήσουν τον προσωπικό πλούτο και το εισόδημα

5.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος Panel (Maddala, G. S. (2001)) με σταθερές επιδράσεις (fixed effects), συμπεριλάβαμε 26 χώρες (διαστρωματικά στοιχεία) και 11 χρόνια (χρονολογικά στοιχεία). Όλες οι ανεξάρτητες μεταβλητές είναι εκφρασμένες στην κλίμακα του 100 όπως και η νεανική ανεργία οπότε υπάρχει αντιστοιχία ποσοστιαίας μεταβολής των ανεξάρτητων με ποσοστιαία μεταβολή της εξαρτημένης.

Χρησιμοποιήσαμε για την κατασκευή των υποδειγμάτων δύο μεθοδολογίες: στην 1η μεθοδολογία πήγαμε από το γενικό στο ειδικό δηλαδή αρχίσαμε να κάνουμε περιορισμούς υποδείματος με κριτήριο την στατιστική σημαντικότητα των μεταβλητών αφαιρώντας τις στατιστικά πιο ασήμαντες μεταβλητές. Έτσι καταλήξαμε στις στατιστικά σημαντικές μεταβλητές όπου επηρεάζουν την εξαρτημένη μου. Στη 2η μεθοδολογία πήγαμε από το ειδικό στο γενικό δηλαδή αρχίσαμε προσθέτοντας μόνο τις στατιστικά σημαντικές μεταβλητές στο υπόδειγμα, επαναλάβαμε την ίδια διαδικασία μέχρι ότου βρούμε όλες τις μεταβλητές που είναι στατιστικά σημαντικές και μετά την επιλογή μιας μεταβλητής εξετάσαμε εκ νέου όλες τις προηγούμενες που είχαν απορριφθεί ως μη στατιστικά σημαντικές στο καινούριο υπόδειγμα. (Haiyan Song& Stephen F. Witt)

Θα εξετάσουμε τις ανεξάρτητες μεταβλητές των δύο γκρουπ ξεχωριστά και στο τέλος όλες μαζί έτσι ώστε να καταλήξουμε στο ποιες μεταβλητές τελικά επηρεάζουν την νεανική ανεργία. Βάση των προαναφερθέντων έχουμε αναλύσει μέχρι στιγμής 5 υποδείγματα.

Η εκτίμηση του πρώτου υποδείματος φαίνεται στον επόμενο πίνακα. Εξετάζουμε το πρώτο γκρουπ των ανεξάρτητων μεταβλητών δηλαδή την επιχειρηματική συμπεριφορά σύμφωνα με την πρώτη μεθοδολογία.

Variables	Coefficient	Prob.
C	11.58292	0.0001
MOTIVATION_INDEX	-0.212420	0.0329
INNOVATION	-0.029122	0.2368
HIGH_JOB_CREATION_EXPECT	0.057083	0.0502
HIGH_STATUS_TO_SU	0.061322	0.1069
ENTREPRENEURSHIP_AS_A_G	-0.109031	0.0039
R-squared		0.959256

Συγκεκριμένα έχουμε: $YOUTH_UNEMPLOYMENT = C(1) + C(2)*MOTIVATION_INDEX + C(3)*INNOVATION + C(4)*HIGH_JOB_CREATION_EXPECT + C(5)*HIGH_STATUS_TO_SUCCESSFU + C(6)*ENTREPRENEURSHIP_AS_A_GO$

Με $\alpha=10\%$ παρατηρούμε ότι ο δείκτης κινήτρων είναι στατιστικά σημαντικός ,η υψηλή προσδοκία δημιουργίας θέσεων εργασίας είναι στατιστικά σημαντική όπως και η επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή καριέρας είναι στατιστικά σημαντική. (Αφού $p\text{-value}<10\%$). Σύμφωνα με το πρόσημο παρατηρούμε ότι μεγαλύτερη θετική επίδραση στην νεανική ανεργία έχουν ο δείκτης κινήτρων αφού εάν αυξηθεί ο δείκτης κινήτρων κατά 1% τότε η νεανική ανεργία θα μειωθεί κατά 0,21% και η επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή καριέρας κινήτρων αφού εάν αυξηθεί η επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή καριέρας κατά 1% τότε η νεανική ανεργία θα μειωθεί κατά 0,10% . Επιπλέον παρατηρούμε ότι το R^2 ισούται με 0,95 ($0\leq R^2\leq 1$) δηλαδή το υπόδειγμα έχει υψηλή επεξηγηματική ικανότητα.

Η εκτίμηση του δεύτερου υποδείγματος φαίνεται στον επόμενο πίνακα. Εξετάζουμε το πρώτο γκρουπ των ανεξάρτητων μεταβλητών δηλαδή την επιχειρηματική συμπεριφορά σύμφωνα με τη δεύτερη μεθοδολογία.

Variables	Coefficient	Prob.
C	16.72856	0.0000
PERCEIVED_OPPORTUNITIES	-0.046424	0.1392
MOTIVATION_INDEX	-0.233018	0.0359
ENTREPRENEURSHIP_AS_A_GO	-0.090154	0.0268
R-squared 0.929314		

Συγκεκριμένα έχουμε: $YOUTH_UNEMPLOYMENT = C(1) + C(2)*PERCEIVED_OPPORTUNITIES + C(3)*MOTIVATION_INDEX + C(4)*ENTREPRENEURSHIP_AS_A_GO$

Με $\alpha=10\%$ παρατηρούμε ότι η επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή καριέρας είναι στατιστικά σημαντική και ο δείκτης κινήτρων είναι στατιστικά σημαντικός (Αφού $p\text{-value}<10\%$). Σύμφωνα με το πρόσημο παρατηρούμε ότι μεγαλύτερη θετική επίδραση στην νεανική ανεργία έχουν ο δείκτης κινήτρων αφού εάν αυξηθεί ο δείκτης κινήτρων κατά 1% τότε η νεανική ανεργία θα μειωθεί κατά 0,23% και η επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή καριέρας αφού εάν αυξηθεί η επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή καριέρας κατά 1% τότε η νεανική ανεργία θα μειωθεί κατά 0,09% . Επιπλέον παρατηρούμε ότι το R^2 ισούται με 0,92 ($0\leq R^2\leq 1$) δηλαδή το υπόδειγμα έχει υψηλή επεξηγηματική ικανότητα.

Η εκτίμηση του τρίτου υποδείγματος φαίνεται στον επόμενο πίνακα. Εξετάζουμε το δεύτερο γκρουπ των ανεξάρτητων μεταβλητών δηλαδή το επιχειρηματικό οικοσύστημα σύμφωνα με την πρώτη μεθοδολογία.

Variables	Coefficient	Prob.
C	11.42295	0.0059
GOVERNMENTAL_PROGRAMS	-3.268723	0.0005
TAXES_AND_BUREAUCRACY	-0.681823	0.3671
POST_SCHOOL_ENTREPRENEUR	-1.095885	0.1306
R_D_TRANSFER	2.609542	0.0103
INTERNAL_MARKET_DYNAMICS	1.351751	0.0146
PHYSICAL_AND_SERVICES_IN	1.194249	0.0395
CULTURAL_AND_SOCIAL_NORM	-1.379546	0.0954
R-squared 0.886193		

Συγκεκριμένα έχουμε: $YOUTH_UNEMPLOYMENT = C(1) + C(2)*GOVERNMENTAL_PROGRAMS + C(3)*TAXES_AND_BUREAUCRACY + C(4)*POST_SCHOOL_ENTREPRENEUR + C(5)*R_D_TRANSFER + C(6)*INTERNAL_MARKET_DYNAMICS + C(7)*PHYSICAL_AND_SERVICES_IN + C(8)*CULTURAL_AND_SOCIAL_NORM$

Με $\alpha=10\%$ παρατηρούμε ότι τα κυβερνητικά επιχειρηματικά προγράμματα είναι στατιστικά σημαντικά, η έρευνα και ανάπτυξη είναι στατιστικά σημαντική, η δυναμική της εσωτερικής αγοράς είναι στατιστικά σημαντική, η φυσική υποδομή είναι στατιστικά σημαντική και τα πολιτιστικά και κοινωνικά πρότυπα είναι στατιστικά σημαντικά (Αφού $p\text{-value} < 10\%$). Σύμφωνα με το πρόσημο παρατηρούμε ότι μεγαλύτερη θετική επίδραση στην νεανική ανεργία έχουν τα κυβερνητικά επιχειρηματικά προγράμματα αφού εάν αυξηθούν κατά 1% τότε η νεανική ανεργία θα μειωθεί κατά 3,27%. Επιπλέον παρατηρούμε ότι το R^2 ισούται με 0,88 ($0 \leq R^2 \leq 1$) δηλαδή το υπόδειγμα έχει υψηλή επεξηγηματική ικανότητα.

Η εκτίμηση του τέταρτου υποδείγματος φαίνεται στον επόμενο πίνακα. Εξετάζουμε το δεύτερο γκρουπ των ανεξάρτητων μεταβλητών δηλαδή το επιχειρηματικό οικοσύστημα σύμφωνα με την δεύτερη μεθοδολογία

Variables	Coefficient	Prob.
C	11.13078	0.0174
GOVERNMENTAL_PROGRAMS	-4.192403	0.0000
TAXES_AND_BUREAUCRACY	-1.649750	0.0402
POST_SCHOOL_ENTREPRENEUR	-1.539467	0.0533
R_D_TRANSFER	3.235069	0.0045

COMMERCIAL_AND_PROFESSIO	-1.414242	0.1054
INTERNAL_MARKET_DYNAMICS	1.949558	0.0018
PHYSICAL_AND_SERVICES_IN	2.228797	0.0011
R-squared		0.832853

Συγκεκριμένα έχουμε: $YOUTH_UNEMPLOYMENT = C(1) + C(2)*GOVERNMENTAL_PROGRAMS + C(3)*TAXES_AND_BUREAUCRACY + C(4)*POST_SCHOOL_ENTREPRENEUR + C(5)*R_D_TRANSFER + C(6)*COMMERCIAL_AND_PROFESSIO + C(7)*INTERNAL_MARKET_DYNAMICS + C(8)*PHYSICAL_AND_SERVICES_IN$

Με $\alpha=10\%$ παρατηρούμε ότι τα κυβερνητικά επιχειρηματικά προγράμματα είναι στατιστικά σημαντικά, οι φόροι και η γραφειοκρατία είναι στατιστικά σημαντικοί, η επιχειρησιακή εκπαίδευση και κατάρτιση μετά τη σχολική φοίτηση, η έρευνα και ανάπτυξη είναι στατιστικά σημαντική, η δυναμική της εσωτερικής αγοράς είναι στατιστικά σημαντική και η φυσική υποδομή είναι στατιστικά σημαντική (Αφού $p\text{-value}<10\%$). Σύμφωνα με το πρόσημο παρατηρούμε ότι μεγαλύτερη θετική επίδραση στην νεανική ανεργία έχουν τα κυβερνητικά επιχειρηματικά προγράμματα αφού εάν αυξηθούν κατά 1% τότε η νεανική ανεργία θα μειωθεί κατά 4,1%. . Επιπλέον παρατηρούμε ότι το R^2 ισούται με 0,83 ($0 \leq R^2 \leq 1$) δηλαδή το υπόδειγμα έχει υψηλή επεξηγηματική ικανότητα.

Η εκτίμηση του τελικού υποδείγματος φαίνεται στον επόμενο πίνακα. Εξετάζουμε τις ανεξάρτητες μεταβλητές που βρίσκονται και στα δύο γκρουπ ανεξάρτητων μεταβλητών σύμφωνα με την πρώτη μεθοδολογία.

Variables	Coefficient	Prob.
C	5.849782	0.1584
PERCEIVED_OPPORTUNITIES	-0.116582	0.0000
ENTREPRENEURIAL_INTENTIO	0.101388	0.0384
BUSINESS_SERVICES_SECTOR	0.052854	0.0646
POST_SCHOOL_ENTREPRENEUR	-0.974345	0.1987
R_D_TRANSFER	1.392778	0.1504
INTERNAL_MARKET_DYNAMICS	2.098663	0.0002
PHYSICAL_AND_SERVICES_IN	0.928426	0.1110
CULTURAL_AND_SOCIAL_NORM	-2.363868	0.0046
R-squared		0.867502

$$\begin{aligned} \text{Συγκεκριμένα έχουμε: } & \text{YOUTH_UNEMPLOYMENT} = \text{C(1)} + \\ & \text{C(2)*PERCEIVED_OPPORTUNITIES} + \text{C(3)*ENTREPRENEURIAL_INTENTIO} \\ & + \text{C(4)*BUSINESS_SERVICES_SECTOR} + \\ & \text{C(5)*POST_SCHOOL_ENTREPRENEUR} + \text{C(6)*R_D_TRANSFER} + \\ & \text{C(7)*INTERNAL_MARKET_DYNAMICS} + \\ & \text{C(8)*PHYSICAL_AND_SERVICES_IN} + \\ & \text{C(9)*CULTURAL_AND_SOCIAL_NORM} \end{aligned}$$

Με $\alpha=10\%$ παρατηρούμε ότι οι αντιληπτές ευκαιρίες είναι στατιστικά σημαντικές, η επιχειρηματική πρόθεση είναι στατιστικά σημαντική, ο τομέας επιχειρηματικών υπηρεσιών είναι στατιστικά σημαντικός, η δυναμική της εσωτερικής αγοράς είναι στατιστικά σημαντική και τα πολιτιστικά και κοινωνικά πρότυπα είναι στατιστικά σημαντικά. (Αφού $p\text{-value}<10\%$). Σύμφωνα με το πρόσημο παρατηρούμε ότι μεγαλύτερη θετική επίδραση στην νεανική ανεργία έχουν τα πολιτιστικά και κοινωνικά πρότυπα αφού εάν αυξηθούν κατά 1% τότε η νεανική ανεργία θα μειωθεί κατά 2,36%. Επιπλέον παρατηρούμε ότι το R^2 ισούται με 0,86 ($0 \leq R^2 \leq 1$) δηλαδή το υπόδειγμα έχει υψηλή επεξηγηματική ικανότητα.

Τέλος κατασκευάσαμε ένα θεωρητικό υπόδειγμα με κριτήριο ποιες μεταβλητές θεωρήσαμε εμείς ότι θα έχουν θετική ή αρνητική επίδραση στην νεανική ανεργία. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Variables	Coefficient	Prob.
C	17.74170	0.0000
TAXES_AND_BUREAUCRACY	-0.311700	0.5677
INNOVATION	0.012867	0.6095
MOTIVATION_INDEX	-0.172124	0.1154
GOVERNMENTAL_PROGRAMS	-0.936990	0.2892
R_D_TRANSFER	0.051972	0.9559
POST_SCHOOL_ENTREPRENEUR	-1.800364	0.0221
R-squared		0.954926

$$\begin{aligned} \text{Συγκεκριμένα έχουμε: } & \text{YOUTH_UNEMPLOYMENT} = \text{C(1)} + \\ & \text{C(2)*TAXES_AND_BUREAUCRACY} + \text{C(3)*INNOVATION} + \\ & \text{C(4)*MOTIVATION_INDEX} + \text{C(5)*GOVERNMENTAL_PROGRAMS} + \\ & \text{C(6)*R_D_TRANSFER} + \text{C(7)*POST_SCHOOL_ENTREPRENEUR} \end{aligned}$$

Με $\alpha=10\%$ παρατηρούμε ότι η επιχειρησιακή εκπαίδευση και κατάρτιση μετά τη σχολική φοίτηση είναι στατιστικά σημαντική. (Αφού $p\text{-value}<10\%$). Ενώ περιμέναμε ότι οι φόροι, η καινοτομία, ο δείκτης κινήτρων και τα κυβερνητικά επιχειρηματικά προγράμματα να είναι στατιστικά σημαντικά τελικά παρατηρούμε ότι δεν έχουν καμία στατιστική σημαντικότητα. Σύμφωνα με το πρόσημο παρατηρούμε ότι μεγαλύτερη θετική επίδραση στην νεανική ανεργία έχει η επιχειρησιακή εκπαίδευση και κατάρτιση μετά τη σχολική φοίτηση αφού εάν αυξηθεί κατά 1% τότε η νεανική ανεργία θα μειωθεί κατά 1,80%. Επιπλέον παρατηρούμε ότι το R^2 ισούται με 0,95 ($0 \leq R^2 \leq 1$) δηλαδή το υπόδειγμα έχει υψηλή επεξηγηματική ικανότητα.

5.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Variables	model1		model2		model_all*		Theoretical_model*	
	coef.	p-value	coef.	p-value	coef.	p-value	coef.	p-value
EnterprenurialBehav iourandAttitudes								
Perceivedopportunit ies			- 0.0464 24	0.13 92	- 0.1165 82	0.00 00		
Entrepreneurialinten tions					0.1013 88	0.03 84		
MotivationalIndex	-0.212420	0.03 29	- 0.2330 18	0.03 59			0.0942 96	0.182 3
HighJobCreationExp ectation	0.057083	0.05 02						
Innovation	-0.029122	0.23 68					0.0064 64	0.692 1
BusinessServicesSect or					0.0528 54	0.06 46		
High Status to Successful Entrepreneurs	0.061322	0,10 69						
Entrepreneurship as a Good Career Choice	-0.109031	0,00 39	- 0.0901 54	0.02 68				

*Τα υποδείγματα αυτά συνιστούν 1 υπόδειγμα απλά για πρακτικούς λόγους τα παρουσιάζουμε και στους 2 πινάκες

Με βάση τον παραπάνω πίνακα εντοπίζουμε τους παράγοντες που φαίνεται να επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την επιχειρηματική συμπεριφορά. Παρατηρείται ότι οι αντιληπτές ευκαιρίες συνιστούν μια στατιστικά σημαντική μεταβλητή για το τελικό υπόδειγμα, ενώ δεν είναι στατιστικά σημαντική για το δεύτερο υπόδειγμα. Ωστόσο, το πρόσημο της μεταβλητής είναι το αναμενόμενο από την στιγμή που είναι αρνητικό και άρα μια αύξηση των αντιληπτών ευκαιριών οδηγεί σε μείωση της ανεργίας.

Αντίστοιχα, στατιστικά σημαντική είναι η μεταβλητή της επιχειρηματικής πρόθεσης για το τελικό υπόδειγμα. Αυτό που μπορεί να θεωρηθεί ως ιδιαίτερο είναι το γεγονός ότι η μεταβλητή των επιχειρηματικών κινήτρων είναι στατιστικά σημαντική για τα δύο πρώτα υποδείγματα, όπου έχει και το αναμενόμενο πρόσημο αλλά όχι για το θεωρητικό μας υπόδειγμα, στο οποίο και θα αναμέναμε να είναι στατιστικά σημαντική και να επηρεάζει την νεανική ανεργία. Μάλιστα στις δύο πρώτες περιπτώσεις υπάρχει σταθερή αρνητική επίδραση στην νεανική ανεργία. Στατιστικά σημαντική είναι και η μεταβλητή της προσδοκίας δημιουργίας θέσεων εργασίας για το πρώτο μοντέλο, ενώ παρατηρείται ότι η καινοτομία δεν αποδεικνύεται στατιστικά σημαντική μεταβλητή για κανένα μοντέλο. Ο τομέας επιχειρηματικών υπηρεσιών αποδεικνύεται ως στατιστικά σημαντικός για το τελικό μοντέλο, ενώ στατιστικά σημαντική αποδεικνύεται και η μεταβλητή της επιχειρηματικότητας ως μια καλή επιλογή καριέρας. Παρατηρούμε ότι ο δείκτης κινήτρων και η επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή καριέρας είναι μεταβλητές που εμφανίζονται στα model1 και model2 από κοινού είναι στατιστικά σημαντικές και έχουν σταθερή επίδραση (αρνητική) που σημαίνει ότι η αύξηση τους μειώνει την ανεργία.

Variables	model3		model4		model_all		Theoretical_model	
	coef.	p-value	coef.	p-value	coef.	p-value	coef.	p-value
Taxes and bureaucracy	-0.681823	0.3671	-1,64975	0.0402			-0.068158	0.8470
Governmental programs	-3,26872	0.0005	-4,1924	0.0000			1,475663	0.0116
Post school entrepreneurial education and training	-1,09589	0.1306	-1,53947	0.0533	-0.974345	0.1987	-0.955924	0.0593
R&D transfer	2,609542	0.0103	3,235069	0.0045	1,392778	0.1504	0.745332	0.2233
Commercial and professional infrastructure			-1,41424	0.1054				
Internal market dynamics	1,351751	0.0146	1,949558	0.0018	2,098663	0.0002		
Physical and services infrastructure	1,194249	0.0395	2,228797	0.0011	0.928426	0.1110		
Culturalandsocial norms	-1,37955	0.0954			-2,36387	0.0046		

Εξετάζοντας τις μεταβλητές που επηρεάζουν το επιχειρηματικό οικοσύστημα διαπιστώνουμε ότι η φορολογία και η γραφειοκρατία συνιστούν μια στατιστικά σημαντική μεταβλητή για το τέταρτο μοντέλο, αλλά δεν ισχύει το ίδιο για το τρίτο και το θεωρητικό μοντέλο. Ωστόσο αυτό που φαίνεται είναι ότι η φορολογία ασκεί μια σταθερή αρνητική επίδραση στην νεανική ανεργία. Αντίθετα τα κυβερνητικά προγράμματα αποτελούν μια μεταβλητή που επηρεάζει το επιχειρηματικό οικοσύστημα στα τρία από τα τέσσερα μοντέλα που παρουσιάζονται παραπάνω αλλά μόνο στα 2 μοντέλα σωστό πρόσημο (αρνητικό και άρα μια αύξηση τους μειώνει την νεανική ανεργία). Η επιχειρησιακή εκπαίδευση και κατάρτιση επίσης φαίνεται να επηρεάζει το επιχειρηματικό οικοσύστημα με βάση το τέταρτο και το θεωρητικό μοντέλο, ενώ και η έρευνα και ανάπτυξη θεωρούνται στατιστικά σημαντικές με βάση το τρίτο και τέταρτο μοντέλο αλλά δεν έχει το σωστό πρόσημο. Τέλος ιδιαίτερα σημαντικές φαίνεται ότι είναι για το επιχειρηματικό οικοσύστημα οι μεταβλητές της δυναμικής της εσωτερικής αγοράς και τα πολιτιστικά και κοινωνικά πρότυπα. Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι από την στιγμή που σε αρκετές περιπτώσεις δεν έχουμε το αναμενόμενο πρόσημο, θα πρέπει οι συγκεκριμένες μεταβλητές να εξεταστούν διεξοδικά μελλοντικά από την στιγμή που φαίνεται να χρήζουν μεγαλύτερης εξέτασης.

6 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η επιχειρηματικότητα είναι μια ασαφής και πολυδιάστατη έννοια. Οι δυσκολίες στον καθορισμό και τη μέτρηση της έκτασης των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων περιπλέκει τη μέτρηση των επιπτώσεων τους στην οικονομική απόδοση. Η κατανόηση του ρόλου τους στη διαδικασία της ανάπτυξης απαιτεί ένα πλαίσιο, επειδή υπάρχουν διάφορες ενδιάμεσες μεταβλητές ή διασυνδέσεις για να εξηγήσει κανείς τον τρόπο με τον οποίο η επιχειρηματικότητα επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη. Παραδείγματα αυτών των ενδιάμεσων μεταβλητών είναι η καινοτομία, η ποικιλία της προσφοράς, ο ανταγωνισμός. Η επιχειρηματικότητα έχει να κάνει με τις δραστηριότητες των μεμονωμένων ατόμων. Η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης είναι σχετική στα επίπεδα των επιχειρήσεων, των περιφερειών, των βιομηχανιών και των εθνών. Ως εκ τούτου, η σύνδεση της επιχειρηματικότητας με την οικονομική ανάπτυξη συνδέει το ατομικό επίπεδο με το επίπεδο του συνόλου. Μελετώντας τη σχετική βιβλιογραφία, μπορούμε να καταλήξουμε στο ότι η επιχειρηματικότητα είναι η εμφανής ικανότητα και η προθυμία των ατόμων, από μόνοι τους, σε ομάδες, μέσα και εκτός των υφιστάμενων οργανισμών, να αντιληφθούν και να δημιουργήσουν νέες οικονομικές ευκαιρίες (νέα προϊόντα, νέες μεθόδους παραγωγής, νέα συστήματα οργάνωσης), και να εισαγάγουν τις ιδέες τους στην αγορά, εν όψει της αβεβαιότητας και άλλων εμποδίων, με τη λήψη αποφάσεων σχετικά με την τοποθεσία, τη μορφή και τη χρήση των πόρων και των θεσμών.

Η επιχειρηματικότητα ως προς τα κίνητρα χωρίζεται στην επιχειρηματικότητα ευκαιρίας και την επιχειρηματικότητα ανάγκης. Η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας σχετίζεται με την επιθυμία των ατόμων να επιχειρήσουν, λόγω της εύρεσης μιας ευκαιρίας ή προσωπικών κινήτρων για ανεξαρτησία, κύρος και οικονομικά οφέλη. Η επιχειρηματικότητα ανάγκης έχει να κάνει με την ανάληψη επιχειρηματικής δράσης λόγω ανεργίας ή λόγω αδυναμίας να βρεθεί μισθωτή εργασία. Στην Ελλάδα τα ποσοστά της επιχειρηματικότητας ανάγκης στους νέους είναι υψηλά, αλλά χαμηλότερα από τα αντίστοιχα ποσοστά στις μεγαλύτερες ηλικίες. Επίσης οι Έλληνες νέοι βρίσκουν διαθέσιμες επιχειρηματικές ευκαιρίες, γεγονός που καταδεικνύει τον υψηλό δυναμισμό επιχειρηματικότητας στους Έλληνες νέους. Όμως, το πρόβλημα είναι ο φόβος αποτυχίας που οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι οι νέοι στην Ελλάδα χρησιμοποιούν ίδια κεφάλαια ή βοηθιούνται από την οικογένεια για την έναρξη της

επιχείρησης. Η γραφειοκρατία, η έλλειψη πηγών χρηματοδότησης, η υψηλή φορολογία και οι διαδικασίες που σχετίζονται με την δικαιοσύνη, αποτελούν τα μεγαλύτερα εμπόδια για τους τη νεανική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα.

Τα αποτελέσματα της εμπειρικής μας έρευνας έδειξαν ότι υπάρχουν αρκετές μεταβλητές που μπορούν να επηρεάσουν την νεανική ανεργία. Συνοπτικά σε αυτή την ενότητα θα παρουσιάσουμε τις μεταβλητές που έχουν παρουσιαστεί στα μοντέλα μας ως στατιστικά σημαντικές και έχουν το σωστό πρόσημο σε τουλάχιστον δύο περιπτώσεις. Έχοντας εξετάσει την νεανική ανεργία μέσω δύο οπτικών (της επιχειρηματικής συμπεριφοράς και του επιχειρησιακού οικοσυστήματος), παρατηρήσαμε ότι η νεανική ανεργία μπορεί να επηρεαστεί από παράγοντες όπως τα επιχειρηματικά κίνητρα και η επιχειρηματικότητα ως μια καλή επιλογή καριέρας για την πρώτη προσέγγιση αφού αποτελούν μεταβλητές που έχουν το αναμενόμενο πρόσημο, ενώ είναι και στατιστικά σημαντικές σε τουλάχιστον δύο μοντέλα. Για την δεύτερη προσέγγιση τα κυβερνητικά επιχειρηματικά προγράμματα, η επιχειρησιακή εκπαίδευση και κατάρτιση και τα πολιτιστικά και κοινωνικά πρότυπα φαίνεται ότι συνιστούν τις μεταβλητές που επηρεάζουν προς την σωστή κατεύθυνση (δηλαδή την μείωσή της), την νεανική ανεργία. Αντίθετα, η καινοτομία, η δυναμική της εσωτερικής αγοράς και οι υποδομές (φυσικές και υπηρεσιακές) αν και δείχνουν ότι επηρεάζουν στατιστικά σημαντικά την νεανική ανεργία, δεν φαίνεται να έχουν το σωστό πρόσημο. Το γεγονός ότι σε αυτή την περίπτωση έχουμε λάθος πρόσημο σε αρκετές μεταβλητές είναι πολύ πιθανό να οφείλεται σε λανθασμένη εξειδίκευση και να πρέπει το ζήτημα να διερευνηθεί μέσω κάποιας άλλης προσέγγισης ή να συμπεριληφθούν άλλες μεταβλητές σε αυτή την περίπτωση, κάτι το οποίο χρήζει μελλοντικής έρευνας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Arbanitidis et al., (2009). Determinants of economic growth: the view of the experts. Department of Planning and Regional Development, School of Engineering, University of Thessaly. Discussion Paper Series, 15(1): 1-22

Acharya, V. and Steffen, S. (2015). The “greatest” carry trade ever? Understanding eurozone bank risks. *Journal of Financial Economics* Volume 115, Issue 2, February 2015, Pages 215–236

Bailetti, T. (2012). Technology Entrepreneurship: Overview, Definition, and Distinctive Aspects. *Technology Innovation Management Review*, 2(2): 5-12.<http://timreview.ca/article/520>

Banerjee, A.V. and A.F. Newman (1993), Occupational choice and the process of development, *Journal of Political Economy* 101, 274-298

Bangoli, L. and Megali, C. (2011) . Measuring performance in social enterprises, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40 (1), 149-165.

Barro, R. (1996). DETERMINANTS OF ECONOMIC GROWTH: A CROSS-COUNTRY EMPIRICAL STUDY. NBER WORKING PAPER SERIES. NBER Working Paper 5698

Baumol, W.J. (1990), Entrepreneurship, Productive, unproductive, and destructive. *Journal of Political Economy*, 98. p. 893-921.

Berger, F., Bronson, B., 1981. Entrepreneurs in the hospitality industry: a psychological portrait. *The Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*: August (1981). 52-56

Blanchflower, D.G., Oswald, A., and Stutzer, A. (2001), Latent entrepreneurship across nations. *European Economic Review*, 45: 680-691.

Blank, S., Dorf, B. (2012). *The Startup Owner's Manual*, K&S Ranch.

Caliendo, M., F. M. Fossen, and A. S. Kritikos. (2014). Personality characteristics and the decision to become and stay self-employed. *Small Business Economics* 42:4, 787–814.

Carree, M., and R. Thurik. (2008). The Impact of Entrepreneurship on Economic Growth. *International Handbook of Entrepreneurship Research*.

Carree, M., and R. Thurik. (2008). The lag structure of the impact of business ownership on economic performance in OECD countries. *Small Business Economics* 30:1: 101–110.

Chell, E. (2007). Social enterprise and entrepreneurship: towards a convergent theory of the entrepreneurial process, *International Small Business Journal*, 25 (1), 5-26.

Ciccone and Jarocinski (2008). Determinants of economic growth. Will data tell? European Central Bank. Working Paper Series. No 852.

Davidsson, P., 2005. *Researching Entrepreneurship*. Springer, New York.

Dawson, C, Henley, A. and Latreille, P. (2009). Why Do Individuals Choose Self-Employment? IZA DP No. 3974

Dees, J.G. and Anderson, B.B. (2006) . Framing a theory of social entrepreneurship: building on two schools of practice and thought, in *Research on Social Entrepreneurship ARNOVA Occasional Paper Series*, 1 (3), 39-66.

Defourny, J. and Nyssens, M. (2010). Conceptions of social enterprises and social entrepreneurship in Europe and the United States convergence and divergence, *Journal of Social Entrepreneurship*, 1(1), 32-53.

Douglas, E., Shepherd, D., 2002. Self-employment as a Career Choice: Attitudes, Entrepreneurial Intentions, and Utility Maximization. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 26:3, pp. 81-90.

Dritsakis et al., (2010). THE MAIN DETERMINANTS OF ECONOMIC GROWTH: AN EMPIRICAL INVESTIGATION WITH GRANGER CAUSALITY ANALYSIS FOR GREECE. JEL: O10,C22

Dunkelberg, W. C., Cooper, A. C., (1982). Entrepreneurial typologies: an empirical study. in *Frontiers of Entrepreneurship Research*, Proceedings of the Babson Entrepreneurship Research Conference, Wellesley, MA. 1-15.

Ellis, K. & Williams, C. (2011). Maximising impact of youth entrepreneurship support in different contexts - Background report, framework and toolkit for consultation.

EPRS, (2013). Promoting entrepreneurship through education. Briefing, European Parliament Research Service. 03/12/2013.

European Commission, 2015. EU Youth Guarantee: Questions and Answers. MEMO/15/4102.

Eurostat, (2015). Unemployment and beyond. Eurostat Statistics Explained, European Union.

Filley, A. C., Aldag, R. J., (1978). Characteristics and measurement of an organizational typology. *Academy of Management Journal*. 21(4). 578-591.

Fritsch, M. (2008). How does new business formation affect regional development? Introduction to the special issue. *Small Business Economics* 27:2–3, 245–260.

FT (2016). Definition of global entrepreneur. Online:

Green, F. (2013). YOUTH ENTREPRENEURSHIP. A background paper for the OECD Centre for Entrepreneurship, SMEs and Local Development.

Haiyan Song & Stephen F. Witt (2000). TOURISM DEMAND MODELLING AND FORECASTING, *Modern Econometric Approaches*

Hirsch (2015). THE ENTREPRENEURIAL PERSPECTIVE. THE NATURE AND IMPORTANCE OF ENTREPRENEURS. Online:
<http://docslide.us/search/?q=01+Hisrich+Ch+01>

<http://lexicon.ft.com/Term?term=global-entrepreneur>

International Labour Organization, (2013). *Global Employment Trends for Youth. A generation at risk*, Geneva.

Iyigun, M.F. and A.L. Owen (1999), Entrepreneurs, professionals, and growth, *Journal of Economic Growth* 4, 213-232.

Jogartnam, G., 2002. Entrepreneurial orientation and environmental hostility: an assessment of small, independent restaurant business. *Journal of Hospitality & Tourism Research*. 26(3). 258-277.

Krueger, N.F., Reilly, M.D., and Carsrud, A.L. (2000), Competing models of entrepreneurial intentions. *Journal of Business Venturing* 15: 411-432.

Llisterri et al., (2006). Is Youth Entrepreneurship a Necessity or an Opportunity? A First Exploration of Household and New Enterprise Surveys in Latin America. Inter-American Development Bank. Washington, D. C. Sustainable Development Department Technical Papers Series.

Lloyd-Ellis, H. and D. Bernhardt (2000), Enterprise, inequality and economic development, *Review of Economic Studies* 67, 147-168.

Maddala, G. S. (2001). *Introduction to Econometrics* (Third ed.). New York: Wiley.

Marglin, SA. (2014). *Public Investment Criteria (Routledge Revivals): Benefit-Cost Analysis for Planned Economic Growth*.

Matsumoto, M., M. Hengge and I. Islam (2012). Tackling the youth employment crisis: A macroeconomic perspective. ILO, Geneva

OECD (2016). *Defining Innovation*.
Online:<http://www.oecd.org/site/innovationstrategy/defininginnovation.htm>

OHE, (2012). *Entrepreneurship Policy Framework and Implementation Guide*, Geneva and New York.

Pantea, M.C. (2014). Youth entrepreneurship. EU-CoE youth partnership policy sheet.

Papulová, Z. and Papulab, J. (2015). Entrepreneurship in the Eyes of the Young Generation. *Business Economics and Management 2015 Conference, BEM2015*. *Procedia Economics and Finance* 34 (2015) 514 – 520

Parker, Simon, C. (2004). *The Economics of Self-Employment and Entrepreneurship*. Cambridge, Cambridge University Press.

Poonam, A and S. Smita. (2009). *Nurturing Youth Entrepreneurs*. Prepared for the Commonwealth Heads of State Meeting, Trinidad & Tobago.

Riahi S., (2010) *Youth Entrepreneurship: Ottawa's Portfolio in Talent Development*. *Technology Innovation Management Review*. Online: <http://timreview.ca/article/394>

Schoof, U. (2006). *Stimulating Youth Entrepreneurship: Barriers and incentives to enterprise start-ups by young people*. SEED Working Paper No. 76. Series on Youth and Entrepreneurship

Shane, S, Venkataraman, S., 2000. *The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research*. *Academy of Management Review*. 25:1, 217-226.

Singer et al., (2014). *2014 Global Report on entrepreneurship*. Global entrepreneurship monitor (GEM).

Smith, N.R., (1967). *The Entrepreneur and his firm: the relationship between type of man and type of company*. Occasional paper, Bureau of Business and Economic Research., MI.: Michigan State University

Stacho, Z., Urbancová, H., Stachová, K., (2013). *Organisational arrangement of human resources management in organisations operating in Slovakia and Czech Republic*. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 61:7, pp. 2787-2799.

Stevenson, H., Jarillo, C., 1990. *A Paradigm of Entrepreneurship: Entrepreneurial Management*. *Strategic Management Journal*, 11, 17-27.

UNCTAD (2012) *Entrepreneurship Policy Framework and Implementation Guide*, Geneva and New York.

UNCTAD (2014). *World Investment Report 2014, Investing in the SDGs: An Action Plan*, Geneva and New York.

UNCTAD (2015) *Policy guide on Youth Entrepreneurship*, Geneva and New York.

Valliere, D., and R. Peterson. (2009). Entrepreneurship and economic growth: Evidence from emerging and developed countries. *Entrepreneurship & Regional Development* 21:5–6, 459–480.

Versloot and Praag (2007). What Is the Value of Entrepreneurship? A Review of Recent Research. Institute for the Study of Labor. IZA DP No. 3014

Wagner and Ziltener (2008). The Nascent Entrepreneur at the Crossroads: Entrepreneurial Motives as Determinants for Different Types of Entrepreneurs. Discussion Papers on Entrepreneurship and Innovation. SIFE.

Youth Business International, (2013). Generation Entrepreneur? The state of global youth entrepreneurship. Understanding the entrepreneurial attitudes, aspirations and activities of young people, London.

Επιχειρηματικότητα (2006). Θετικές Ενέργειες Υπέρ των Γυναικών. Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα του ΕΠΕΑΕΚ 2000-2006 «Επιμόρφωση – Πιστοποίηση Γυναικών Αρχικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης & Κατάρτισης σε Δεξιότητες Πληροφορικής Επιχειρηματικού Συναρίου». Συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.) κατά 75% και Εθνικούς πόρους κατά 25%.

ΙΟΒΕ, (2015). Η Επιχειρηματικότητα Στην Ελλάδα 2013-14: Η Δυναμική Της Νεανικής Επιχειρηματικότητας. ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ.

ΙΟΒΕ, (2016). Η Ελληνική Οικονομία 2017: Σε κάμψη η νέα επιχειρηματικότητα. ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΟΗΕ, (2015). Policy Guide on Youth Entrepreneurship. Geneva and New York.

Πετράκης, Π. Ε. (2008). Η επιχειρηματικότητα. Δεύτερη Έκδοση. Αθήνα.